Christian Haller

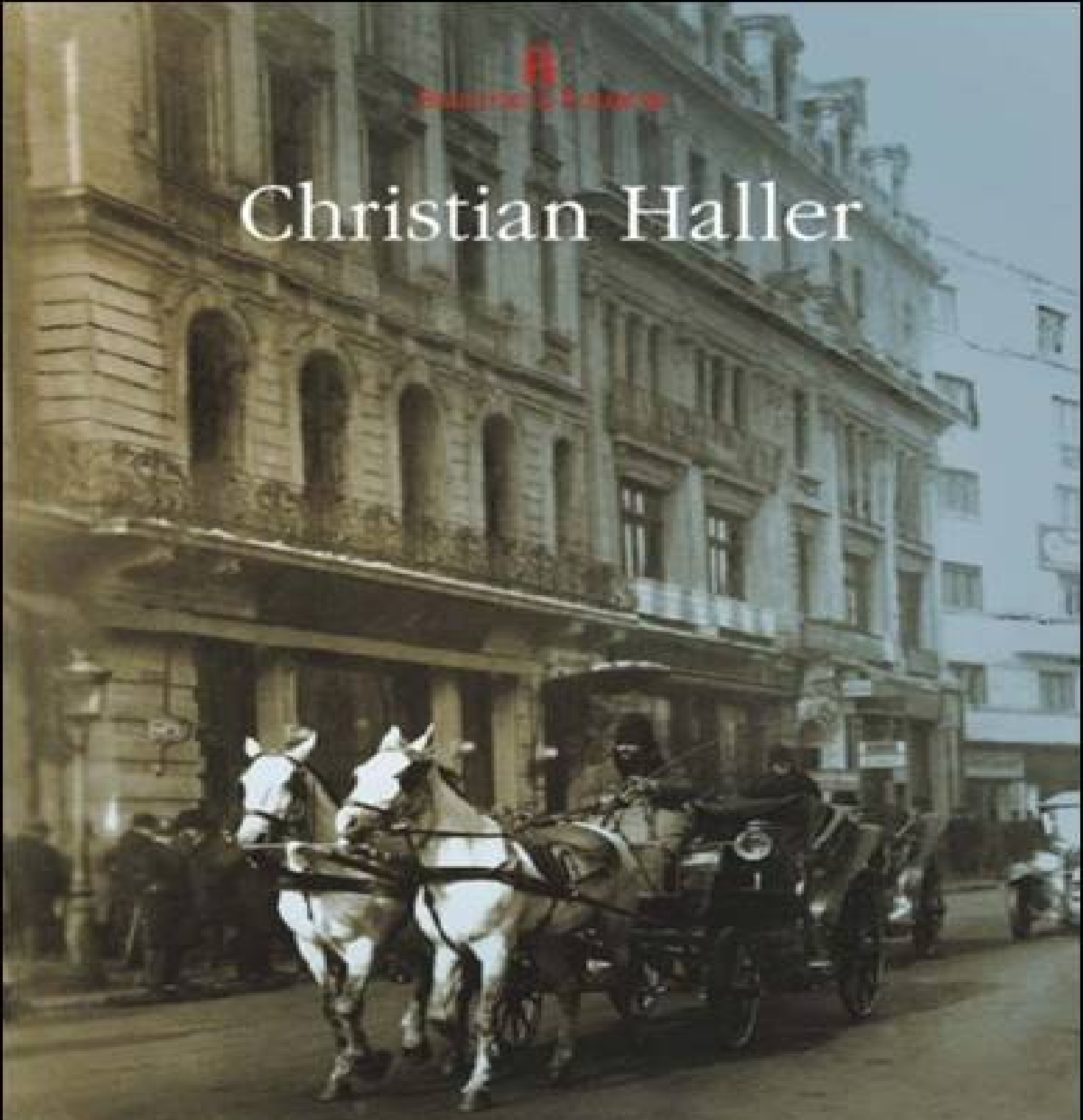

Muzica înghiţită

Un roman insolit
despre Bucureştiul de altădată

POLIROM

Christian Haller

Muzica înghiţită

Traducere de Nora Iuga

Postfaţă de Rodica Binder

Die verschluckte Musik
Luchterhand Literaturverlag,
München 2001

Cuprins

Despre autor
I N-o văd
II Fotografii
III Cărţi poştale
IV Dagherotipii
V Modelul
VI Planul oraşului
VII Dulciuri
VIII Abatorul
IX Urzeală
X Calea Victoriei
XI Albumul din cap
XII Natură statică
XIII Mâncăruri
XIV Zona demolată
XV Nocturnă
XVI Nu mă vede
XVII La capătul timpurilor noi
XVIII Paharul cu ceai
Mulţumiri
Postfaţă: Iubirea şi literatura – două antidoturi împotriva amneziei

Despre autor

CHRISTIAN HALLER s-a născut la 28 februarie 1943 la Brugg, Aargau. Absolvent al Facultăţii de Zoologie la Universitatea Basel. Vreme de opt ani conduce departamentul de studii sociale de la Institutul Gottlieb Duttweiler din Zürich. O perioadă este secretar literar la Teatrul Claque din Baden. Între anii 1994 şi 2000 este membru al Comisiei teatrale din Zürich. Desfăşoară o susţinută activitate jurnalistică la *Aargauer Zeitung.* A publicat romane *(Strandgut,* 1991; *Der Brief ans Meer,* 1995), piese de teatru *(Gotterspiele,* 1987; *Leben,* 1992), volume de povestiri *(Die Hălfte der Traume,* 1980; *Knofuberland oder die Reise zu den Baumen,* 1996), poezii *(Der Femseher ist kein schlechter Priester,* 1998), eseuri *(Das Osterspiel von Muri,* 1992) etc. Trăieşte la Laufenburg, Elveţia.

Romanul lui Christian Haller, *Muzica înghiţită,* reînvie în paginile sale o lume demult apusă, acea lume elegantă, cultivată, care i-a adus Bucureştiului renumele de „micul Paris". Autorul pătrunde cu fineţe în cele mai intime detalii ale acelui stil de viaţă, surprinzându-ne prin tonul emoţionat şi emoţionant cu care descrie o stradă, un cartier, vechiul Athenee Palace, atmosfera unui interior, discuţiile legate de politica vremii, rapacitatea cu care istoria înghite destine umane, dramele interioare, având însă permanent în vizor şi elementele exterioare care ţin de moda acelor ani, limbaj, preferinţe culinare etc. Ideea cărţii este cu totul neobişnuită. Ea a apărut din dorinţa autorului de a restitui bătrânei lui mame bolnave

de Alzheimer amintirea ei cea mai scumpă – cei cincisprezece ani de copilărie şi adolescenţă petrecuţi în Bucureştiul interbelic. Autorul a scris această carte de maxim interes pentru cititorul român în urma celor cinci călătorii făcute, după 1990, la Bucureşti. O pagină de istorie vie, în care Bucureştiul trăieşte mai multe vieţi palpitante, impunându-se astfel cititorului ca un personaj principal pe care nu poţi să nu-l îndrăgeşti.

Numai prezent e astă viaţă
Şi năzuinţa o paiaţă,
Un veac de aur aşteptat
Nu-i om care să-l fi aflat.

Deviza de pe blazonul familiei S. din Köln,
de care nimeni din acest neam n-a ţinut seama
nicio clipă.

Mamei

I
N-o văd

— Se clatină, a spus doamna S.. S-a oprit ca prinsă în cuie la capătul de sus al punţii cu mâna aşezată pe vesta costumului de pânză şi umbra pălăriei cu boruri peste ochi. Privirea îi era severă şi îngheţată, ca şi când mama-mare s-ar fi decis cu încăpăţânare, chiar în acel moment, să opună rezistenţă oricărei mişcări de protest împotriva condiţiilor de viaţă nesigure, oscilante, care duceau la călătorii cu vaporul, o „bâţâială”, aşa cum prevăzuse, şi acum, prin lovirea vaporului de lemnul rampei de acostare, îşi vedea bănuiala confirmată.

— Da, se clatină, a spus domnul în costumul de culoare închisă, cu pălăria pusă ţeapănă pe obrazul îngust care se balansa cu vârful bărbiei pe colţurile apretate ale gulerului. Da, se clatină, a spus domnul care avea să devină tata-mare, dar asta o să se aranjeze. Şi spunea aceste cuvinte încet, în felul lui, fără să-şi mişte prea mult buzele moi, senzuale, cărora o mustaţă blondă le dădea un aer bărbătesc, totuşi pe un ton care trăda la început, fin şi ezitant, o uşoară resemnare. S-a aplecat în faţă, a apucat mânerul cufărului confecţionat dintr-o piele groasă de box, prevăzut cu două lacăte de alamă, un cufăr lat, dar nu prea mare, şi tata-mare l-a ridicat probabil cu mişcarea hotărâtă pe care aveam s-o revăd adesea mai târziu – mult mai târziu.

De parcă s-ar fi lipit folii galbene pe faruri ca să trezească sentimente nostalgice şi să mă transpună într-o epocă rămasă undeva, cu decenii în urmă: poate de aceea, cu prilejul vizitei mele în clădirea portuară din Dacca, am avut senzaţia că mă mişc într-un trecut filmat. Reflectarea petelor de soare,

imaginile luminoase ca nişte râuri ale ieşirilor, zgomotele răsunătoare umpleau spaţiul cu o atmosferă care îmi readucea în prezent, atât de neaşteptat, îmbarcarea familiei S., de parcă aş fi devenit fără să ştiu însoţitorul ei, deşi trebuie să mărturisesc că până atunci nu fusesem niciodată în România. Dar această lumină în Sadarghatt, portul pe Buriganga, mi-a amintit atât de mult povestirile mamei mele, pe care le-am asimilat, bineînţeles cu propriile mele reprezentări, şi le-am preluat – cum se întâmplă de obicei cu filmele – de la ţara mult mai sudică, din Bangladesh, ca să fiu mai exact, transpunând întreaga configuraţie la Giurgiu, pe Dunăre. Am făcut acest lucru cu certitudinea bruscă a unei recunoaşteri: aşa trebuie să fi arătat pe atunci momentul când mama a părăsit pentru totdeauna România în care crescuse.

Clădirea portuară se întindea pe ţărm, despărţită de magaziile de depozitare şi de prăvăliile negustorilor printr-o stradă; o clădire dreptunghiulară fără ornamente, care strălucea în soare ca lanurile nesfârşite de grâu printre care bunicii mei au călătorit de la Bucureşti la Giurgiu împreună cu fiica şi fiul lor. Din înghesuiala străzii trei trepte duceau la intrările în hală, în faţa cărora existau nişte uşiţe rotative din bare de metal dispuse în cruce. Tot acolo se vindeau tichetele de intrare. Mâinile au înghiţit lacom banii de pe tăblia unsuroasă a mesei, au întins un cupon care îţi permitea accesul în clădirea portului şi următorul pasager s-a ataşat şirului de călători şi negustori care aşteptau. Tata-mare a pus bancnota pentru el şi familia lui, cu încetineala şi grija caracteristice, în faţa controlorului; nu s-ar fi lăsat zorit pentru nimic în lume, ceea ce ar fi putut duce la o reacţie pripită, contrară formei lui de viaţă interioară plină de distincţie.

După ce şi-a vârât portmoneul înapoi în borseta de la brâu, s-a dat cu un pas la o parte şi i-a lăsat să treacă înaintea lui pe Ruth, apoi pe Curt şi pe

mama-mare, a ridicat cufărul, l-a împins sub stinghia de metal şi, după ce şi-a îndreptat ţinuta şi şi-a fixat pe nas pince-nez-ul, cu un gest scurt dar energic, a pus mâna, cu blazonul inelului la vedere, pe bara uşiţei rotative, a împins cufărul cu un sfert de rotaţie mai departe. Era în anul 1926, familia S. părăsea definitiv România, niciunul dintre ei nu avea s-o mai vadă vreodată şi tata-mare a luat hotărârea să facă de astă dată o călătorie comodă într-o ambianţă corespunzătoare şi foarte agreabilă, cu vaporul pe Dunăre de la Giurgiu până la Viena. Se încerca astfel o apropriere precaută de Elveţia într-o formă care, cu toată nesiguranţa pe care o presupunea viitorul, nu lăsa niciun dubiu asupra apartenenţei sociale.

Şi în trecutul acela filmat prin care mă mişc eu însumi, familia S. a păşit în clădirea portului, un spaţiu fără ferestre, cu acoperişul deschis; pe partea dinspre fluviu se află un grilaj care se întinde pe toată lungimea tavanului, cu deschideri romboidale, străbătute de lumina soarelui, aruncând pete alunecoase, lichide, pe pardoseala de piatră şi pe perete şi haşurând în aerul prăfos benzi albastre. După zgomotul străzii, în hală e aproape linişte. Frânturi singulare de sunet răsună din pereţi, ceea ce îi dă încăperii o demnitate nejustificată. În corpul central sunt amplasate bănci la distanţe egale, pe care le ocupă doar câţiva călători, în timp ce grupuri întregi de oameni stau şi aşteaptă pe paturi întinse, femeile cu tulpane pe cap, bărbaţii în pantaloni de doc, înconjuraţi de coşărci. Aceşti oameni călătoresc, aşa s-ar putea presupune cel puţin, pentru că împrejurările, nevoia şi sărăcia îi alungă, iar domnul în costum de culoare închisă, cu pălăria de pai pe cap, care tocmai trece pe lângă un grup de chipuri scofâlcite fără să le observe, ar putea să contribuie fără îndoială la aspectul contradictoriu al acestei călătorii, dacă nu ar fi ferm hotărât să o privească, de această dată, unilateral şi fără să-şi pună

probleme, ca pe o plăcere, deşi nu călătoreşte de bunăvoie. Merge cu geamantanul în mână prin hală, puţin mai în spatele mamei-mari şi a copiilor, la capătul căreia se vede ieşirea la puntea care duce în jos la locul de îmbarcare, un pătrat luminos de ziuă.

Fluviul curgea domol înăuntrul câmpiei şi lumina aburoasă a după-amiezii întindea un licăr pe apă calmând suprafaţa, aproape o solidifica şi conferea o irizare metalică împrejurimii terestre, de parcă ceva implacabil ar fi ieşit la iveală, o bucată de oţel unsuros care amintea de iarna anului ’17. Dar această imagine corespundea mai degrabă percepţiei domnului S., care îşi mişca pince-nez-ul cu rame aurii între degetul mare şi arătător pentru a surprinde panoramic priveliştea, în timp ce mama-mare se plângea tot timpul de prea apropiata învolburare a maselor de apă, de curenţii care curgeau în sens contrar formând lanţuri întregi de vârtejuri; aceste desene fără astâmpăr care trimiteau, transformându-se mereu într-un ritm neîntrerupt, valuri cu respiraţie sacadată. Şi ea simţea acel aer implacabil când, pe sub borul canotierei împodobite cu flori şi cu un văl, se uita la fluviu. Apa se mişca de la dreapta la stânga, de la dreapta la stânga, şi ea simţea această circulaţie apăsătoare în cap, observa cum o roată intra în acţiune sub părul ei ridicat într-un coc şi punea în mişcare bara de transmisie, făcând să i se ridice stomacul sub corset. O cuprindea ameţeala blestemată, ameţeala care-i întărea certitudinea avută încă înainte de plecare.

— Ar fi trebuit să luăm trenul ca şi până acum.

Totuşi domnul, care avea să devină tata-mare, ţinea geamantanul în mână şi se pregătea chiar acum să coboare cu cei doi copii pe pasarelă până la vapor.

O văd pe mama ca pe o fetiţă în rochie albă, cu o fundă în părul cânepiu, aleargă pe lângă părinţii ei, cu picioarele dezgolite şi bronzate vârâte în

sandale. Numai în câţiva paşi va ieşi afară în lumina acestei după-amiezi, va dispărea definitiv pentru mama-mare într-un chip enigmatic, mă va lăsa în urmă cu fel de fel de presupuneri, va coborî pe punte – cum îmi închipui – şi va vedea ceea ce mi-a povestit de atâtea ori. Fluviul care aluneca adânc în peisaj, Dunărea, de care auzise, nu era albastră, ci galbenă ca nisipul. Şi poate din cauza acestei aşteptări naive, care o decepţionase atât, o văd ca pe o fetiţă de cinci sau şase ani, deşi atunci, la plecarea din România, avea şaptesprezece şi se putea considera o tânără doamnă. Dar valurile erau galbene ca nisipul şi mama-mare privea pe sub canotiera ei vaporul care scotea aburi şi se clătina, în ciuda volumului său, în vreme ce mama se uita, peste balustrada albă de atâtea mâini, la apă, fratele ei Curt grăbea paşii, mânat de dorinţa de a coborî în sala maşinilor, acolo unde mirosea a păcură şi frânghii de oţel unsuroase, unde focul îşi trimitea reflexele şi flacăra ţâşnea din gura cuptorului, când fochistul deschidea uşa să arunce înăuntru cărbunii cu lopata. Sirena urlă, corpul vaporului fu străbătut de un tremur înfiorat, valurile se izbeau de dig şi mama-mare a luat imediat, acolo pe punte, în faţa pătratului umbrit al ieşirii, hotărârea de una singură ca, de îndată ce pantoful ei elegant va fi atins coverta, să se retragă în cabină spre a se lungi pe pat şi să nu se mai ridice de acolo pe tot parcursul călătoriei. Tata-mare, care a aruncat o privire pe scara de frânghie, între parapet şi peretele bordului, scrutând apa, avea sentimentul unui moment unic, predestinat, se gândea la trezorerie şi la biletele de călătorie. Cu o undă de neplăcere îi spuse fiicei lui zvelte, îmbrăcate în alb, care îşi pusese ezitând mâna pe balustradă:

— Suntem în România. Albastră e la Viena. Acolo e Dunărea albastră, nu în România.

Albastru este al doilea efect de culoare lipsit de pigment, în timp ce albul poate fi realizat de

diferitele celule ale unei pene, albastrul este strict limitat. Doar ramificaţiile penei au această opulenţă specială de strălucire în lumina albă, izbitoare. Acest albastru e miracolul cotidian, având aceeaşi origine, cu a soarelui. Culorile pe care le-am folosit ca să colorez locul plecării definitive a bunicilor mei îmi amintesc de bătrânul meu profesor de la universitate. Biroul lui din clădirea principală de atunci a universităţii, în care păşisem de multe ori, se afla la etajul doi, ferestrele dădeau spre oraşul vechi şi el se aşeza uneori la masa de scris în faţa rafturilor, cu volume consultative şi lucrări de referinţă, aparţinând unui şir nesfârşit de *traites zoologiques.*

Forma capului profesorului m-a surprins puţin. Craniul era longevin, osos şi amintea de o specie umană timpurie. Ochii priveau concentraţi, prinşi într-o stare de observaţie febrilă. Lucrase în cele mai diverse domenii ale morfologiei, cum o numea el, dar slăbiciunea lui erau penele, aceste „formaţiuni epidermice" ale păsărilor care exprimă atâta miracol, contradictoriu şi inexplicabil: pana era pentru el dovada evidentă că fenomenele vii nu se lăsau niciodată explicate, în ciuda tuturor cercetărilor.

Şi îmi amintesc că în timpul uneia dintre convorbirile noastre a spus acea frază ce avea să mă ducă la profesia datorită căreia vieţuitoarele de mult dispărute erau din nou puse pe picioare, li se punea carne pe scheletele lor pietrificate şi erau aşezate în medii de viaţă din pădurile înţesate de ferigi şi coada-calului, care fuseseră de mult carbonizate şi mistuite: în fabricile cu cuptoare de oţel şi furnale, care la rândul lor s-au sedimentat sub covoarele de bombe ale secolului în praf şi pulbere.

El a spus:

— Paleontologului i se pare un lucru obişnuit să reconstruiască, pornind de la resturi fosilizate – bucăţi izolate de oase –, întregul schelet şi, o dată

cu acesta, şi întreaga siluetă a animalului. Analogia, ca şi înrudirea formală care are o corespondenţă în apariţie – ceea ce se numeşte omologie –, îl ajută să-şi ascută intuiţia şi este o extraordinară capacitate a spiritului uman aceea de a ajunge, comparând, completând şi legând osemintele, la imaginea unui tot, care nu mai există ca atare, poate nici nu a existat vreodată.

Şi în faţa ferestrei de la camera sa de lucru a zburat un pescăruş; decupat limpede de fundal prin albul său, primul dintre efectele de culoare lipsite de pigmenţi: *Cele mai fine bule de aer, închise în substanţa cornoasă a celulelor penelor, au ca efect faptul că toate formele de răsfrângere a luminii ajung amestecate uniform în ochi. Albul le surprinde prin puritatea lui mai ales la păsările care populează suprafaţa apei…*

Oare de aceea sunt şi vapoarele albe şi se desprind clar de suprafaţa apei şi de malurile pe lângă care trec, pentru că, apărate de fluviu, îşi pot permite să bată la ochi? Din lumina ceţoasă a apărut în dreapta, alb şi lepădând tot ce avea pe el, vaporul pe Buriganga, cu stivele de lemne rotunde, vaporul de pe Buriganga pe care mă gândesc să-l folosesc pentru plecarea familiei mele din România: fusese construit în 1921, un vapor construit în Anglia pentru îndepărtate colonii indiene. Dar nu putea fi cu totul diferit de un vapor cu aburi pe Dunăre, la Giurgiu, doar fusese de asemenea proiectat pentru navigaţia fluvială şi, în acest sens, găseam că se potrivea scopului meu. După ce vaporul fusese ancorat la puntea de acostare, am cerut să văd interiorul, sala maşinilor, cam-buza în care focul se făcea cu crengi, coverta clasei a doua pe care se înghesuiau familiile pe cuverturi şi saltele, ca să ajung, în sfârşit, la clasa l, în ale cărei încăperi persista încă o strălucire fanată…

Şi tata-mare a tras după el uşa cabinei care dădea direct înspre salon, a privit scurt masa ce

domina încăperea largă, la capătul căreia se afla masa căpitanului în dreptul ferestrelor dinspre coverta din faţă. Apoi o porni în direcţie opusă, se opri la *dressoir*, sub ceasul vaporului care arăta ora 15 şi jumătate, ca să-i comande chelnerului o cafea, tresări brusc surprins, îşi potrivi pince-nez-ul mai bine şi păşi hotărât spre un domn care şedea uşor plictisit cu două doamne la o masă:

— Ce surpriză, spuse tata-mare, fără să-şi exprime bucuria decât printr-o mimică reţinută, se pare că ne întâlnim mereu în călătorii.

— Sau ne sileşte timpul să călătorim, aşa încât ne întâlnim vrând, nevrând, în călătorii; încântat, domnule S.

Cei doi domni – pentru că asta erau, fără îndoială – se salutară cu un zâmbet abia schiţat şi cu o înclinare uşoară, mai mult interioară, parcă făcută în gând.

— Aveţi dreptate, domnule Silberling, totul a devenit mai nesigur. Nu putem evita lucrul acesta.

Tata-mare le fu prezentat celor două doamne, cunoştinţe de călătorie, mamă şi fiică din Constanţa, şi se aşeză la masa lor, făcu semn să vină comanda şi ceru o cafea turcească şi o ţuică. Îl cunoscuse pe „Onkel Mendel”, cum îl numea mama pe domnul Silberling, în 1917, în timpul călătoriei cu trenul la Viena şi, cum o şedere mai lungă în România părea imposibilă în timpul războiului, au stat împreună săptămâni de zile la Linz în lagăr; era un bărbat mic şi agil, cu un obraz rotund şi izbitor de neted, care atrăgea şi mai mult atenţia din cauza părului uns cu briantină şi întins foarte tare spre spate. Avea ochii cei mai neliniştiţi pe care ţi i-ai fi putut imagina, întunecaţi şi cu o strălucire febrilă, cărora nu le scăpa nimic: când l-am întâlnit pe Onkel Mendel în 1947 la Elsafi, pentru prima oară, am crezut că are nevoie de marginea aurită a ochelarilor săi, ca să nu-i fugă ochii. Nu bănuiam pe atunci că şi-ar fi dorit asta

pentru că văzuseră… şi aveau să vadă mereu în visele lor… interminabil…

— Trebuie să-mi daţi dreptate, domnule S. – şi vaporul traversă Dunărea spre Bulgaria, cu mult înainte de acea zi în care pentru Onkel Mendel avea să înceapă interminabilul, ceea ce nu-şi mai putea afla un sfârşit –, va trebui să-mi daţi dreptate, frumoasele vremuri de demult, care nici ele nu au fost mai frumoase, au trecut, creşte neliniştea şi afacerile devin mai dificile.

— Dar o să fie din nou bine, a spus tata-mare, cu convingerea cu care ştia că o să-şi poarte în continuare pince-nez-ul. Firma noastră, ţesătoria de bumbac – recunosc – nu s-a extins după sfârşitul războiului aşa cum ne-am fi dorit.

— Ce vă spuneam, aşadar vă întoarceţi! Deşi la Viena nu e mai bine, să sperăm că poate în Elveţia. Dar nu cred că există vreun loc unde să fie mai bine.

Scaunele pe care şedeau aveau speteze înalte, erau vopsite în crem, ramele şi sprijinitoarele pentru braţe decorate cu o linie aurie. Pernele îmbrăcate într-o mătase roz imprimată şi, atât la prânzuri cât şi la cafea, atmosfera salonului părea să confirme opiniile lui tata-mare: pe vaporul care se opintea împotriva curentului, totul era întocmai ca „atunci mereu”.

— Şi de ce plecaţi, totuşi? Bucureştiul are parte, datorită petrolului, cam de cea mai bună perioadă a lui, poate încă un deceniu, poate două, cine poate spune? Şi acolo chiar se trăieşte foarte agreabil, recunoaşteţi.

— Weibman la Viena, unde el însuşi mai conduce o fabrică, are fii care îşi încep cariera profesională şi cu românizarea legalizată a direcţiei, ce se mai poate obiecta?

Unchiului Mendel şi lui tata-mare le plăcea să se aşeze la aceeaşi latură a mesei cu scaunele întoarse unul către celălalt, ca să stai comod picior peste picior şi să te poţi sprijini de tăblia mesei. Tata-

mare fuma o ţigară, în caz că se întâlneau după-amiaza, bea cafea şi o ţuică, în timp ce Onkel Mendel prefera apă minerală.

— Înţeleg situaţia, spuse tata-mare, fiii lui vor prelua mai târziu firma, întreprinderile din Ploieşti şi din Turcia şi, normal, casa părintească din Viena. Le trebuie experienţă şi de aceea unul din ei preia acum direcţia bumbacului de la mine.

— De ce nu-şi trimite fiul la Londra? Sau la Lyon? Crezi că Weibman l-ar fi trimis înainte de război la Bucureşti?

Şi văd cum Onkel Mendel schiţează acel zâmbet plăcut, dar îl şi ascunde totodată, de parcă faţa lui ar fi un suvenir rămas din averea familiei, fireşte de preţ, dar ciobit şi, datorită împrejurărilor, ajuns pe mâini străine.

— Am putea şti ce se petrece, spuse el, dar pe cine interesează asta? Tratatele au fost încheiate la Versailles şi s-au făcut pentru continuarea conflictelor, nu credeţi? Uitaţi-vă, domnule S., se vrea o Germanie naţională ca bastion împotriva internaţionalismului, înţelegeţi acum de ce e economia aşa cum e, de fapt slabă – şi Weibman îşi trimite fiul în România unde cel puţin mai există un rege.

Şi în timp ce vaporul se opintea în susul fluviului, oprindu-se la Budapesta şi Bratislava, tata-mare conversa cu Onkel Mendel, mama-mare zăcea doborâtă de ameţeală în cabină, Curt se agita prin sala maşinilor şi pe punte, numai pe mama n-o văd nicăieri. Oare ce-o mai fi pus la cale, cum s-o fi amuzând Ruth, o domnişoară de şaptesprezece ani, suplă, cu obrazul palid? Doar nu s-o fi aşezat pe unul dintre acele scaune de paie, cu partea de sus acoperită, pe platforma special amenajată pentru baia de soare, ea, care evita îndeobşte soarele? S-o fi aciuat pe lângă companioanele de călătorie ale lui Onkel Mendel, doamna şi fiica ei, cărora le fusese prezentat tata-mare? Sau îi ţinea de urât mamei în cabină? – nu ştiu, şi totuşi, la

sfârşitul călătoriei, la Viena, trebuie să fi privit Dunărea; era gri – ţi-ar trebui multă bunăvoinţă ca să distingi o infimă nuanţă de albastru.

II
Fotografii

Camera de hotel din spatele gării era tristă. Mirosea a provizorat şi lumina de neon cu irizări verzi îi dădea încăperii un aer rece, lipsit de orice iluzie. Ultimul tren a plecat cu un sfert de oră înaintea sosirii mele. Nu am putut să părăsesc săpăturile de la Monte San Giorgio decât târziu şi abia după ce am predat totul asistentului meu. În penumbra veiozei am citit despre descoperirile arheologice din era triasică din Nevada ale Muzeului The Field din Chicago, foindu-mă în pat din cauza programului târziu. La două şi jumătate am stins lumina. Deşi am tras jaluzelele, lumina felinarelor de pe stradă se strecura în cameră ca o tinctură de iod pe o zgârietură superficială. Zăceam pe pat cu braţele încrucişate sub cap, prindeam zgomotele de dincolo de fereastră, eram un corp într-o zvârcolire uniformă, străbătut de sirenele poliţiei. Am privit peretele de la capul patului. Deasupra lui trecea o fâşie de lumină. Conturul unei lămpi cu picior se impregna în semiîntuneric. M-am gândit la telefonul pe care i l-am dat mamei azi după-masă şi această luminozitate şi figura umbrită de pe perete parcă au desprins un strat de pe amintiri, au dat la iveală o reproducere alb-negru a copilăriei mele, jocurile după-amiezilor mele de băiat în timpul odihnei de după prânz, proiectate pe tavan şi pe pereţi. Şi, în vreme ce amintirea s-a revărsat din camera copiilor şi a trasat cercuri în jurul casei şi prin timp, am readus în minte vocea maniei din receptor şi urgenţa care mă neliniştea s-a conştientizat. Din ziua aceea la Sadarghatt, când

domnişoara care fusese cândva mama mea a dispărut prin ieşirea ce ducea la vaporul legănat de valuri, am vrut mereu s-o întreb. Acum n-a prea mai rămas timp s-o găsesc în trecutul ei, Ruth S., să o pot desprinde din stratificările anilor, poate să aud propria ei mărturisire, să aflu motivul pentru care a dispărut în timpul propriei vieţi ca o specie din preistoria pământului… şi totuşi a fost mama mea, o figură de la sine înţeleasă şi familiară mie de o viaţă.

O sunasem după-masă într-o pauză, locuia singură în casa ei în afara orăşelului L., lângă o coastă, odinioară acoperită cu viţă-de-vie, şi dura ceva timp până urca.

Vocea ei suna plat, şoptea precipitat şi cu răsuflarea tăiată, vorbea fără să mă fi salutat sau să se fi interesat de unde sun, vorbea într-un monolog continuu şi cuvintele se balansau pe un ton degradat al unei voci din cap:

— …toţi sunt aici, ştii toţi şi cântă neîncetat şi repetă la nesfârşit di da da dum şi pe urmă încă şi încă o dată di da da dum sunt cei de dincolo, nu e voie să spui asta, dar eu le spun aşa cei de dincolo şi ei cântă neîncetat di da da dum, dar tu n-ai să mă trădezi, ai să ţii pentru tine, altfel oamenii vor spune că sunt nebună, nu sunt nebună, dar ei sunt aici cei de dincolo un cor numai din lumină, din lumină albastră şi verde şi fac muzică…

Vorbea fără ritm şi fără pauză şi vocea ei era o sticlă subţire, în încetineala incredibilă cu care lupa timpului face vizibilă căderea unei picături pe suprafaţa apei şi lasă să se înalţe o coroană lichidă ca apoi să recadă (am văzut imaginile pentru prima oară la cinematograf, eram cu tata la matineul de duminică), o crăpătură a străbătut această sticlă, o fisură a trasat o margine ascuţită în care lumina s-ar sparge şi ar tulbura suprafaţa neclintită.

Mi-am pus la punct lucrul pentru săpăturile de a doua zi, mi-am înghesuit periuţa de dinţi şi lenjeria de corp în servietă, apoi m-am lăsat purtat în

liniştea amurgului jos în vale până la tren. Când, după noaptea de la hotel, în care n-am putut dormi, dimineaţa am plătit taximetristul, nu ştiam ce avea să mă aştepte. Stăteam în faţa casei în care, ce-i drept, nu locuisem mult timp, deşi era totuşi casa părinţilor mei, rezultatul şi construcţia formei lor de viaţă.

Azaleele înfloreau, pasajul spre curte, tuns atât de des, era din nou acoperit de vegetaţie. Perne de muşchi înveleau acoperişul înclinat de la intrare, în spatele calcanului se înălţau cele trei catarge ale arţarului japonez: coroanele lui arătau ca nişte vele tremurătoare proiectate pe cer. De ambele părţi ale intrării principale coborau cele două rânduri de scări, casa era construită pe coastă, faţada cu ferestrele de la bucătărie şi ferestrele băii, încastrate în partea de sus, erau de un gri spălăcit, crăpături fine se înşirau în tencuială.

— Se clatină, n-ai ce să-i faci, spunea tata uneori, ce vrei, e o casă clădită în pantă, alunecă inevitabil – nici nu s-a făcut nimic, nicio zugrăveală, nicio reparare a fisurilor. Nu arăta ca o magherniţă dărăpănată, în niciun caz, era doar subţire şi devenise transparentă sub o patină fină, uşa de la intrare a atins din nou starea ei crudă, neocrotită, iar azaleele, arţarul, tufele crescute sălbatic din spatele garajului îşi ţineau crengile deasupra crestei lichenilor.

Ce mi se părea straniu în dimineaţa aceea era că, în vreme ce zăboveam cu geanta de voiaj în mână pe locul acela năpădit de vegetaţie şi primeam în mine priveliştea obişnuită, am văzut casa rămânând mereu în urmă în timp, cotropită de un trecut în creştere, de parcă tocmai atunci s-ar fi rupt continuitatea percepţiei mele: am văzut casa prinsă într-o fotografie alb-negru, o foaie de album, şi m-a cuprins deruta ca în faţa tuturor fotografiilor de familie.

Mama nu avea să audă când am descuiat uşa, nici nu mi-am anunţat vizita, aşa că am deschis

precaut şi încet, ca să n-o sperii. Am privit prin coridor camera de zi, aşezată cu trei trepte mai jos, care se afla în contra luminii de la fereastra mare, orientată spre sud. În spatele tufişurilor se întindeau sub umezeală şi ceaţă câmpurile, din curţi fumul trecea drumul până la pomii fructiferi şi, deşi acest fenomen nu putea să corespundă anotimpului, atunci era o vară timpurie, mi-a rămas o lumină gri uniformă în memorie, care decolora pădurea, sorbea apa din pământ, ofilea iarba, despuia copacii şi apăsa gospodăriile ca pe nişte şoareci ce se ascund sub cămine.

În faţa acestui ansamblu hibernal, mama stătea în fotoliul cu spătar înalt, stătea nemişcată în acea *meuble* grosolană, în care murise tata cu douăzeci de ani în urmă şi pe care de atunci o „stăpânea" ea, făcându-se pe zi ce trece mai mică şi mai uşoară.

În casă domnea o tăcere adâncă, o neclintire. Mirosea a covoare uzate, a umezeală ascunsă şi mă înconjura o căldură de parcă aveam pe mine un pulover de lână. Mama, cu spatele la fereastră, privea căminul, mâinile şi le sprijinea pe braţele fotoliului. Aplecată uşor în faţă, îşi ţinea capul încordat spre ceafă, privea drept înainte, vedea ceva ce nu putea fi doar şemineul gol cu ornamentele de piatră şi sfeşnicul cu trei braţe de pe placa de marmură. Şi şedea aşa, mă gândeam, de oarecare vreme, purtând pe umeri singurătatea încăperilor familiare, dar prea mari, ca pe un palton. Părul îi cădea pe lângă gât drept ca o urzeală fină care fusese o viaţă întreagă vălurit în onduleuri şi bucle şi amintea, după culoarea şi forma lui, de un miez palid de nucă încă proaspăt. Obrazul alb ca o glazură de bezea plină de crăpături se curba spre interior, era o adâncitură în care se adunau resturi ca într-o ceaşcă, indiferent cu ce o umpli. Albastrul ochilor ei părea spălăcit de prea mult purtat, urme de pensulă peste care se conturau arcurile subţiri ale sprâncenelor. Petele golaşe din creştetul capului semănau cu un cer plin

de dâre de condens – şi această frunte contrasta izbitor cu bărbia care devenise ascuţită şi căzută, de parcă voinţa i-ar fi fost furată treptat din viaţă.

Încet, fără teamă, fără vreun semn de surprindere, şi-a întors faţa spre mine când am păşit pe uşa camerei de locuit, a spus, ca şi când m-as fi aflat de mult acolo şi doar ar fi reluat cuvântul de unde rămăsese:

— E verde şi albastru, foarte luminos, foarte strălucitor, verde şi albastru şi fac muzică di da da dum, neîntrerupt, un cor al celor de dincolo…

Şi în acel moment am avut senzaţia că trebuie să fi coborât întunericul în ferestrele mari orientate spre sud.

— *Dar ce ştim noi?* mă întrebă profesorul meu în halatul de lucru şi cu cravata roşie între revere. *Cu privire la bogăţia formelor şi a construcţiei încărcată de sensuri a penelor finisate, cercetările teoretice ezită să imagineze o istorie a originii lor, deoarece niciun fascicul de lumină a imaginaţiei noastre nu ne poate arăta măcar aproximativ drumul.*

N-am s-o pot lăsa pe mama singură. Am chemat medicul care o trata de mulţi ani şi deci o cunoştea, l-am rugat să vina până la noi, eram foarte neliniştit pentru că mama aude continuu o muzică în burta ei, o muzică însoţită de viziuni chinuitoare care nu înceta nici noaptea; am anunţat că mă duc la săpăturile de a doua zi, trebuia să aştept evoluţia stării mamei şi recomandările medicului; mi-am aruncat ochii prin bucătărie să văd ce alimente mai erau prin casă, am deschis frigiderul şi, la lumina becului dinăuntru, mi s-a arătat viaţa subţiată şi săracă în necesităţi a mamei. Un borcan de dulceaţă, trei, patru perişoare, câteva felii de mezeluri asortate, o jumătate de salată, cănită cu lapte şi un ghemotoc din resturile unui prânz. Puţinul ăsta zăcea pe grătarul frigiderului ca mărfurile într-un magazin gol din Bucureşti –

atunci când, în timpul revoluţiei, s-au putut vedea primele imagini la televizor.

M-am dus la supermarket să târguiesc, am adus şi un „Russenzopf” cu mine, o prăjitură care-i plăcea în mod deosebit. Am fiert ceai şi am căutat în dulapul cu aperitive şi rachiuri o sticlă de rom: *Ceai cu rom* pe care îl beam în după-amiezile de iarnă, înainte de lăsarea întunericului, din acelaşi serviciu de ceai rămas de la mama-mare, cum l-am scos şi acum şi acest „ceai cu rom” trebuie să fi fost unul din ritualurile ascunse de la Bucureşti, pe care îl continua pentru sine şi fără ca noi ceilalţi să-i fi cunoscut tâlcul. „Hai să facem un „Tschaigorum”; pentru un adolescent cum eram eu pe atunci, asta reprezenta a sta împreună în camera de locuit, în faţa ceştilor cu pereţii subţiri, pictate cu flori, rezemat cu spatele pe pernele canapelei, în timp ce ferestrele deveneau de culoarea cernelii. Mă străbătea o căldură şi locuinţa noastră de. atunci, de la ieşirea din satul S., în mijlocul colinelor Molassei, era şi mai singură, câmpurile acoperite de resturi de zăpadă se întindeau în şes şi formau în cele din urmă un adânc aparent al ţării.

Şi acum, eu eram cel care servea ceaiul, amesteca linguriţa de rom împreună cu zahărul, în timp ce mama povestea mai departe că aceia de dincolo făceau muzică: di da da dum, mereu la fel, fără întrerupere, ca la radio. Apoi, când, tremurând toată, aplecată mult deasupra ceştii, inhala aroma şi lua o înghiţitură, zâmbea şi vocea ei avea din nou sunetul pe care i-l cunoşteam, liniştit pentru moment.

— Toate casele aveau un gard de scânduri de la curte până la stradă şi zăpada se înălţa dimineaţa, după ce ninsese, până la fereastra mea. Priveam din camera din colţ o suprafaţă alunecoasă pe care, de la gard la strada Morilor, nu se distingea decât un şir de movilite, brioşe de zăpadă.

Tata-mare avea în 1912 o cameră de fotografiat, iubea fotografiile şi aparatul era încă expresia unui

tip social caracteristic acelui timp, deşi se lansase de un sfert de secol. Carcasa întunecată pe picioarele de lemn ale stativului corespundea figurii ţepene, îmbrăcată în negru, care stătea alături şi acţiona deasupra unui cablu declanşatorul. Aveam toţi privirea rece mai obiectivă, menită să reţină şi să păstreze clipa lipsită de emoţie. Pentru că dincolo de declinul epocii, aparatul confirma plastic încrederea în cât de bine ţineam în mână aparatura tehnică, indiferent de timp, lumina şi aranjarea lucrurilor. Tata-mare era inginer.

Avea o slăbiciune pentru „natura moartă", natura statică. Până şi atunci când vezi oameni pe fotografiile lui încercuite cu grijă îţi dau impresia, în inerţia lor, că sunt fructe în coaja ambientului lor. Fotografiile lui sunt compuse atât de precis, încât, când le priveşti mai mult, apar pe ele linii geometrice ascunse care amintesc de coordonatele unui câmp morfogenetic din care se pot trage concluziile originii lor.

Aşadar, s-ar putea ca în octombrie 1912 – la câteva zile de la sosirea soţiei şi a copiilor săi în Bucureşti – tata-mare să fi deschis poarta din şipci care dădea în strada Morilor şi să fi pus piciorul pe „trottoir", cum se numea pe atunci caldarâmul în Bucureşti. A privit scurt cerul aburit şi palid, s-a întors spre dreapta către soarele asfinţit care arunca peste coroanele copacilor de-a lungul Dâmboviţei o lumină de vară târzie pe stradă şi pe faţadele caselor, în redingota lui neagră, având stativul cu aparatul bine fixat pe braţ, ajunse, după câţiva paşi, pe carosabil, privi în urmă strada Morilor în toată lăţimea ei, care, cu excepţia unei trăsuri oprite acolo unde strada urca uşor, părea complet părăsită. Aproximă distanţa, desfăcu picioarele stativului, încercă să fixeze vârfurile de fier între pietrele de râu care erau înfipte ca o pardoseală plină de gropi în pământ. Privi în obiectiv, fixă poziţia, strânse şuruburile picioarelor

de sprijin. Fotografia arată clar intenţia lui, să lumineze casa în aşa fel ca în poză să nu apară, pe cât posibil, decât frontonul şi aripile laterale, dar să nu se vadă nimic din casele vecine. A scos conştient „vila cea mică” din rândul clădirilor arătoase care trădau stilul de serie, chiar al caselor aparţinând lumii bune. Şi-ar fi dorit ca această casă să stea singură, ca el şi familia lui să fi trăit cu un secol mai devreme şi ferestrele înalte, de o parte şi de alta a nişei, cu statuia reprezentând un sol aducător de lumină să privească spre un parc. Dar la corectura optică a realităţii, lui tata-mare i-a scăpat o mică eroare. Una pe care, în afară de el, n-a observat-o nimeni, nici mama, dar a rămas păstrată acolo în fotografie. Am descoperit-o în ziua când m-am întors acasă pentru că în burta mamei cânta muzica.

Mereu dispăreau copii şi mama se temea pentru noi. Nu aveam voie să ieşim niciodată neînsoţiţi, nici măcar în faţa casei. Locuiam în partea de sud a Bucureştiului, în spatele fabricii începeau câmpurile şi se afla abatorul. Strada care se întindea de-a lungul Dâmboviţei ducea printre livezile de pomi fructiferi în necunoscut, acolo unde nu aveam voie să mergem: acolo locuiau ţiganii şi pentru mine, care eram copil pe atunci, începea sfârşitul lumii, în schimb, mergeam des în centrul oraşului, unde îşi avea prăvălia un brutar care făcea cele mai bune plăcinte cu carne din Bucureşti şi era de *bon ton* să cumperi plăcintă de la el. Erau foarte căutate, mai ales că nu se găseau în fiecare zi, şi cei din lumea bună gustau chiar în cabrioletele lor aceste bucăţi fine, uşor dulcege. Şi copii dispăreau mereu. Şi noi toţi am mâncat din acele plăcinte…

Seara, după ce am însoţit-o pe mama la culcare – neurolepticul nu puteam să-l iau de la farmacie decât în ziua următoare –, am dus în camera de locuit caseta Biedermeier care odinioară stătuse în

salon la Bucureşti, când tata-mare fotografiase casa. Acum conţinea albumele şi plicurile cu fotografii, imaginile unei vieţi întregi, neordonate şi cu amintiri, cum erau amintirile mamei mele azi. Într-un etui din piele de crocodil, tata-mare a legat file de carton de culoarea cărbunelui având calităţile sugativei cu un şnur, alcătuind un album, şi şi-a lipit pozele pe file. A însemnat cu tuş alb fotografiile şi scrisul lui mi s-a părut atunci, copil fiind şi neştiind să citesc, el însuşi o poză sau un ornament adecvat. *Bucureşti 1912, Casa noastră, strada Morilor 7.* Scrisul acela însemna pentru mine o porţiune de parapet din fier forjat de-a lungul Dâmboviţei, de unde se putea vedea casa.

Am stat multă vreme la masă având în faţă această primă fotografie a albumului, care în copilărie îmi fusese atât de importantă şi familiară. Aparţinea „galeriei secrete" a mamei – un teanc întreg de poze pe care aveam voie să le privesc mereu şi pe care mama le însoţea adesea cu câte o istorioară, ca aceea despre copiii dispăruţi, din care brutarul făcea minunatele plăcinte cu carne.

Fotografiile, aceste mici expoziţii sufleteşti, erau păstrate în sertarul superior al comodei şi demonstrau „cum se trăia pe vremea aceea", o dovadă că, de fapt, conţineau o critică neexprimată la adresa prezentului.

Fotografia din 1912 îmi este atât de familiară, de parcă aş cunoaşte ferestrele înalte, ornamentele şi colonadele de sprijin împodobite cu figuri şi blazoane, brâul superior cu plăcuţele ornamentale pictate, mica verandă şi acoperişul cu cele două vârfuri ajungând ca două triunghiuri isoscele în cer după propria mea intuiţie. De parcă aş fi posedat o amintire care ieşea şi se întorcea dincolo de această imagine, aşa am privit în seara aceea din nou fotografia, am cercetat-o cu lupa, ţineam capul aplecat atât de tare, încât puteam simţi izul acid de praf al foilor.

Şi în draperiile de bumbac din salon se strecurase lumina palidă a soarelui, pătrunsese în încăperea înaltă unde mama-mare şi sora ei Adela, care o însoţise în călătoria la Bucureşti, erau încă la „Tschaigorum” şi ciuguleau din prăjiturile care le fuseseră aduse de la Wienert din capul străzii. Pe masa ovală cu mileul croşetat se afla serviciul Herend. Curt se rezema de spătarul unui scaun al cărui lemn de culoare întunecată făcea un arc în jurul împletiturii, în ale cărei găuri octogonale aveam să-mi vâr după trei decenii degetele.

— Unde e Ruth?

— Cred că a luat-o Ernst cu el în faţa casei.

— Doar nu pe stradă? Curt, te rog, du-te de vezi.

Se duse la geam, trase draperiile larg, privi în grădină ovalul tufelor de trandafiri şi crengile liliacului desfoliat.

— Şi-aşa vrea, să stăm în faţa casei când ne fotografiază?

— Aha, se întoarse, ştii ce mult meştereşte la aparatul ăla al lui.

Pe mama-mare o enerva cât de neîndemânatic umbla soţul ei cu stativul şi aparatul, cum schimba de mai multe ori fixarea înălţimii, apăsa, în sfârşit, vârfurile de fier ale picioarelor, ca în momentul următor să ridice din nou trepiedul acela, să-l mai împingă câţiva coţi mai încolo şi să o ia de la capăt cu potrivirea imaginii, cu strângerea şurubului, privitul în obiectiv.

Curt şi Arma nu ajunseseră încă la poarta grădinii, când declanşatorul fusese deja apăsat şi poza făcută. Tata-mare observase gafa. Ca s-o repare, l-a aşezat pe Curt lângă lăstarul de pe alee şi copilul de şase ani stătea acolo atât de supus şi răbdător până ce tata-mare îşi pregătise din nou aparatul, încât în acea seară, în timp ce cercetam fotografiile cu lupa, m-am lămurit că tocmai această a doua fotografie, care arăta strada Morilor dintr-o perspectivă centrală, era de fapt

recunoaşterea unei greşeli în prima fotografie. Tata-mare a intenţionat să scoată casa cât mai avantajos cu putinţă. Dar prin permanenta schimbare de poziţie, prin modificarea şi corectarea realităţii, micuţa Ruth, pe care o aşezase lângă uşa din scânduri, a ajuns, din punctul de vedere al perspectivei, în spatele trunchiului lăstarului de pe alee. A fost înghiţită de poza pe care o admirase o viaţă întreagă, rămânând în cadru doar o fundă prinsă în păr.

Despre timpul petrecut în Bucureşti, mama nu avea decât o singură amintire, de fapt prima ei amintire, întâmplarea pare să se fi produs la Murg, în sudul Germaniei, unde străbunicul meu condusese, înainte de a cumpăra în Elveţia două fabrici de textile, o ţesătorie şi-şi construise în apropierea fabricii o casă arătoasă. Trebuie să fi fost o bucătărie încăpătoare, pereţii erau acoperiţi cu faianţă, pardoseala de piatră înfăţişa un careu mai întunecat încercuit de o bandă roşie. Prin ferestre se filtra lumina limpede a unei după-amiezi de primăvară, se lipea rece de pereţi şi de puţinele obiecte din încăpere.

Mama-mare o aşezase pe micuţa Ruth, îmbrăcată într-o fustiţă de pânză apretată, pe masa din bucătărie la geam, ca să-i arate un fluture care se agita pe jaluzeaua lăsată şi-şi întindea în răstimpuri egale aripile: între arcadele negre îşi ivea o purpură întunecată ca o catifea şi spre vârf avea un punct albastru, de parcă acolo ar fi fost un loc gol prin care strălucea soarele. Dar nu era cerul, nu era niciun albastru şi, în timp ce mama încă mai privea fluturele, a văzut că acesta se afla cuprins de flăcări mistuitoare, care asaltară fereastra cu un torent incandescent, lucind şi strălucind, de parcă soarele s-ar fi prăbuşit şi ar fi plesnit în faţa geamului de la bucătărie ca o minge de foc. Ardea fabrica. Fabrica! – şi flăcările au transformat fluturele, l-au făcut să arate ca o

frunză uscată, rămasă acolo, prinsă în plasa jaluzelei lăsate.

III
Cărţi poştale

— Cine ştie, spuse profesorul, oare am cunoaşte ceva despre preistoria păsărilor, dacă Alois Senefelder n-ar fi inventat, în 1796, la München litografia?

Aerul din birou era uscat, îmbibat de un iz cleios care ieşea din crăpături şi rosturi. Aveai impresia că distingi la ora amurgului un linoleum verde, trese cu canturi întărite cu metal, dar claritatea era domolită de un gol luminos aşezat geometric în încăpere, o bucată de linişte intimă: lampa îşi arunca lumina, între stivele de cărţi şi schiţe, pe microscop şi pe o reproducere a lui *Archaeopteryx lithographica,* al cărei original se păstrează în Muzeul de Ştiinţe Naturale din Berlin – cea mai bine conservată gravare în piatră a păsării primare, găsită în 1877 la Eichstätt.

— Ce ciudată conexiune de întâmplări! spuse profesorul. O pasăre care, după toate aparenţele, a locuit în tufişuri şi-n păduri îşi găseşte moartea la ţărmul mării. Corpul ei este în aşa fel învăluit în masa clisoasă, încât aripile întinse cu degetele de la membrele de sus şi de jos vizibile în sine se păstrează. Cele mai fine urme dovedesc structura penelor fără niciun dubiu.

Ceea ce m-a impresionat mereu la *Archaeopteryx lithographica* este semnul grafic pe care îl reprezintă pentru mine forma scheletului pietrificat, o pictogramă indubitabilă, gravată înaintea tuturor timpurilor. Capul – întors în profil – este azvârlit înapoi ca şi când ar fi fost proiectat pe ceea ce e de nepătruns şi de neexplicat şi tocmai datorită acestui fapt transformat definitiv într-o inutilitate stranie. Aripile şi picioarele sunt desfăcute într-o supunere nevoită de acceptare a

inevitabilului şi citesc scheletul pietrificat; se numeşte „perisabilitate” sau „deşertăciune”, e un întuneric, dar şi un gol.

— *Archaeopteryx*-ul pietrificat avea şi pene veritabile ca să-şi ia vânt, profesorul m-a fixat şi privirea lui avea o maliţiozitate amuzată. Însă noi vrem să ştim cum tocmai ceea ce era lucrul cel mai neobişnuit la pasăre a devenit pană. Acest secret nu-l trădează nicio urmă arheologică.

„Sfântu Gheorghe / Lipscani: acesta este punctul central, din care se poate călători de la noi, cu tramvaiul, spre cele mai circulate pieţe.” – Aşa scria tata-mare, la data de 30. VI. 1912, pe spatele unei cărţi poştale, întrucât liniile nu ajungeau ca să încapă tot textul, a scris sus, în colţul din dreapta, cu scrisul lui elansat, aşa încât pe hârtie apăru o ţesătură din caractere de literă vechi germane, uşoară şi rărită ca o basma de bumbac, produsă la Societatea Română pentru Industria de Bumbac, pe care o conducea tata-mare.

Cartea poştală e colorată, singura dintr-un teanc de scrisori pe care le scrisese în această perioadă şi peste care am dat în album, în caseta Biedermeier, unde găseai de toate. Tata-mare cumpărase ilustrata într-o papetărie de pe strada Lipscani, pe care mi-o închipui ca pe un spaţiu în formă de furtun absorbant, întunecat şi datorită storurilor cu dungi roşii din faţa vitrinei, şi tata-mare s-a aplecat peste cărţile poştale, a scos una sau alta din teanc cu degetele lui înmănuşate, şi-a fixat pince-nez-ul mai bine pe nas şi a mormăit: Bun, o iau. Vederea strălucitoare a pieţei şi a străzii comerciale, ajungând cu cupolele ei până la orizont, urma să-i dea soţiei lui o imagine a locului care îi tulburase simţurile în asemenea măsură: ca descendent al unei familii vechi din marea burghezie, găsise, în sfârşit, după ani de nehotărâre, „punctul lui central”, care se afla în Piaţa Sfântu-Gheorghe, la

intrarea în Lipscani, unde distinsul domn, alias tata-mare, ajunsese la concluzia că o pierdere îndelungată avea în sfârşit să-i fie răsplătită.

Plecase în România înaintea celorlalţi – mama-mare şi cei doi copii urmau să vină după trei, patru luni – şi după un scurt popas de două zile la Viena, la cumnatul lui, Alfred, care vopsea pe Mariahilfer pene pentru pălării, tata-mare stătea la fereastra compartimentului de *vagon-lit* şi privea casele care se înălţau din ce în ce şi ale căror faţade sclipeau ca marmura când trenul a intrat în Bucureşti. Fumul locomotivei apăsat în jos de acoperişul gării plutea ca nişte zdrenţe de ceaţă prin faţa ferestrei, intrând până în vagon cu un miros de gudron. Pe peron apărură călători răzleţi şi perechi desprinse din norul de fum, şi grupuri în haine orientale, o mulţime de oameni în aşteptare care alunecau pe lângă vagoane până când, după un fluier prelung, frânele se apucară strâns de şine, alunecarea siluetelor încetă şi trenul se opri brusc cu o zguduitură. Ca şi cum o parte din energie s-ar fi transmis celor din jur, mulţimea care aştepta se puse în mişcare, voci şi strigăte se făcură auzite, culoarul se umplu de călători care-şi trăgeau valizele din compartimentele de dormit, se urcară şi câţiva hamali, îşi ofereau serviciile, bărbaţi în haine uzate, cu şepci pe cap şi, din cauza nehotărârii bunicului, un bărbat gras cu un obraz buhăit şi asudat a îndrăznit: a apucat cu mâini musculoase cufărul împletit şi cele două valize şnuruite, pe care bunicul le aşezase în ordine ca să fie luate, le-a cărat pe culoar, în timp ce domnul în redingotă şi cu pantaloni reiaţi, cu alte cuvinte bunicul meu, îşi puse jobenul si-şi luă cu oarecare nelinişte bastonul în primire.

Gara de Nord, Bucureşti.

Stătea în uşa vagonului gata să coboare, privea la feţele de jos, feţe străine – un amestec de arşiţă

sticloasă de amiază –, pentru o clipă îl cuprinse o linişte în care se simţea oglindit ca într-o fata morgana. O siluetă înaltă, în tăietura vestei cravata şi acul cu briliant, bastonul sub braţ, o umbră de gri la tâmple, ochii puţin exoftalmici sub pince-nez, de un albastru deschis, apos. Şi tata-mare a înţeles că privirile oamenilor simpli care se îmbulzeau acolo aveau să-l reţină mai târziu, sus pe scări, priviri aparent indiferente – din ochii întunecaţi, prăfoşi ai unei necunoscute obârşii – şi care îl făceau totuşi, într-un fel inexplicabil, să pară important şi distinct.

Momentul acesta al unei surprinzătoare înălţări l-a şocat pe tata-mare, când a început să coboare treptele vagonului plutind pe deasupra mulţimii în aşteptare, aşa cum m-a şocat pe mine când, ajuns la Dacca, am părăsit hala aeroportului şi am pătruns prin uşa de sticlă, din cursul sangvin al naţiunilor industriale, în aerul încins şi prăfos.

Cred că acea călătorie cu trenul la Bucureşti corespunde azi unei călătorii în Bangladesh. Cartea poştală cu Gara de Nord, pe care am găsit-o în borsetă, o vedere din exterior a clădirii gării, arată, în orice caz, o deosebire foarte importantă faţă de amintirea mea la sosirea din Dacca, Bangladesh: nicio aglomeraţie, nicio mulţime de oameni care să te izbească, de vehicule, de acţiuni. În arşiţa dimineţii de iunie piaţa se întinde luminoasă şi deschisă. Călătorii se îndreaptă spre intrarea laterală a clădirii în formă triunghiulară, duc cufere pe umăr şi în mâini, ies tacticoşi, în timp ce umbrele se fac mai scurte, în faţa intrării principale şi a turnurilor încununate cu loggii deschise stau birjele, înşirate de-a lungul spaţiului acoperit sub ferestrele arcuite, şi acolo îşi lăsase Herr Leo Schachter, directorul general al Bumbăcăriei, landoul său să aştepte ca să-l ia pe tata-mare de pe peron.

În primele zile după sosirea lui, tata-mare prinsese aripi şi era entuziasmat ca şi când, prin

venirea la Bucureşti, s-ar fi făcut ordine nu numai în ce-l privea pe el, dar şi vremurile şi epoca, iar ceea ce, la început, fusese doar un simţământ incert, amestecat cu fel de fel de impresii, devenea acum o certitudine, după ce a pus piciorul pe asfalt, în faţa Bisericii Sfântu-Gheorghe, trecând peste bordura metalică a trăsurii, cu bastonul agăţat uşor pe braţ, şi s-a îndreptat cu paşi măsuraţi pe sub copacii în umbra cărora şedeau ţărani lângă desagii şi coşărcile lor spre bulevard, cu canotiera de pai pe cap: în sfârşit, viaţa avea să i se ofere în acea formă îndelung râvnită şi neatinsă a unei existenţe ordonate, aşezate, purtând pecetea prosperităţii şi nobleţei. Ţigănci vindeau flori, îl îmbiau cu strigătele lor (Conaşu'!, Conaşu'!), aveau braţele pline de margarete, ale căror corole străluceau pe tulpinile cărnoase: era cald, un cer vast, lipsit de nori, se întindea peste oraş, aerul stătea nemişcat, mirosea a apă vărsată şi a marfă adusă de departe, cu căruţele stârnind nori de praf, pe Strada Lipscani şi în pieţele din jur. Tata-mare s-a oprit, cu bastonul atârnat pe braţ. Roţile prevăzute cu cercuri metalice uruiau în spatele copitelor care loveau pavajul dispus într-un spaţiu concentric în jurul punctului central, un rond în mijlocul căruia tronase mai de mult, pe un postament, împodobit cu blazoane, *Lupa Capitolina*, lupoaica de la care sugeau Romulus şi Remus, doi copilaşi drăgălaşi şi puşi pe şotii. Trei doamne în vârstă, strânse în costumele lor ca în nişte corsete, se apără de soare sub umbrele, o tânără într-o bluză lejeră şi o fustă vaporoasă de vară aşteaptă tramvaiul cu cai şi priveşte un negustor în faţa Bisericii Sfântu-Gheorghe, în timp ce bărbatul, care tocmai şi-a ridicat pălăria de pe fruntea umedă de sudoare, se caută prin buzunare de mărunţiş pentru o cerşetoare.

În spatele acestui rond care inundă luminos ilustrata colorată, strada Lipscani se retrage într-un refugiu de case, storurile librăriei au dungi roşii

împotriva soarelui năprasnic şi sunt coborâte în faţa vitrinei, vânzătorii cu şorţuri albe îşi expun marfa pe trotuar şi domnul S., care tocmai s-a hotărât să traverseze piaţa, ca să caute o carte poştală pentru soţia lui, va arunca o privire înspre tovarăşii mătăhăloşi care stau aplecaţi laolaltă, de parcă acolo tocmai ar fi fost sacrificat un animal, atrăgând curioşii. Dar şi în faţă, la *La Papagal*, se înghesuie lumea, iese afară în stradă, acolo unde trăsurile circulă cu capotele deschise. Pe o firmă se poate citi cu litere roşii reclama unui magazin de confecţionat fuste. Pe urmă, strada Lipscani se îngustează printre faţade şi ziduri şi se refugiază într-un punct, sub cupolele unei clădiri foarte dichisite, şi e caldă şi galbenă ca mălaiul, emanând tihnă şi o nonşalanţă vărătecă, poate un mic Paris, dar unul – aşa se vede cel puţin pe cartea poştală a lui tata-mare – în care lupoaica stă cu ochii aţintiţi spre stradă.

Şi eu stau în aceeaşi zi, exact cu optzeci şi cinci de ani mai târziu, în acelaşi loc în care a stat tata-mare şi simt în colţurile gurii mele zâmbetul lui sub mustaţa înfoiată şi acel strâns uşor din buze. Şi în ochii lui trebuie să fi apărut atunci un licăr, strălucirea aceea vie pe care am văzut-o când Onkel Mendel l-a vizitat cu puţin înainte de moarte.

Perna trăsurii se înfierbântase de soare, o piele vopsită în roşu, prinsă în butoni, ale cărei adâncituri sugerau un model romboidal, dar în subţirimea ei reuşea să estompeze prea puţin uruitul roţilor pe pavajul pietruit. Tata-mare se rezemă în colţul cupeului, şedea picior peste picior, cu bastonul sprijinit de stinghia banchetei de vizavi, privind dintr-o parte profilul sever al lui Herr Schachter şi lăsându-şi ochii să-i alunece de-a lungul faţadelor, ale căror coloane, cariatide, frontoane împodobite cu ghirlande străluceau la soare, de parcă ar fi fost făcute dintr-un material transparent. Magazinele erau închise, rulouri

ocroteau intrările, pietoni puţini, cu pălăriile de pai trase pe ochi, treceau în timpul prânzului pe trotuarele încinse, folosind umbrele înguste şi aspre ca resturile unui tipar printre tălpi şi tocuri. Şi totuşi, în colţul trăsurii puteai sta uşor înălţat, sprijinit comod, când aceasta o coti în zona albă a bulevardului, un curent uşor de aer aduse o adiere răcoroasă, o suflare dinspre şirurile de ferestre ascunse în spatele teilor, o boare de pământ umed.

— O să vedeţi, domnule S., în Bucureşti se poate trăi excelent…

Şi Leo Schachter amintea, prin statura lui de om bine hrănit şi prin aspectul exterior foarte îngrijit, obrazul alb şi prietenos, cravata cu ac de aur şi lanţul de la ceas de care atârnau două medalioane peste vesta de stofă englezească, da, Herr Schachter amintea, prin siguranţa de sine, de prestanţa lui Gustav Wilhelm S., care privea din rama portretului său în camera de zi a casei mele părinteşti.

Pavajul aleii pe care am trecut cu taxiul, îndată după sosirea mea la Bucureşti, pentru a ajunge la casa în care aveam să locuiesc, era spart chiar în mijlocul drumului. Pietrele smulse grosolan zăceau într-o stivă acoperită de noroi şi murdărie de-a lungul gropii. Trotuarul, reparat de nevoie, dădea într-o piaţă, un triunghi neregulat format din bifurcarea aleii, mărginită de ziduri şi garduri. Casele părăginite se aţineau în umbra subţire a copacilor bolnavi, ale căror crengi aşezau pe ele contururi mai moi şi frunzele palide aruncau pete livide peste verdele rărit. Portaluri orientale clasice, coloane, ornament din stuc, se înghesuiau între tufişuri şi coteţe; purtând pe ele o crustă de praf şi rugină, epavele automobilelor proliferau sub prelate, câinii se hârjoneau prin gangurile curţilor, între uşă şi portalul grădinii, sau stăteau întinşi cu ţâţele roşii şi impertinente pe dalele sparte în arşiţa după-amiezii. Piaţa zăcea goală şi amuţită la soare, o lumină îngălbenită, o nuanţă

mai deschisă decât galbenul mălaiului şi al tutunului irizând faţadele. O culoare fără egal, pe care o cunoşteam de o viaţă, fără să o fi văzut cu adevărat până la sosirea mea în Bucureşti, în această după-amiază; era probabil ecoul unui parfum, pe care cuvântul „România” îl emana pentru mine, trezind modelul cald şi dulce al unei broderii care se simţea aspră la pipăit ca basmaua brodată din bumbac păstrată de mama în şifonier, învelită în hârtie de mătase.

În acest loc, sub copacii încă tineri, cu optzeci şi cinci de ani în urmă, Leo Schachter a oprit landoul în faţa porţii de la grădină, i-a ordonat birjarului să aducă bagajele înăuntru, a împins uşa care peste zi rămânea deschisă şi l-a rugat pe tata-mare să intre primul; dalele, stropite de curând, duceau de-a lungul unui răzor de trandafiri, ce mărgineau zidul terenului, la intrarea laterală a casei impozante purtând amprenta Jugendstil-ului vienez. Păşiră în hol.

— Bagajul va fi dus în camerele dumneavoastră, probabil că sunteţi obosit de călătorie, spuse Leo Schachter, în timp ce urcau cele trei trepte ce dădeau în antreu, unde aveau să-şi lase la garderobă pălăria şi bastonul. Dar până când se isprăveşte vânzoleala, o să bem o cafea, dacă nu aveţi nimic împotrivă. Poftiţi!

Arătă spre uşa salonului de primire şi tata-mare se lăsă condus într-o cameră înaltă, umbroasă, sub un plafon împodobit din belşug cu stuc, în care se afla un covor peste care mai erau întinse şi alte carpete mai mici, ce estompau paşii şi vocile. Pereţii erau acoperiţi cu litografii, mobilele, mai degrabă puţine, din piese de colecţie, chiar şi Nippes, şi întreg salonul era dominat de o atmosferă destinsă, uşor lenevoasă, care, datorită măsuţei de fumat şi a fotoliilor joase, avea un aer oriental.

— N-o să vorbim despre afaceri, avem timp destul pentru asta.

Tata-mare s-a înclinat uşor, a luat loc pe otomană, lăsându-l mai întâi pe Herr Schachter să se aşeze, şi-a ridicat dungile pantalonilor reiaţi şi si-a pus braţul pe spetează.

Herr Schachter spera că tata-mare avea să se simtă bine, firește că multe lucruri erau aici altfel decât în oraşele europene şi trebuia să te adaptezi, dar, în linii mari, viaţa – după cum vă spuneam – e plăcută.

— Frumoasele vremuri de altădată! Frumoasele vremuri de altădată! Cam ca *Belle Epoque* de odinioară. Deşi guvernul impune pentru noi străinii tot mai multe restricţii, care nu priesc investiţiilor. Dar au nevoie de noi, vedeţi, au nevoie de noi. Şi parola liberalilor, „prin noi înşine", e în acest sens doar o dorinţă.

În sufrageria mai luminoasă, legată de salon printr-un vestibul, curentul umfla perdelele albe ale uşii dinspre terasă.

Herr Schachter îl servi pe tata-mare cu ţigări dintr-o tabacheră de argint, el însuşi îşi luă un trabuc dintr-un etui şi-i tăie capul cu un cuţitaş.

— Se pălăvrăgeşte întruna, se iscă zvonuri oribile, uneori de prost gust. Dar, în fond, sunt tragice de fiecare dată. Se fac legături, presupuneri, apar temeri. Să nu vă lăsaţi indus în eroare. Aşa e Bucureştiul. Are şi el haşişul şi veninul lui şi, vrei, nu vrei, tot devii puţin dependent.

Şi Leo Schachter, lăsat comod pe spate, cu *embonpoint*-ul pe genunchii desfăcuţi, urmărea firul de fum al ţigării sale şi faţa lui avea expresia unui om căruia Dumnezeu i-a oferit darul de a vedea lucrurile clar şi simplu, aşa cum sunt, utile şi oportune.

— O ţesătură extrem de fină, uşoară, parfumată, greu de apucat cu mâna. Nimic nu e aşa cum pare să fie. Toţi se gândesc că ar trebui să existe un dedesubt, forţe oculte pe care nu le putem cunoaşte exact, dar pot să izbucnească oricând şi oriunde şi

să schimbe lumea. Dar n-o să se întâmple nimic, mai ales aici în România. Da, tensiunile de la Curtea vieneză din cauza Ardealului unguresc, pretenţiile teritoriale ale bulgarilor de la Imperiul Otoman, dar toate astea nu merită să fie luate în seamă, şi nici ameninţarea săbiei împărăteşti.

— La ce să-i mai supere şi pe englezi în Maroc! Germanii doar nu sunt o putere colonială – nici nu vor fi vreodată. Ajunge că-şi ţin mâna asupra Ierusalimului şi asupra noastră, evreii.

Leo Schachter îşi ridică sprâncenele stufoase, încât fruntea se încreţi sub marginea joasă de unde începea părul, şi pe chip îi apăru expresia unui bărbat ai cărui ochi apoşi, de culoare deschisă, trădau o bucurie faţă de natura neschimbătoare a unor condiţii favorabile.

— În definitiv, puterile europene sunt naţiuni civilizate, nu-i aşa? Şi dumneavoastră, ca inginer, îmi veţi da dreptate că ştiinţele ne-au dăruit în ultima vreme o tehnică, datorită căreia putem rezolva majoritatea problemelor.

Tata-mare se aplecă înainte şi aprobă din cap, de parcă ar fi fost un compliment personal.

— Sunt întru totul de părerea dumneavoastră, a spus hotărât.

Servanta a adus cafea turcească şi ţuică şi Herr Schachter i-a spus s-o poftească pe madame în salon.

Galbenul este conţinut în penaj ca o culoare absolut naturală. Noi disociem „feomelanina”, preponderent un galben-cafeniu până la roşiatic, de „eumelanină”, unul mai negricios. Aceste melanine sunt transmise, prin celule speciale de culoare, distribuţiei penajului şi acolo sunt incluse într-o depunere de concentraţie diferită în substanţa cornoasă a penajului. Numeroasele nuanţe sau degradeuri ale coloritului sunt realizate prin concentraţia distribuţiei în razele penajului. – Tot galbenul penelor de pasăre se formează în acest fel şi doar păsările au păstrat

moştenirea reptilelor, în special în ce priveşte pigmenţii galbeni şi roşii.

Madame Schachter intră în salon ţinându-şi cu mâna stângă trena abia sugerată a rochiei lungi bine mulată pe corp şi cei doi domni se ridicară în picioare.

— Mascha, permite-mi să ţi-l prezint pe domnul S., noul nostru director…

Tata-mare şi-a lovit imperceptibil călcâiele, s-a aplecat peste mâna întinsă, palidă şi rece, a privit obrazul nu tocmai simetric, cu trăsături de caracter prea pronunţate, accentuate de ochii prietenoşi căprui-închis. Madame Schachter era o femeie sigură pe sine, elegantă, mai tânără decât soţul ei, suplă, dar nu prea înaltă. Avea un anumit calm în mişcări şi tata-mare era uimit că distincţia acestei doamne corespundea atât de mult rangului pe care îl sperase în noile lui relaţii sociale, ceea ce-i confirma pe deplin aşteptările. Se destinse, îşi mai slăbi încordarea braţului şi se aşeză picior peste picior.

Madame se interesă de familia domnului S., când urmau să vină doamna şi cei doi copii şi în ce parte a oraşului intenţionau să locuiască. Nu se gândise încă la acest amănunt, mai era timp suficient să găsească în linişte o locuinţă satisfăcătoare. Familia sa urma să vină abia după caniculă, spre sfârşitul lui septembrie, fiica lui, Ruth, tocmai va împlini trei ani, o vârstă la care putea călători fără riscuri. Tata-mare nu uită, cu această ocazie, că i se acordase favoarea de a locui provizoriu în casa familiei Schachter.

— În Bucureşti se trăieşte în general prea pe picior mare, spuse madame, aşa că nu era niciun deranj să i se pună la dispoziţie un salon şi o cameră. Nu vreau să mai aud nicio vorbă despre asta. Povestiţi-mi mai bine despre călătoria dumneavoastră. Aţi fost la Viena?

— Un scurt popas la cumnatul meu, care are un atelier pe Mariahilfer-Strafie pentru accesorii de

modă şi conduce, ca furnizor al Curţii, o reţea mondială de comerţ cu pene.

Şi tata-mare a ales în ziua următoare, în magazinul de pe strada Lipscani, unde cumpărase cu puţin timp în urmă, sub storurile cu dungi roşii şi albe, o vedere pentru soţia lui, *de data asta o carte* poştală. *Azi îi expediez o scrisoare lui Fredi,* i-a scris lui mama-mare. *Nu ai putea să comanzi o pană pentru doamna Schachter, te rog rezolvă chestiunea cât mai repede. Am făcut o aluzie despre asta în discuţia pe care am avut-o în salon.*

— Oricum trebuie să vă mărturisesc, spuse tata-mare în salonul familiei Schachter, că, deşi, după cum veţi vedea, cumnatul meu confecţionează mostre excelente, mi se pare puţin curioasă insistenţa lui de a mai şi colora acele plăsmuiri cărora natura le-a dăruit cele mai bogate şi strălucitoare culori.

— Trebuie să recunoşti, Leo, spuse madame Schachter, după ce tata-mare a fost condus prin vestibulul îngust în camerele lui, domnul S. este într-adevăr foarte simpatic, dar totuşi foarte german. Ar vrea ca totul să rămână natural şi autentic şi el însuşi respectă cu stricteţe un formalism sever. Şi nu cred că ştie peste ce cotidian artificial cu colorit romantic dă aici. Pentru că parchetul european a fost făcut tot de Orientul împăunat cu pene.

Râse cu acel râs care avea să-i ajute uneori mai târziu, când nu mai putea fi vorba de naţiuni civilizate: acel râs luminos, care exprima o bucurie sinceră în a recunoaşte, lipsită de orice maliţiozitate.

Dar lui tata-mare îi spuse:,

— Am o deosebită simpatie pentru meseria cumnatului dumneavoastră, domnule S. Noi vopsim întotdeauna penele, dacă îmi permiteţi să mă exprim aşa. Noi oamenii nici nu putem altfel. Trebuie să schimbăm, să transformăm conform dorinţelor noastre – din păcate – de cele mai multe

ori în dezavantaj: dar când *e* vorba de intenţia de a înnobila ceva, un obiect decorativ la pălăria unei femei, găsesc că e de apreciat.

Şi tata-mare, care sper să nu fi observat tachinăria ei, a bătut toată ziua următoare trotuarul accidentat, cu bastonul lui, păşind măsurat pe sub copaci până la Bulevard şi de acolo în strada Lipscani, s-a aplecat în magazinul cu storuri colorate în alb şi roşu asupra diversităţii de ilustrate şi a ales portretul principesei Maria: o femeie frumoasă şi mândră, care amintea vag în tăietura ochilor de mama-mare. Purta o pălărie cu boruri mari.

IV
Dagherotipii

Galben. Acest galben, pe care îl cunoşteam de o viaţă şi în acea după-amiază, după sosirea în Bucureşti, l-am văzut pentru prima oară, m-a impresionat de parcă mi-ar fi alunecat o ţesătură printre degete şi am simţit că mă zgâria rezistenţa fină a ceva necunoscut. E un model important în ţesătura asta: noduri de lână neagră care formează insule netede plăcute la pipăit, dar impregnate de paiete perfide gata să zgârie. Alături de linii roşii şi galbene din fire *de* bumbac sunt brodate în insulele acelea negre pete strălucitoare de sticlă, de parcă feomelanina şi eumelanina s-ar fi strămutat în această ţesătură şi s-ar fi concentrat acolo într-un labirint cu multe capcane.

Şi această stofa brodată e saturată de îmbătrânire. O fanare insidioasă se ascunde în fibre, un praf al întâmplărilor, dintr-o folosinţă de mult uitată, datorită vremii şi a neîndemânării servitorilor şi a vântului care ridica nisipul în fuioare pe stradă. O textură moştenită după ureche se ascunde în bucata aia care zgârie – ţesută probabil la Societatea Română pentru Industria de Bumbac – e deasă şi atât de compactă, privită de aproape, când m-am aplecat mult deasupra ei. Şi pe culoarea strălucitoare, amplificată de negru, îngălbenirea s-a instalat ca o mohorâre, mată ca o tentă maronie. Îi răpeşte stofei claritatea şi-i dă în schimb o căldură care emană după-amiaza din pereţi şi ziduri, când soarele îşi aruncă pe stradă raza leneşă, coborâtă aproape de asfalt.

România era pentru mine o ţară sudică.

În holul de la intrare al casei, în care aveam să locuiesc o săptămână întreagă la Bucureşti, au apărut pete de apă pe plafon. Făcuseră contururi maronii, depăşind marginea până în ornament, desprinseseră pe alocuri tapetul Jugendstil, umflaseră băşicile cocoşate deasupra celor trei trepte care duceau în antreul înalt, unde se afla nefolositul raft din marmură pentru pălării şi bastoane. Uşa era în spate, ascunsă privirilor, pe o parte a palierului şi vizavi de salonul de primire, sub o copertină de sticlă colorată care răsfrângea lumina în holul unde tocmai urma să păşim.

Monsieur Dragomir, profesor emerit de biologie la Universitatea din Bucureşti, m-a rugat să-l urmez şi s-a înclinat uşor sub uşa foarte înaltă, şi-a înălţat apoi capul cu părul cărunt tuns foarte scurt, păşind hotărât şi balansându-şi mâinile. Holul semăna cu o cuvă, ascunsă de bucăţi de cartoane şi un frigider monstruos, a cărui vopsea fusese julită şi zgâriată, iar uşa lui era ţinută închisă cu o bandă de scotch.

— N-am să vă deranjez, dar o dată, de două ori, tot trebuie să iau ceva din frigider. Dar de unde aveţi adresa mea?

Întrebarea îmi fusese pusă pe un ton glacial şi i-am explicat că sunasem la facultate să mă interesez dacă nu puteau să-mi repartizeze o cameră de oaspeţi din muzeu, bineînţeles contra cost. Dar întrucât asemenea cameră se pare că nu există, mi s-a indicat adresa domnului Dragomir.

— Nu închiriez decât ocazional. Fiica mea ocupă încăperile. Dar casa e foarte mare, există destule camere la etajul întâi. V-am eliberat un raft în frigider.

Trase de banda de scotch şi uşa se deschise larg, arătându-şi grătarele ruginite şi un bec spart. Motorul se puse brusc în funcţiune şi frigiderul începu să se zgâlţâie şi să trosnească din toate încheieturile.

— Şi dumneavoastră lucraţi la Universitate? Cu cine vă întâlniţi?

N-am venit în interes de serviciu aici, am explicat, mama şi-a petrecut adolescenţa în Bucureşti, acum e o doamnă în vârstă, bolnavă şi nu mai e în stare să călătorească. Am vrut să mă întorc eu aici în locul ei şi să caut acele zone ale Bucureştiului unde şi-a petrecut viaţa…

— Aşa deci. Şi pe unde a locuit?

— Pe strada Morilor la nr. 7.

Întrebările lui păstrau severitatea agresivă şi, nu întâmplător, îmi aminteau de operaţiile pregătitoare pentru un scalpat. În ele nu se ascundea atât curiozitatea, cât constrângerea de a răscoli în spatele oricărei exteriorizări o intenţie ascunsă pe care trebuia s-o demaşte. Oare acest aer suspicios al lui monsieur Dragomir îşi avea originea în trecut, înainte de revoluţie, când ţara nu avea nimic în comun cu „România" mea, când exista încă acea Cortină de Fier care făcuse pentru mine din România o pată oarbă, o regiune cu oraşe şi oameni mai fictivi decât frânturile pe care le culesesem din povestiri? Despre zăpada din grădina care acoperea gardul, despre brutarul care cocea acele plăcinte cu carne dulcege şi despre tata-mare, atât de atent când punea bastonul pe trotuar, pentru că acest accesoriu era o moştenire din *Coln* şi îi aparţinuse acelui Gustav Wilhelm a cărui dagherotipie atârna în camera de zi.

În schimb, monsieur Dragomir nu se arătă nici măcar din politeţe interesat de trecutul familiei mele. Îi ajungea să ştie că nu aveam şi nici nu căutam vreun contact cu facultatea. Obrazul lui palid cu pete maronii de bătrâneţe luă expresia unei răceli distinse.

— Strada Morilor, aţi spus? Asta trebuie să fie în sudul oraşului. Acolo sunt cvartale masive de blocuri. *Ei* – şi făcu o cezură scurtă, pentru mine de neînţeles – au construit mult acolo.

„Altarul casei”, care era sfânt pentru mama, atârna în toate locuinţele de care îmi mai aduc aminte, într-un loc mai puţin ostentativ şi ferit de soare, ultima oară în camera de zi, cu ferestrele mari orientate spre sud. Deşi era pe jumătate acoperit – dacă uşa era deschisă şi asta se întâmpla de obicei –, de la acel altar iradia o forţă care m-a influenţat timp îndelungat, ba chiar s-ar putea să-mi fi influenţat şi alegerea profesiei. Până şi azi, când mă ocup de problemele unei specii şi ale originii ei, acest arbore genealogic simplist îmi apare în memorie ca o turlă de biserică în formă de ceapă, cum îşi alcătuise mama simetric „altarul casei” în continuitatea portretelor strămoşilor, în vârf, ca *point d'origine,* atârna portretul cu bustul lui Johann Wilhelm într-un oval de alamă, o siluetă neagră, decupată, cu liniile gulerului înalt. Dedesubt, se continua succesiunea *en familie,* fiul cel mai mare, doi copii şi madame cu o frizură împodobită cu panglici, desenată în tuş, şi apoi, ca să trecem la stâlpii familiei, două picturi în ulei – chiar dacă numai în reproducere fotografică –, portretele proprietarului de mine aurifere şi de argint, Johann Christian, şi al soţiei acestuia, Maria Carolina, născută Bockhacker, în faţa unor draperii şi a luncilor Rinului. Soclul era format din trei dagherotipii: a străbunicului mamei, în grădina casei familiale din Coln, a soţiei sale cu „Affehen” (un copil handicapat) şi cu celălalt fiu, Gustav, fratele cel mare al acelui Emst August, care se întorsese din lungile lui călătorii prin Rusia bolnav, ca să moară aici, când bunicul tocmai intrase la gimnaziu.

La fel cu acel „Ikchaigorum” de după-amiază, şi altarul casei aparţinea lumii secrete a mamei, la care uneori aveam şi eu voie să particip, ca şi unii oaspeţi puţini – ei nu bănuiau ce distins era să ţi se toarne ceaiul, nu din cana de porţelan înflorată, ci din ceainicul de aramă care se afla, de obicei, cu ulcica pentru lapte şi cu zaharniţa, ca „unităţi de

măsurat”, sub mica galerie a străbunilor, pe comoda Biedermeier: acest „ensemble” era „încă din Coln” – şi tot ce venea de acolo avea incontestabil un rang propriu. Ceainicul era într-adevăr de o eleganţă fără cusur, avea o formă desăvârşită, exagerând uşor un caracter aproape manierist, aşa cum putea fi observat la acele fosile. Era burtos, cu un desen ca nişte coaste spiralate care urcau spre gâtul subţire, îşi găseau continuarea pe capac şi se împleteau acolo într-un boboc, pe care se odihneau două degete ale gazdei când turna ceaiul. Mânerul era înfăşurat în trestie şi ceainicul stătea pe trei picioare care te făceau să te gândeşti la o prăjitură de ciocolată care se servea, printre altele, la ceai.

„Din Coln” era cifrul pentru un palat orăşenesc cu un etaj, cu două aripi de clădire, fiecare cu câte opt ferestre, de două ori patru, unele peste altele, şi cu un corp central, adus în prim-plan, la portalul căruia ducea o scară rondă. Cam aşa îmi închipuisem eu, cel puţin, casa părintească, în comparaţie cu casa Wildt din Basel, o distinsă casă de burghezi din secolul al XVIII-lea, pe unde trecea zilnic drumul meu spre scoală. Această casă întruchipează şi azi pentru noi o certitudine de neatins, aşa cum trebuie să fi posedat şi acel Johann Wilhelm S., care lega afacerile comerciale şi miniere cu preocupările artistice şi nu subordona orice acţiune utilului şi orice manifestare a vieţii unui scop anume. Un secol întreg o burghezie luminată şi-a permis luxul unor activităţi neprofitabile. Se explorau minereurile, dar *se* consemnau şi pietrificările, se ameliora mineritul şi se descria şi osul intermaxilar. *O legătură* – cum scria profesorul meu într-una din scurtele lui observaţii –, *care şi-a găsit cea mai exactă expresie în epoca lui Goethe şi a încetat o dată cu dispariţia ştiinţei culorilor şi renunţarea la vechea teorie privitoare la acestea.* O transformare a vechii imagini a lumii într-una nouă, în care tot ce

se naşte şi supravieţuieşte este determinat de o utilitate concurentă, şi acest lucru încerca profesorul să-l contrazică prin studiul penajului păsărilor, care acoperă, ascunde, cum îşi oficia mama ceremonia ceaiului.

În seara aceea, după ce am pus-o pe mama în pat şi am mai rămas în camera de zi să mă uit în albumul cu fotografii, m-am oprit o clipă şi în faţa „altarului casei". Se făcuse târziu, afară urla furtuna, dar în mine se constituise o privelişte din fotografiile împrăştiate, poze îngălbenite maronii, care, întocmai ca nişte pereţi pentru afişaj, tăiau orificii dreptunghiulare pe orizont, decupaje iluzorii, nemişcate, mute. Şi eu posedam arborele genealogic, care, pe lângă succesiunea generaţiilor, arăta şi o evoluţie a mijloacelor reproducerii – de la siluetele negre decupate la schiţă, de la pictură la dagherotipie – şi eram tulburat de descoperirea că următoarea posibilitate de xerografiere lipsea. Oare de aceea am observat asta pentru prima oară, fiindcă privisem toată seara fotografiile?

Gustav Wilhelm, străbunicul mamei, a fost ultimul păstrat pe o placă de argint din anul 1847, unde apărea un bărbat de vârstă mijlocie. Pe urmă, mai exista şi dagherotipia soţiei sale, cu Berta cea schiloadă, şi o altă poză a străbunicului, cu fiul lui cel mare, Gustav, un adolescent, să fi avut paisprezece ani, urmaşul său. Şi acesta ar fi trebuit ca adult să formeze o altă serie de poze, împreună cu fratele lui, Ernst Rudolf şi cu soţia lui Anna, bunicii mamei, dar fotografiile lipseau, portretele ovale care erau la modă pe vremea aceea.

Chiar la această descoperire de *missing-link* a lui tata-mare mă gândeam, când m-a părăsit monsieur Dragomir, şi eu, enervat de interogatoriul amfitrionului meu, m-am lăsat să cad pe patul dublu, de imitaţie europeană, cu cuvertura de mătase *vieux-rose.* Se lăsase întunericul pe geamurile înalte, lumina ardea în salonul învecinat, unde se aflau gentile şi valizele

mele lăsate deschise, şi mă uitam, cu braţele sub cap, la stucul de pe plafon, deteriorat şi zugrăvit în repetate rânduri, urmăream fisuri care străbăteau ca semnele toamnei tapetul cu dungi aurii şi zăboveam cu privirea pe uşa cu patru canaturi care despărţea dormitorul de salon. Era de înălţimea încăperii, ocupa întreaga lăţime şi se avânta în sus ca un calcan baroc. Şi în cele o sută de pătrate erau fixate geamuri şlefuite de cristal, în care se răsfrângea lumina candelabrului. Fasciculele luminoase cădeau pe tapetele de mătase şi pe soba rotundă de teracotă, afară urlau câinii şi, în vreme ce tăceam aşa, privind în sus pe sub pleoapele grele, plafonul salonului se lumină brusc, fisurile se umplură, volutele ghirlandelor, ornamentele cu fructe şi flori se conturară clar şi în urletele câinilor se amestecară lovituri de copite. Şi tata-mare zăcuse pe pat ca mine acum, pe vremea când locuise la Herr Schachter, şi aceştia îi puseseră la dispoziţie două camere, până ce avea să-i sosească familia. Privise prin această uşă de sticlă lustra şi se bucurase la gândul pe care îl simt încă viu în mine: că va fotografia. De la el vor rămâne fotografiile pe care tatăl lui nu le făcuse. Le va trimite rudelor, poze alese şi lucrate cu grijă, compoziţii care să scoată în evidenţă caracterul boieresc al vieţii lui actuale şi să le arate celor interesaţi că relaţiile cu Coln-ul fuseseră restabilite prin această casă impozantă, prin grădina şi rondurile cu flori din jurul tufelor de liliac.

Furtuna a urlat toată noaptea. Auzeam vântul prin crengile arţarului, trecuseră mulţi ani de când dormisem în camera din L. şi totuşi îmi erau familiare zgomotul obloanelor de la ferestre, sunetul imperceptibil al podului, când se umplea cu boarea răcoroasă a ploii şi-şi umfla grinzile, parcă nu aş fi fost niciodată plecat de acolo. Şi, de fapt, nu-mi mai petrecusem decât ultimele luni de dinaintea studiului în casa aceea, care devenise

totuşi „casa mea părintească”, şi mă simţeam legat de ea fără să-mi dau prea bine seama de ce.

Zăceam treaz, mă gândeam la noaptea trecută, petrecută în hotel, la atmosfera goală şi tristă a camerei în care se căscase un gol întunecat, încât nu-mi mai aminteam nimic, şi mama îmi lipsea din amintire, de parcă nu ar fi existat în carne şi oase în copilăria mea, vreau să spun că un om pe care poţi să-l îmbrăţişezi şi să-l ţii lângă tine, nu unul existând doar împrăştiat printre obiecte şi împrejurări. Am început să scotocesc după ea prin fotografii vechi şi am descoperit-o în spatele unui copac de pe alee, făcut să dispară din cadru datorită ambiţiei lui tata-mare de a prezenta viitoarea icoană a familiei, „Casa noastră, strada Morilor 7”, într-o lumină cât mai favorabilă. Şi lui i-a scăpat micuţa Ruth, în momentul în care s-a produs declicul declanşatorului şi ochiul camerei s-a deschis şi s-a închis; fetiţa a fost înghiţită de perspectiva care prezenta casa mai impozantă decât era; în poză n-a mai rămas decât o fundă de mătase.

Când m-am trezit dimineaţa, după un somn scurt, mama şedea pe marginea patului. Lumina unei zile strălucitor de curate cădea prin draperiile pe jumătate trase, cămaşa de noapte era albă ca porţelanul, imprimată cu floricele albastre. Buzele i se mişcau, tivuri încreţite, palide, aminteau de catifeaua fanată a rochiei ei de seară: mama îşi şoptea vorbele precipitat şi în tot acest timp mă privea cu ochii ei larg deschişi, limpezi, o privire fermă care trebuia să treacă prin mine într-o nemărginire unde exista lumină, dar nu exista timp – şi această lumină se oglindea scăpărătoare şi sticloasă în ochii ei. Una dintre acele priviri apropiate de moarte cum văzusem, copil fiind, la tata-mare, când Onkel Mendel îl vizitase pentru ultima oară.

Obrazul ei era palid, bărbia îi devenise mică şi îngustă, dar fruntea avea generozitate, era ca piaţa

dreptunghiulară a unui cartier de oraş mare, animat de o reţea comercială: linii peste linii o traversau, tăiau toate barierele şi strâmtorile şi totuşi rămânea acolo un orizont solid de faţade clasice. Multe generaţii îşi lăsaseră urmele pe fruntea aceea. Era un obraz „bătrân", vedeam, în lumina dimineţii, un chip care văzuse epoci atât de diferite – şi acum se dezagrega.

— Am încercat să înec muzica, s-o fierb, am vrut s-o vomit, dar cântă în burta mea – di da da dum – di da da dum – şi nu mă pot muta în altă cameră, iau vocile cu mine, muzica asta cântă, cântă jos în burta mea… Şi umerii îi căzuseră în faţă, rotunjind spatele din care i se înălţa capul, înfăşurat în albul părului, şi porţelanul cu model albastru al cămăşii ei de noapte lăsa să se vadă, prin deschizătura de la gât, o piele încreţită peste pieptul adâncit, pielea unui corp pe care nu l-am văzut niciodată.

— Dar sunt normală. Pot să leg propoziţii. Se poate sta de vorbă cu mine ca acum.

Se sculase noaptea în timp ce dormeam, încercase să vomite muzica, a icnit deasupra ligheanului, încercase să înece muzica, a băut apă rece la baie. Încercase să oprească muzica, a băut apă fierbinte în bucătărie.

— Dar muzica face în burtă di da da dum -di da da dum – în grădină zăcea o creangă mare ruptă. M-am uitat în jos la ea, pe când trăgeam perdelele. Mama tot mai şedea pe marginea patului, goală sub cămaşa de noapte, şi creanga zăcea în iarba veştedă rebegită de ploaie, fără nici nu folos.

Cele două camere pe care mi le încredinţase monsieur Dragomir aveau şi o bucătărie. Când am păşit prima oară în ea, m-a întâmpinat un aer familiar, greu de descris, de parcă aş fi cunoscut-o demult, dar numai ca pe un amestec, fără un trecut real. Să fi venit impresia asta de la faianţa albă şi bleumarin de pe pereţi, de la palmierul din vasul mare de pe masă aşezat în faţa ferestrei dinspre

grădină, de la plăcuţele de ceramică sau de la aragaz? Bucătăria era sărăcăcioasă, o canapea, acoperită de o cuvertură ponosită, se afla lângă peretele din spate, un miros penetrant, rece, umplea încăperea înaltă şi poate chiar el era acela care mă făcea să mă gândesc la sud, la Italia de după război, unde plecasem atunci în concediu – prima mea mare călătorie.

Am făcut cafea într-o cană cu coadă lungă, un ibric, cum folosea mama uneori când eram singuri, locuinţa mirosind încă intim a mâncare şi noi rămâneam la masă tăcuţi în faţa ceşcuţelor cu „turcească”, fumam şi încercam să păstrăm o atmosferă ocrotitoare împotriva luminii înceţoşate a după-amiezii, a păşunii din faţa ferestrei, a grădinii cu varză din vecinătate.

— Ce aveţi de gând să faceţi azi?

Am dus ibricul şi o ceaşcă, pe uşa din spate, în grădină, am pus pe iarbă o masă care se clătina, acoperită cu o bucată de plastic ruptă, şi m-am aşezat.

— Nimic.

Se anunţa o zi fierbinte, norii se târau în spatele acoperişurilor şi a copacilor înalţi, veneau din munţi, trecuseră peste şesuri, mângâiaseră vârfurile plopilor – şi poate de aceea arătau puţin straniu.

— Nu mergeţi la Universitate?

Monsieur Dragomir ajunse lângă casă, se făcea că nu mă vede, îşi ţinea mâinile la spate, obrazul puţin întors în profil, nu avea trăsături severe, o cizelare agreabilă, proprie oamenilor cărora consideraţia şi poziţia de care se bucură le permit să-şi poarte egoismul ca pe un privilegiu.

— Am alte lucruri de făcut, am spus. Să-mi arunc privirea pentru o clipă dincolo de fereastră pe deasupra zidurilor învecinate, de pildă. Să mă gândesc la grădina lui tata-mare. Să arunc o privire asupra unei derute împietrite. Da, şi „muzica” mamei, eram şocat de ea, în timp ce şedeam pe

taburetul instabil la masă şi priveam într-o biologie suprarealistă a ruinelor. Sub invazia plantelor se putea bănui vechiul teren al grădinii, aleile şi tufişurile, răzoarele şi rondurile; două trunchiuri de nuci bătrâni crescuseră strâmb, cândva formaseră cei doi stâlpi ai arcadei umbroase din faţa băncii, aşezată pentru odihnă în careul de piatră, unde acum ruginea un automobil metalizat al clasei mijlocii înstărite, nu avea roţi – şi scoarţa lor era neagră, secţiunile tăiate în crengi, retezate până la cioturi, din care ţâşneau crăci cu frunzişul sărac, într-o încercare zadarnică de evadare. Acestea formau cadrul devastat în care se ivea din verdele denaturat o spirală de ziduri, pereţi, faţade, plăci şi drugi, deschizându-se şi lărgindu-se ca forma degenerativă a amoniţilor la sfârşitul epocii cretacice: în fund o casă de lemn, cocoşată, acoperită cu tablă, din care ţâşneau doi pereţi despuiaţi şi pleşuvi, ca un baltag străpungând năvala vegetaţiei; pe creasta lor se balansa o jumătate de casă, parcă secţionată, a cărei parte anterioară lăsa să se vadă faţada cu ornamente a unei vile de la cumpăna veacului trecut, ferestre ovoidale, care ameninţau să alunece lateral sau spre spate, unde se ridica un raster de beton şi fier, plăci pe piloni înalţi cu găuri negre printre ele, o construcţie goală, neterminată, extrapolându-se în cer… Ca şi cum ar fi vrut să desăvârşească tabloul dintre cioturile nucilor, un Audi Quattro, anul ’90, domina cu prezenţa luxurianţa vegetală a tufelor de viţă-de-vie şi de hibiscus. Şi în timp ce priveam şi-mi beam cafeaua, după atâţia ani din nou pregătită aşa cum o făcea mama, uneori, în după-amiezi ceţoase, am auzit un malaxor care uruia uniform – di da da dum, di da da dum –, şi eu mi-am amintit de dimineaţa aceea, când şedea pe patul meu şi spunea:

— Nu se ştie niciodată ce-ţi vine pe cap. Eu n-am ştiut. Vecinii n-au ştiut. Tu ai ştiut?

V
Modelul

— Dalele din grădina de pe strada Morilor aveau un model, povestea mama, şi povestea aşa despre ele de parcă şi-ar fi amintit brusc, dar fără vreo legătură evidentă cu lucrurile înconjurătoare, o bucată dislocată de amintire, cum erau şi celelalte bucăţi pe care le-am păstrat în memorie. Dalele din grădină aveau aşadar un model: – cruciuliţe şi găurele, iar acest model era asemănător celui de pe perdelele din salon şi sufragerie, de pe bluzele mamei pe care le purta de la sosirea ei în Bucureşti, de pe marginea basmalelor. Şi chiar şi rochia mea de duminică era tighelită cu ele, cruciuliţe şi găurele. Era ciudat să port deodată rochii cu totul diferite de cele de până acum, mai lejere şi dintr-un material mai vaporos, tighelite cu bentiţe brodate sau cu o rujă de dantelă fină. La rochia cloş pe care o purtam când tata a făcut fotografiile în grădină, la guler şi la tiv era un model – cruciuliţe şi găurele – din câte patru paspoluri aşezate faţă în faţă în unghiuri drepte, tighelite cu un fir gri, iar aceste cruciuliţe semănau cu dalele din grădina noastră, doar că acestea din urmă erau alcătuite din şănţuleţe lungi cât nişte beţe umplute de obicei cu nisip şi late cât era pe atunci degetul meu arătător. Dacă urmăream şănţuleţele umplute cu nisip între dalele ale căror culori treceau din roşu în galben şi noros cenuşiu, mi se părea că aş fi putut să scriu pe ele, pentru că păreau din lut moale. Nisipul era de nuanţă deschisă şi când îl răscoleam ieşea de dedesubt un roşu sau un cenuşiu de fum şi, datorită unei urme de umezeală, era mai întunecat sau mai luminos

decât restul dalei. Mă ajutam de scuipat, pentru că voiam să scriu. Să scriu model în model şi erau ca nişte cuvinte pentru România. Dacă era foarte cald, aerul uscat, şi fata în casă nu udase încă grădina, atunci nisipul era întărit în şănţuleţe ca un aluat copt, cruciuliţe albe pe fond roşu, aş fi putut să le fac să dispară, scrijelindu-le. Era ca un scris de-a-ndoaselea. Puteam să şterg ce mă ameninţa. Şi anume, că ar fi trebuit să părăsesc grădina, casa, rochiile noi şi părinţii. Să mă întorc din nou în Elveţia cu Anna, sora mamei, care ne însoţise în călătorie şi voia să rămână câteva luni. Fiindcă fratele meu Curt, care era cu trei ani mai mare decât mine şi putea deja să citească, râdea de mine când mă vedea scriind sau ştergând, am început să-mi fac modelele doar în cap. Mă aşezam pe treptele care duceau în salon şi când fixam prea mult dalele mă concentram, încercând să străbat cu privirea printre cruciuliţe, atunci se schimbau brusc şi modelul iniţial dădea la iveală unul nou. Se schimba. Nu mai era constituit din cruciuliţe, ci din steluţe ale căror puncte centrale se formau acolo unde se întâlneau colţurile dalelor. Şi numai când priveam destul de îndelung, atunci deosebirile de culoare începeau să acţioneze în model, cruciuliţele şi steluţele se uneau formând figuri noi şi creau, la rândul lor, modele mai mari, atât de mari încât trebuia să fac un efort să le trec cu vederea. Şi atunci am descoperit într-o zi că tot ansamblul de dale, în întregul lui, reprezenta tot un model: ca toate casele din România, şi a noastră era amplasată cu partea îngustă spre stradă. De la poarta de şipci, chiar sub fereastra mea, dalele acopereau drumul de-a lungul faţadei spre grădină, o cărare mărginită de o bordură de piatră. Această cărare se lăţea după câţiva paşi, forma un dreptunghi, ca apoi să revină şi, în faţa salonului, să-şi regăsească parcă reversul, îngustându-se, iar la intrarea în bucătărie să se lăţească din nou în faţă, aşa încât ultimele pietre formau o linie cu

meandre ca într-un model de broderie. Şi casa avea o bordură amintind de basmale, cămăşi şi îi şi curând am descoperit aceste modele în copaci, în răzoarele cu flori, printre plantele din ghivece. Mă loveam de ele pe străzi, vedeam modelele pe oameni, pe faţadele caselor, le descopeream în răsfrângerea luminii şi în senzaţia de căldură. Dacă îmi apăsam pleoapele cu degetul, vedeam fâşii galbene şi roşii şi cruci, uneori erau chiar de un verde saturat. Modelele, aşa cum erau brodate pe materialele lejere, vaporoase, care atârnau în faţa ferestrelor, se umflau şi întotdeauna aveau ceva de ascuns.

Odată, când mama povestea iar despre modelele de pe dalele din grădina casei din strada Morilor, am simţit, având atunci doar opt, nouă ani, cum se retrăgea în gândurile ei înapoia acestor ţesături brodate, cum dispărea în trecut şi mă lăsa acolo în casa de la marginea satului S., în mijlocul terenului acela înconjurat de întinderi de iarbă şi meri, cu drumeaguri acoperite de plăci de beton fără nicio expresie.

— Aceste modele, spunea ea de la mare depărtare, neavând încă o prezenţă corporală, ordonau confuzia. Ele dădeau formă impresiilor, făcându-le palpabile, şi erau, în acelaşi timp, o podoabă care ornamenta şi prindea concomitent sentimente şi dispoziţii: un scris fără cuvinte, pe care ochii mei l-au aşternut pe lucrurile încă necunoscute.

Tata-mare, care ocupase pentru început un dormitor şi un salon în casa lui Schachter, a cerut să-i fie dusă masa afară şi aşezată la umbra nucilor. *Tocmai m-am întors cu landoul de la cealaltă ţesătorie şi am luat masa în oraş.* Îi plăcea să petreacă, după ora de odihnă, o bucată de vreme în aer liber, să-şi savureze cafeaua şi să-şi citească gazeta de Bucureşti. *Herr Schachter tocmai a plecat pentru şase zile din oraş şi eu gospodăresc*

singur aici cu slujnica, în casa goală. De la sosirea lui, timpul fusese invariabil frumos şi fierbinte, *în vreme ce voi aveţi parte de incendii şi alunecări de teren,* şi a rugat-o pe slujnică să găsească un om care să grebleze după-masă potecile de-a lungul răzoarelor şi suprafeţele din jurul rondurilor, ca să mai pună stavilă prafului. Dar, în realitate, îi plăcea mirosul de pământ reavăn, prin care umbra de sub cei patru copaci, plantaţi în pătrat, devenea mai adâncă şi verdele mai luminos. Până şi culorile florilor din răzoare păreau mai limpezi în aerul umezit – cel puţin aşa credea el.

Tata-mare îşi bea cafeaua cu înghiţituri mici, sorbind cu grijă, şi, după un ultim *gât,* ceva mai aspru, privea în rotundul din interiorul ceştii de porţelan unde se depusese zaţul umed, lucios. *Săptămâna asta am avut deja o vizită şi am însoţit oaspeţii cu echipajul prin oraş.* Din cauza arşiţei din jurul copacilor, care pătrundea ca nişte benzi târâtoare în miezul umbrei, aruncând modele pe suprafeţele greblate, modele verzi-gălbui, tata-mare şi-a permis să-şi scoată sacoul şi să stea pe banca grădinii numai în vestă şi cămaşă, chiar dacă nu-i scăpase amănuntul că din casa vecină, ale cărei ferestre înalte depăşeau zidul împrejmuitor, îl mângâia o privire şi uneori o siluetă subţire apărea ca din întâmplare la una din ferestre. *Herr Schachter mi-a lăsat la dispoziţie landoul lui ca eventual să pot pleca seara în oraş, o să-l folosesc,* îşi scoase din buzunarul pantalonului etui-ul de argint, luă din el una din ţigaretele cilindrice şi o bătu mai insistent ca de obicei de capac, înainte de a-si înfige filtrul într-o parte a gurii, între buze. Nu-l deranja să se simtă observat în faţa acestui fundal impresionist francez. Dimpotrivă, simţea că stă într-o lumină favorabilă şi într-o poziţie care îl avantajează. *Mâine sunt în vizită la familia Suter şi voi folosi din nou echipajul.* În timp ce fuma, privea rondul cu flori care părea un buchet de trandafiri, regina-nopţii, flox şi lumânărele – un

buchet aşezat cu mâna pe o faţă de masă din lumină şi umbră: un model verde-gălbui, pe care o să-l picteze cândva mai târziu, când nu mai exista ordine şi tata-mare voia să forţeze vremea care se prăbuşea să intre într-o natură statică.

Şi totuşi, în această amiază de iunie 1912 modelul încă exista, grădina era ordonată simetric în manieră franceză, o grădină adevărată, şi desfăşurarea zilei stabilea inevitabil că în clipa următoare fata în casă va ieşi pe uşă cu sacoul bunicului pe braţ, cu pălăria şi bastonul în mâinile ei roşii, pentru că aşa avea să rămână în vecii vecilor: *Voi fi luat de acasă în fiecare dimineaţă şi la prânz.*

Desenele învelişului păsării, diversitatea lui coloristică, bogăţia de forme, de la irizările cele mai imperceptibile la opulenţa luxuriantă, a încercat să mi le explice cercetarea după obiecte precise. Problema este însă aceea că până şi o funcţie clar delimitată, cum e conţinutul semnului într-un desen, nu explică încă de ce un model anume este aşa şi nu altfel: ar putea într-o prezentare schimbată la fel de bine să exercite o funcţie sau alta, ceea ce demonstrează că în desenele penajului şi învelişului păsării mai este exprimat ceva care trebuie să fie perceput ca un aspect independent de alte determinări; dar recunoaşterea acelei părţi inexplicabile de „reprezentare în sine”, lipsită de scop, a fenomenelor vieţii, contrazice profund gândirea noastră pragmatică şi finalistă.

Aşa arată grădina familiei Schachter la sfârşitul secolului?

Priveam spirala extinsă a clădirilor înălţându-se spre cer printre nuci, mi le închipuiam bine plăsmuite în capul mamei, aşezate aici la capătul grădinii unde şedeam la o masă, mă simţeam încă puţin mahmur de la sosirea de ieri la Bucureşti şi beam cafea.

În spatele meu se ridica zidul grădinii, pe care îl depăşea cu treimea superioară casa vecină, ferestre înalte, jaluzele lăsate pe jumătate, deasupra înghesuite într-o succesiune strânsă fostele odăi ale servitorilor în acoperişul acoperit cu tablă de zinc. Şi în timp ce priveam în sus fugitiv, peste umăr, faţada de la începutul secolului, avariată, marcată de cutremurul din 1977, dar în rest intactă, am simţit – ca adineauri în bucătărie – o familiaritate, de parcă aş fi cunoscut de mult priveliştea, de parcă ar fi fost o parte a propriei mele amintiri.

Dar cum putea o amintire să se întoarcă într-un trecut ce depăşeşte propriul ei timp de viaţă? Poate că există totuşi un lamarckism al amintirii, o moştenire a unor imagini obţinute de la o generaţie la următoarea? O predare mai departe a unui album spiritual cu pagini moi, scămoşate, cum le învelise tata-mare într-un plic din piele de crocodil?

Mi-am luat carnetul de notiţe şi am început să privesc mai atent învălmăşeala floral㠐. Aceasta năpădise partea mijlocie şi cea dreaptă a grădinii, se înălţa în capătul mai îndepărtat, în timp ce în partea stângă se întindea câmpia pe care mi-am aşezat masa, până la zid. De-a lungul zidului se vedea urma roţilor până la un garaj, alături de care un smochin îşi întindea crengile legănătoare acoperite încă la capete cu frunze. *Un salcâm mort,* am notat, *un plop pe moarte,* îşi pierdea de pe acum foile, de parcă din tulpini ar fi pătruns urină în celule şi i-ar fi umplut treptat ţesutul ca pe-o traistă. *Un cireş tânăr chinuit.* Cercetarea mai atentă a garajului ducea la concluzia că acesta provenea dintr-o casă de grădină, un fel de chioşc, ale cărui trepte, podele şi bănci fuseseră smulse de acolo şi folosite pentru pereţii laterali construiţi grosolan, care urmau să prelungească pavilionul iniţial pătrat. Unele pietre care parcă împrejmuiau ceva, ivite lângă urmele de roţi, puteau să indice existenţa unui răzor de flori aflat odinioară acolo şi

care era mărginit de-a lungul zidului de o cărare cu pietriş. Am pătruns printre tulpini ţâşnind în sus până spre mijloc, unde am dat de resturile unui fag şi de alte rămăşiţe şi mai prăpădite, înghiţite de bălăriile acelea: mărturiile – aşa presupuneam – unei rotonde florale, în maniera artei grădinăritului francez. Pământul probabil că fusese turnat pe atunci ca o cocoaşă şi încununat de un tufiş de liliac din care mai existau nişte lăstari laterali ieşiţi din trunchiul principal, tăiat cu ferăstrăul. *Trandafiri, urzici moarte, chimen, muşeţel, tufe de soc…* Trandafirii trebuie să fi fost singurii care aminteau de răsadurile de odinioară, dacă mă gândesc că regina-nopţii şi lumânărelele albe poate amestecate cu flox ar fi putut alcătui un buchet de vară, care urma liliacului primăvăratic, în timp ce trandafirii înfloreau până târziu în toamnă. Banca şedea azi în faţa măştii de radiator a Audi-ului, lemnul buretos, înnegrit sub vopseaua crăpată, în spatele ei, ascunse sub urzici, se mai aflau cioturile rămase de la doi nuci. Şi deoarece am descoperit în dreapta trunchiului mutilat încă un trandafir sălbatic, am tras concluzia că e vorba de o simetrie. De ambele părţi ale careului umbros, format din patru copaci, fusese un rond de flori în mijlocul căruia era plantat un liliac. Banca stătuse şi atunci aici unde se mai află şi azi, doar că spaţiul dintre copaci nu era acoperit de buruieni, ci de nisip greblat.

În timp ce-mi făceam drum printre vrejurile de dovleci, floarea-soarelui şi hibiscus şi am dat, la capătul cel mai îndepărtat al grădinii, de un butaş de viţă, năpădit de cârcei, de măzăriche şi floarea-vântului, am simţit privirea, m-am întors şi m-am uitat la casă. La etajul întâi stătea o siluetă în faţa geamului deschis, pe jumătate acoperită de jaluzea. Trebuie să fi fost fiica lui monsieur Dragomir, Mihaela, care îmi cedase locuinţa ei. Probabil că stătuse o vreme acolo la fereastră şi mă observase.

I-am făcut cu mâna, dar atunci i-a dispărut pe dată conturul luminos. De parcă l-aş fi şters cu palma.

Am vârât albumul cu cele două duzini de fotografii, lipite pe foi scămoşate şi prinse în scoarţe de piele de crocodil, lângă carnetul de însemnări, lupă şi un teanc de cărţi poştale de la tata-mare, în geanta de voiaj.

— Ţi-ai ales cel mai prost moment ca să pleci, mi-a spus mama la despărţire. Arşiţa este insuportabilă vara. Să nu ieşi la vremea prânzului din casă.

În timpul zilei, jaluzelele rămâneau închise şi o lumină umbroasă umplea camera din colţ a mamei. Prin ferestrele deschise pătrundeau zgomotele străzii – paşi care treceau, uruitul uniform al trăsurilor, cu un staccato apăsat şi solitar al copitelor, apoi zarzavagiii se auzeau de departe apropiindu-se, lăudându-şi marfa, frânturi de melodii, care se întrerupeau, se reluau – ca acele de gramofon rămase înţepenite în şanţul plăcii –, se repetau, se întrerupeau, deveneau mai tari şi mai insistente, până ajungeau sub fereastra mamei.

— Îi puteam vedea atunci pe zarzavagii cum se îndepărtau, îndreptându-se spre Dâmboviţa, mereu numai din spate, siluete luminoase în cămăşi atârnate pe deasupra pantalonilor încreţiţi şi strâmţi, cu coşul pe cap. Şi strigătele se stingeau. *Ardeiridichidelunăcartofi…* Şi strigătele astea erau ca o febră în cap, care mă apuca în fiecare vară. O febră de dogoare, de umezeală şi arşiţă, care începea în iunie şi creştea cu fiecare săptămână până ce soarele punea belciuge încinse la casă şi mă fereca înăuntru. Zăceam în pat. Priveam cum umbra albastră care mai păstra o urmă din mirosul umezelii nocturne se urca decolorându-se spre a deveni galbenă şi prăfoasă când un prim val de văpaie, urmat de un al doilea, adus de lumina soarelui, apărea pe covor, se făceau tot mai multe apropiindu-se treptat de pat, mă ameninţau; febra creştea. Mama îmi punea comprese cu oţet

aromatic, la prescripţia doctorului Schlesinger, un bărbat mic cu cioc într-un costum închis ce venea în fiecare seară în vizită, îşi deschidea geanta de piele şi scotea din ea un furtun ale cărui braţe metalice şi le agăţa în spatele perciunilor şi eu simţeam deja bănuţul rece pe pieptul meu, o tresărire oribilă încă înainte de a mi-l fi lipit de piele, şi doctorul nu mă lua în seamă şi fixa cu privirea tapetul: ochi apoşi măriţi de un pince-nez fără rame. — Nu, nu, nu, spunea, nu, nu, nu. Să bea mult ceai şi să pună comprese, madame S. O să treacă. Şi mama şedea lângă patul meu când se întuneca şi ardea lampa, schimba prosoapele care miroseau înţepător şi le înfăşură umede în jurul picioarelor mele. Uşa de la salon putea să rămână deschisă şi, în timp ce simţeam umezeala călâie în jurul coapselor, auzeam foşnetul hârtiei când papa întorcea pagina ziarului pe care îl citea pe masă. Un curent de aer obosit, consolator, adia dinspre ferestrele larg deschise, apărate cu plase de muşte, care mirosea brusc dulceag ca ţigările tatei…

Nu fusese atât căldura după-amiezii, cât amintirea mamei, care m-a făcut să mă duc în salon, după o scurtă odihnă pe patul încă acoperit. Voiam să testez un detaliu care îmi sărise în ochi în grădina lui monsieur Dragomir. Cu albumul în mână, m-am îndreptat prin uşa înaltă, cu glasvandul bine lustruit, spre masa de lângă fereastră. Jaluzelele erau lăsate, prin spaţiile libere pătrundea o lumină prăfoasă. Scaunele, imitaţie *empire*, cu speteze rotunde, aveau huse de pânză gri mototolită şi pe tăblia rotundă a mesei era o învelitoare groasă, ieftină. Am pus vaza de porţelan, cu flori de stofă, pe pervazul ferestrei, am tras lampa de birou mai aproape, în cazul în care aş fi avut nevoie de ea, şi am deschis albumul.

În timp ce am cercetat grădina lui monsieur Dragomir şi am căutat să reconstitui, pe baza rămăşiţelor, sub ruinele plantelor, cărările, răzoarele de flori şi locurile unde se putea sta,

lăstărişurile dezgolite ale liliacului îmi amintiseră vag de o fotografie a grădinii bunicilor. Fotografia, făcută pe treptele de la intrarea din strada Morilor, reprezenta – chiar dacă doar în treacăt şi ca element de decor pentru familia prinsă în poză – un model specific, asemănător în configuraţia terenului, aşa cum tocmai îmi fusese sugerat afară, sub mormanul de plante în grădina lui monsieur Dragomir, mă refer la răzoarele care se ridicau ca nişte movile din nisipul greblat, încununate de tufe mici de liliac. Poate că stilul aranjamentului floral şi răsadurile corespundeau modei timpului şi totuşi mă fascinase asemănarea, pentru o clipă chiar mă lăsase să cred că tata-mare ar fi putut copia grădina familiei Schachter şi, în timp ce încercam să mă conving, cu ajutorul lupei, că tufele fotografiate erau într-adevăr de liliac, m-am răzgândit şi, concentrându-mi privirea asupra familiei S., Bucureşti 1913, strada Morilor numărul 7, am făcut o descoperire. Fotografia pe care o cercetam aici cu lupa trebuie să fi fost pentru tata-mare concretizarea plastică a refacerii legăturilor cu Coln-ul, ceea ce îşi şi propusese după sosirea în casa familiei Schachter. În toate acele săpături, de când dusesem jos, în camera mamei, lada în stil Biedermeier, privind şi cercetând mereu pozele din album, nu-mi sărise niciodată în ochi că dintre toate acele fotografii dreptunghiulare, lunguieţe, late şi chiar pătrate, numai aceasta era ovală. Decupată cu precizie, trebuie să fi fost lipită aici, în album, în loc – aşa cum se intenţionase fireşte iniţial – să fie încadrată într-o ramă de alamă, ca o urmaşă demnă a gravurii şi dagherotipului. Era o natură statică riguros concepută: Herr S., în redingotă şi pantaloni reiaţi, sade pe un scaun de grădină cu speteaza înaltă, îndreptându-şi privirea sigură de sine asupra camerei de fotografiat; pe genunchi are, ca element de recuzită, jurnalul împăturit: ţinuta nobilă, extinsă până şi la lejeritatea cu care mâinile se sprijină pe pulpe şi la

poziţia picioarelor, uşor depărtate unul de celălalt, prin care iese în evidenţă pantoful stâng în lungimea lui. Totul e poză, desăvârşită, prototipică. Mama-mare, în bluză închisă până la gât, cu medalionul pe piept, o plasă de perle în părul coafat impecabil, şezând la masa din grădină pe bancă, antebraţul drept sprijinit uşor pe spetează; marginea feţei de masă acoperă poziţia picior peste picior care se trădează într-o uşoară destindere a trupului, corectată la rândul ei prin ţinuta foarte dreaptă a capului pe gâtul subţire: mândrie şi un fel de zâmbet satisfăcut şi împlinit. Posedau ceea ce voiau să obţină, şi copiii – Curt în costumul lui de marinar, mama în fusta ei cloş cu motive populare din cruciuliţe – erau mici reproduceri ale viitorilor succesori, prinţul şi prinţesa, în „Tabloul familiei domnitoare în grădină".

Ce mă impresiona era exagerarea naivă care îşi găsea expresia în fotografie, desuetudinea modului de viaţă care, datorită războiului apropiat şi a răsturnărilor sociale previzibile, nu mai putea avea nicio şansă. Era reprezentarea unei adaptări refuzate, pe care tata-mare o celebra împreună cu familia lui în România retrogradă. Privindu-le bizareria, am început să bănuiesc de ce în arborele genealogic al „altarului casei" fusese sărită o generaţie, de ce totul se încheia fără nicio continuitate la Johann Wilhelm, 1850, neglijând cu generozitate tot ce se schimbase în a doua jumătate a secolului. Acel *missing-link,* nefericitul Gustav Lorenz S., fusese luat de fluviul timpului pierdut fără urmă. În acea după-amiază în Bucureşti, aplecat peste albumul deschis, nu puteam ocoli ideea că acest Gustav Lorenz trebuie să fi făcut în anii '70 şi '80 ai secolului al XIX-lea ceea ce făcuseră toţi burghezii bogaţi, în beţia anilor de fondare a pieţelor globale şi ai industrializării sălbatice. A speculat şi a pierdut. Şi întrucât demnitatea umană s-a redus la bani şi putere, a investit şi averea dobândită pe încredere de la

fratele lui Ernst, care se îmbolnăvise într-o călătorie în Rusia şi murise la Coln, când tata-mare mergea încă la şcoală, a mai mizat o dată ca să recupereze pierderea şi a pus la bătaie încă o parte din averea care nu-i aparţinea, până n-a mai rămas nimic, revenindu-i lui tata-mare sarcina de a repune pe picioare vechile contacte – şi nu i-a reuşit chiar aşa formidabil, dar, datorită relaţiilor „coloniale", s-a descurcat destul de onorabil, cum reiese şi din fotografia ovală, destinată galeriei străbunilor, dar în care nu şi-a mai găsit locul.

Familia S. privea, fără urmă de bănuială, viitorul ce avea s-o înghită.

VI
Planul oraşului

Sticla înconjura lichidul, îl ţinea vertical în aer, o coloană de apă, purtând o etichetă scrisă, iar sus o coroană de plastic: închisă în sticlă, stătea limpede astâmpărarea setei. Mama putea să privească apa prin sticlă, să întindă mâna după ea, să mai încerce o dată să deschidă capacul. Dar tocmai azi i-a dispărut gestul normal de a deschide o sticlă, a pierdut o îndemânare atât de simplă, pe care o executase zilnic. Privea această coloană de apă din faţa ei pe masa din Coln, simţea, umilită de propria neputinţă, cum ceea ce e cotidian şi de la sine înţeles începea să nu mai poată fi făcut, să se retragă în lumea cealaltă, unde trăiau toţi oamenii ăia care făceau mii de gesturi inconştiente şi unde se răsucea coroana de plastic când voiai să bei un pahar cu apă; dar ea o să rămână în aerul uscat al lumii de aici: buzele erau crăpate, muzica bolborosea şi acum în burta ei – di da da dum – di da da dum – şi ea privea în această claritate de dincolo care se afla sub ochii ei, închisă în sticla de pe faţa de masă din Bucureşti şi, după câteva zvâcnituri ale carotidei pe care le-a perceput, a devenit sigură că de fapt nu îi e sete, da, chiar în clipa aceea avea să nu-şi mai ia în seamă setea şi să lase în senzaţia ei o nişă mică întocmai ca în altarul casei.

Cu câteva zile în urmă, într-o seară şezuse în camera de zi, în fotoliul din piele al tatei, atât de subţire între pernele uzate şi roase pe care se sprijineau braţele, cu salul de lână pus în jurul umerilor ei aplecaţi în faţă. Lumina lampadarului ardea, o dâră subţire care forma un cerc pe covor,

la marginea căruia pâlpâiau imaginile sticloase din televizor. Un fulger ţâşni din tub, zvâcni strident prin cameră, o lumină ca un lichid lăptos şi casa începu să şoptească, să vorbească, să se umple de glasuri care povesteau despre mama, despre familie, neîntrerupt şi continuu, în timp ce ecranul se făcuse brusc gri şi murise pe loc. Vocile răsunau de sus, din dormitoare şi din biroul tatei, veneau din bucătăria învecinată, pătrundeau prin peretele salonului, a cărui uşă ducea în grădină. Mama sună la vecini să întrebe dacă aveau şi ei acelaşi deranjament, chiar acum, de câteva minute: nicio imagine şi casa plină de voci. Familia Winckler locuia deja sus pe colină când casa noastră nu era încă ridicată; urcau pe drumul de acces al vehiculelor. Doamna Winckler la braţul bărbatului ei, îndoindu-şi genunchii la fiecare pas, în timp ce el se ţinea drept şi ţanţoş, se îndreptau, în paltoanele lor, direct spre casa mamei ca să vadă ce e cu deranjamentul şi cu vocile. O găsiră pe mama şezând în fotoliul de piele, în faţa televizorului care mergea fără sonor. În casă era linişte, lumina arunca un cerc în jurul fotoliului. Pe măsuţa alăturată se afla o farfurie cu fărâmituri.

— I-am văzut pe strada noastră. N-au observat că îi urmăream. Dar când i-am zărit pe „Winckleri” apropiindu-se, pe doamna Winckler la braţul soţului ei, nu am mai ştiut exact cine era femeia care venea spre mine pe stradă şi dacă nu cumva eram eu cea care îmi ieşeam în cale. Şi vocea din capul meu îi spunea femeii în palton, care şchiopăta puţin la mers: Moaş’ta pe gheaţă! Spunea la fiecare pas al ei, care era al meu: Moaş’ta pe gheaţă! Adică du-te pe gheaţă înapoi, în gaura de unde ai fost scos.

Şi mama aluneca încetişor şi blând ca pe gheaţă înapoi în copilăria ei, renunţa la prezent, părăsea trecutul imediat, în curând avea să uite şi vremea tinereţii şi a copilăriei mele în care mă învăţase

această înjurătură, „Moaş’ta pe gheaţă”, deşi nici ea nu ştia ce înseamnă.

Din câte îmi amintesc, aceste cuvinte existau paradoxal în fluxul limbii: nu aveam voie să le folosesc, deşi le învăţasem de la mama.

Tata-mare putea să se înfurie şi să-şi iasă din fire, după cum îmi povestea mania, dar părerea bună pe care o avea despre el nu-i permitea să depăşească limita nici la mânie, înjurăturile erau treaba birjarilor; ei se înjurau şi blestemau, se ţineau de drăcovenii, în timp ce rangul căruia îi aparţinea el se cădea să se comporte *comme il faut* într-o panoramă ce transforma, datorită tehnicii şi ştiinţei, lumea într-o promenadă la apusul soarelui, când copacii stau încolonaţi şi drumurile sunt drepte şi băncile te invită să mai întârzii puţin. Expresii vulgare şi porcării ar fi fost deplasate într-un asemenea loc.

Şi totuşi, aceste vorbe de neexprimat – „Moaş’ta pe gheaţă”, pe care mama mi le traducea în şoaptă – fuseseră aduse de familia S. din România şi ajunseseră la mine. Mama m-a învăţat să le pronunţ, deşi împărtăşea opinia lui tata-mare şi ţinea la imagine, chiar şi atunci când promenadele deveniseră de mult locuri de parcare pentru maşini şi rictusul demonic se trădase în chipul de criminal al unui zugrav.

— Trebuie să pronunţi altfel silabele, nu, nu aşa, ascultă cu atenţie: Mo-aş-ta-pe-ghea-ţă! Şi eu repetam până când mama era mulţumită de pronunţia mea.

— E cea mai rea înjurătură din România, spunea ea. Moaş’ta pe gheaţă!

Şi această contradicţie – cea mai rea şi în acelaşi timp atât de inofensivă şi de neînţeles – era ceea ce dădea înjurăturii forţă şi magie, conferind sonorităţii sale ceva absolut, împotriva căreia băieţii din sat nu mai aveau nimic de zis, când le strigam în faţă, lăsându-i prostiţi: Moaş’ta pe gheaţă!

Nu-mi puteam imagina că nici mama nu înţelegea ce însemna expresia asta tare, poate până în acea seară, când şi-a strigat-o ei înseşi, în vreme ce femeia în palton, care şchiopăta un pic la mers, s-a apropiat la braţul bărbatului ei de casa plină de voci.

Când m-am întors de la cumpărături din oraş, mama şedea la masă cu o sticlă de apă minerală în faţă şi un pahar nefolosit. Procurasem de la farmacie medicamentele pe care i le prescrisese medicul. Pe urmă am fost la librăria specializată în literatură de călătorii şi am cumpărat un plan al oraşului Bucureşti.

— Trebuie să iei pastilele cu o înghiţitură de apă.

— Serios? Chiar trebuie să fac aşa? Paharul făcea parte dintr-un set pe care îl cumpărase, cu decenii în urmă, „pentru grădină” – pe atunci, când locuiam încă la ieşirea satului din S., banca pe care şedeam se afla sub un măr bătrân şi răzoarele de flori întinse până la islaz erau pline de flox, lumânărele şi regina-nopţii.

— Abia de mai am nevoie de apă, spunea ea, de fapt de nimic. Nu mi-a plăcut niciodată apa. Există maţe albastre.

Medicamentele şi-au făcut efectul, spre mulţumirea mea, surprinzător de repede.

Puteam pleca seara şi m-aş fi întors cel mai târziu în după-amiaza următoare, de la săpăturile din Tessin. Aşa aveam posibilitatea să rămân cu conştiinţa împăcată câteva zile la mama,

— O mai aud foarte slab şi foarte departe. Cred că muzica a zburat încoace şi încolo prin casă şi din neatenţie am înghiţit-o. Poate când dormeam, când dormeam cu gura deschisă. Crezi că se poate întâmpla aşa ceva?

Chiar după-masă vocea ei şi-a pierdut staccato-ul acela strident, a revenit la starea normală şi s-a sedimentat în tonalitatea unui mod de rostire

meditativă, care s-a adâncit în timpul anilor ei de singurătate.

— Este un tabu. Despre muzica înghiţită nu e voie să vorbeşti. Altfel oamenii cred că ai luat-o razna. Nu le-am spus „Wincklerilor” nimic despre muzică. Numai de defecţiunea televizorului şi au venit şi i-am văzut. Femeie proastă, proastă, a spus vocea în casă, femeie proastă, proastă. Moaş’ta pe gheaţă!

— Din câte îmi aduc aminte, aceste cuvinte aveau o existenţă stranie în fluxul limbajului, i-am spus lui Sorin Manea pe care l-am întâlnit în a doua seară a şederii mele la Bucureşti, cu totul surprinzător şi neaşteptat, un herpetolog pe care îl cunoscusem mai de mult, cu ocazia unui congres. O înjurătură aparent destul de urâtă.

Şedeam la Lăptărie, un cafe-bar la Teatrul Naţional, şi, după o clipă de gândire, în care Sorin Manea şi-a tot răsucit cuvântul în gură, a tot schimbat pronunţia şi accentul, a schiţat un zâmbet maliţios, s-a aplecat în faţă şi i-a strigat unui client care şedea singur la o masă si-şi sorbea liniştit supa: – Moaş’ta pe gheaţă! Era un bărbat de vreo cincizeci de ani, un obraz obosit, cenuşiu ca de cretă, înconjurat de păr zburlit, neîngrijit şi obrazul se ridică deasupra lingurii de supă, perplex şi consternat. Apoi se apucă să înjure, se montă, ameninţă. Sorin se lăsă pe spate, închise ochii şi bărbatul se clătină, se bâţâi şi dispăru brusc.

— Vezi, aşa e aici la noi, spuse Sorin, dacă ţipi la el, dispare. A rămas un reflex din zilele acelea când nu ştiai niciodată ce vrea unul de la tine şi cel mai bine era să faci ce ţi se cerea: Du-te pe gheaţă înapoi, în gaura din care ai fost scos afară!

Noi toţi am aflat deja cât de uşor se lasă despărţite penele unele de altele. Dar o netezire gingaşă în „direcţia firească” a dispunerii lor pune totul în ordine: colţurile razelor anterioare ţintesc în jos ca nişte bride speciale. Dar, oricum, dacă se rup, rămâne o fisură în penaj, care nu

poate fi închisă prin nimic, prin nicio netezire oricât de duioasă.

Era după miezul nopţii, în faţa casei se afla maşina închiriată cu care tocmai sosisem la Monte San Giorgio. Simţeam munţii, coastele sub zdrenţe de ceaţă şi ploaia unei furtuni anterioare răpăia prin fereastra deschisă. Aducea liniştea, preschimba lumina veiozei într-o izolare senină. Aici mi-am scos planul oraşului Bucureşti, un plic galben cu bandă albastră.

Locul unde eram cazat se afla nu departe de săpături în câmpul morfogenetic al profesiei mele, ca să zic aşa, iar capul meu funcţiona corespunzător, direcţionat spre date exacte. Am despăturit foaia, m-am aplecat asupra ei, ca şi când aş fi vrut să cercetez un preparat:

1. Planul oraşului Bucureşti. Primul obiect în mâinile mele care dovedeşte realitatea oraşului de azi. Este cvasi-dovada existenţei lui, în orice caz într-o traducere abstractă: suprafeţe, linii, culori, bidimensionale ca o secţiune microscopică sub binocular, modelul unei ordonări a vieţii.

2. Ţesături musculare, de culoarea cărnii, a unui areal construit, străbătut de albul arterelor mai groase, al aortelor, încastrate în fasciculele musculare ale feluritelor organe, suprafeţe verzi care înglobează în ele una sau mai multe caverne colorate în albastru.

3. Încă de la prima privire ochiul se opreşte pe numele strada Morilor, uimitor de curând şi inexplicabil de repede, având în vedere faptul că nu am aproape nicio idee despre oraş şi despre aşezarea străzii: o arteră periferică în marginea de jos a hărţii în zona capilarelor, aplatizată până la diluare.

4. Există. Există cu adevărat. Există încă.

5. Există, chiar dacă deocamdată doar ca nume, nu ca semnificat: nicio indicaţie privind aspectul ei. Dacă mai e acea şosea dreaptă, urcând uşor înspre capăt, pe care tata-mare a vrut s-o

fotografieze în 1912, sprijinind picioarele aparatului său pe trotuar, ca acea casă cu numărul 7 să pătrundă într-o lumină favorabilă în conştiinţa celui ce o caută.

Dar ceea ce mă uluia într-adevăr era imaginea care se forma pe loc în capul meu cu o putere de penetrare atât de mare în spaţiu, ca la acele vechi caleidoscoape în care introduci cartoane cu fotografii duble şi îţi înlesnesc o vedere plastică a obiectului. Priveam de sus o stradă, un bulevard, probabil preluat din Paris, în stânga exista o bandă carosabilă largă, în dreapta, în spatele copacilor şi a trotuarului, defilau faţadele caselor în stil clasic, cu seriile de ferestre şi grinzi plasate deasupra magazinelor şi a intrărilor înalte, străjuite de coloane. Totuşi bulevardul era ciudat de pustiu; niciun vehicul, niciun om – până la o siluetă spălăcită, în alb, cu fustă lungă, care ţinea în mână o umbrelă. Lipsa asimetriei, storurile de la unele vitrine şi umbrele slabe, la care se mai adăuga şi silueta aceea, care stătea singură şi neverosimilă dinaintea faţadelor, au trezit în mine un sentiment: sentimentul rememorat al unei după-amiezi de vară într-o periferie, unde timpul pare oprit de arşiţa clocotitoare, unde lumina frântă a storurilor cade pe poliţele golite ale unei brutării şi întreaga configuraţie se repetă, din nou, inertă, în oglinda din spatele rafturilor cu vânzare, sticloasă, întoarsă într-un trecut care se află înaintea trecutului meu…

— Ţi-am spus povestea plăcintelor, atât de renumite în Bucureşti, încât lumea cea mai bună se deplasa până acolo ca să le cumpere, plăcinte de carne cu un gust dulceag, cum nu mai existau nicăieri, fine şi delicate, iar copiii dispăreau mereu?

Mama stătea la masă, pusese pe faţa de masă românească o lupă, albumul legat în piele de crocodil şi un creion.

— O să mergem la plimbare, mi-a spus când am sunat-o de dimineaţă din Tessin şi i-am vorbit

despre planul oraşului. Nu, muzica se afla încă acolo înăuntru, dar abia de-o mai auzeai. Creierul era în ordine, ar fi spus doctorul Schlesinger, şi chiar m-a mirat. Am crezut tot timpul că totul vine de la creier.

Făcuse ceaiul şi scosese serviciul, acest porţelan subţire ca un abur şi alb ca zăpada, cu buchetele mici pictate de mână, pe care îl folosea când primea vizite sau cu prilejuri deosebite, uitat acum de multă vreme în dulap. A tăiat restul de pandişpan în felii şi a pregătit furculiţele pentru prăjituri, cu monograma graţioasă a tatălui ei, şerveţelele cu cruciuliţe, patru în colţul din dreapta, aşezate faţă în faţă şi tivite cu un fir gri.

— Mă bucur, mi-a spus, după ce i-am relatat pe scurt călătoria în Tessin, că o să rămân câteva zile la ea, mi-am scos planul oraşului, l-am desfăcut pe faţa de masă brodată sub privirile mamei.

— Mă bucur să merg din nou prin Bucureşti. Mama şi-a îndreptat trupul firav şi a privit această pată de culoare străbătută de linii albe şi galbene. Ochii îi tremurară uşor, privirea alunecă pe reţeaua de străzi, căuta un punct de sprijin, căuta şi căuta, pipăia neajutorată după lupa de lângă foaia de hârtie, o făcu să plutească peste oraş, o lentilă în montură de crom, care coborî brusc, la zenit, în centru.

— Of, nu văd nimic. Am nevoie de lumină. Nu pot să văd nimic.

Aerul vibra clar, aproape strident în fereastră, soarele străbătea printre crengile arţarului, incendia roşul covorului, totuşi am adus lampa, i-am proiectat cercul de lumină pe foaie, a devenit puţin mai galbenă. Lupa tremura atât de tare deasupra Bucureştiului, încât trebuia să-i conduc mâna mamei.

I-am arătat strada Morilor.

— Asta e? Foarte bine, atunci poţi s-o iei de-a lungul Dâmboviţei până la Lemaître…

— Fabrica se numeşte acum Timpuri Noi.

— Asta e o greşeală de tipar. Românii nu sunt în nimic foarte exacţi, spuse ea. Ţine minte numele Lemaître. De acolo poţi să iei tramvaiul cu cai, numărul l, până la Sfântu-Gheorghe.

— Acum acolo e o staţie de metrou.

Îşi balansa lupa spre centrul oraşului. Voia să ajungă la Sfântu-Gheorghe, la *punctul central, unde din direcţia noastră se merge cu tramvaiul,* căuta strada Lipscani ca să se uite de-a lungul ei, cum făcuse altădată tata-mare, punându-şi bastonul cu grijă pe trotuar, străbătut de convingerea că o pierdere care dura de mult îşi găsea acum, în sfârşit, răsplata, însă mama nu se descurca.

— Dar aici nu mai sunt case, spuse ea, doar străzi. Şi nu pot să citesc numele.

Am pus degetul pe Calea Victoriei, al cărei nume îmi era cunoscut încă din copilărie, de la bunici, mama, Onkel Mendel, care îmi povestiseră de ea şi al cărei nume suna a viaţă dinamică, plină de strălucire: Calea Victoriei, strada biruinţei.

— Pe asta trebuie s-o cunoşti, i-am spus.

— Calea Victoriei? Bineînţeles. Ce spui? Calea Victoriei! Asta e Calea Victoriei? Dar s-a schimbat mult.

Degeaba îi explicam că suprafeţele roz indicau noile construcţii.

— Am crezut că pe plan se văd casele. Le-aş vedea şi le-aş recunoaşte când am merge împreună pe străzi. Aş putea să-ţi arăt clădirile, pieţele, restaurantele.

Şi corpul ei se chirci în el, privirea ochilor ei luminoşi alunecă deasupra planului şi a feţei de masă mai departe, se prinse de împletitura spetezei scaunului de vizavi: din Coln, Louis-Philippe – şi în faţa geamului tremurau, în boarea de lumină, „nările” arţarului, frunzele pe care le împrăştia brutal pentru ultima oară.

VII
Dulciuri

Galbenul e şi el un miros şi persistă, după eforturile râşnirii nesfârşite, în mâinile mele, după ce îi întindeam, din nou, mamei-mari râşniţa de cafea turcească: un minaret de alamă, a cărui cupolă se putea ridica pentru a turna înăuntru boabele de cafea, pe urmă se fixa manivela pe fierul în patru muchii şi litania rugăciunii de amiază putea să înceapă, un zgomot ascendent şi descendent ca într-un vis obsedant, zgomotos, măcinător. Şi acest cilindru de alamă se umfla cald şi se umezea în mâna mea stângă şi îl strângeam mai tare între genunchi, în timp ce o durere începea să se infiltreze de la umăr prin braţul drept. Vocea muezinului devenea mai rară, mai bâlbâită, dar un miros de ceară suia în fire lungi şi subţiri, se amesteca în căldura flăcării de gaz care ardea în penumbra bucătăriei şi mă simţeam, de fiecare dată, uşurat când puterea ceda în sfârşit şi manivela se învârtea în gol, lălăind într-un acord final de eliberare. Mama-mare bătea cilindrul râşniţei de cafea cu palma, răsucea partea de jos şi-şi apleca obrazul peste recipientul plin cu cafea proaspăt râşnită. Un obraz palid, pătat, sub părul, deşi rărit, pieptănat într-o coafură montantă. Cu mers ţeapăn, făcea paşi mici şi nervoşi până la plita unde apa îndulcită fierbea în ibric, privea prin ochelarii ei de distanţă când la praful de cafea din recipientul de alamă, când la apa care clocotea în ibricul de alamă, de parcă ar fi putut să amestece cu privirea cafeaua cu apa. Apoi murmura „sakrament”, pentru că abia atunci îşi amintea de linguriţă şi nu de oricare, ci de una din România,

ieftină, de tablă, care avea o coadă ridicol de lungă, ceva ce nu se găsea aici. Numai cu ea se putea amesteca pudra de cafea în apa clocotită.

Pe atunci era primăvară când am vizitat-o pe mama-mare în timpul vacanţei de vară, pentru câteva zile în locuinţa ei cu chirie; afară timpul continua să fie rece şi ploios şi eu zăceam ore în şir tolănit în şezlong ca să învăţ pe de rost „verbele roşii" din cartea de latină. Dar la amiază, când mama-mare amesteca grijulie cu linguriţa în cafea, bucătăria aceea atât de corectă şi raţională se umplea de arşiţă şi praf şi lampa lipea o felie de soare pe tavan şi mama-mare zâmbea. — Caimac, spunea, caimac, şi lua binişor spuma cafelei gata să dea pe afară, ale cărei bule de aer străluceau uleios.

Lângă uşa grădinii lui monsieur Dragomir, pe stâlpul de susţinere a zidului, era o placă de tablă emailată pe care stătea scris numele străzii „Salcâmilor", aşa cum îl dictase monsieur Dragomir la telefon, când mi-a dat adresa. În a doua seară a şederii mele acolo, am ieşit pe poarta grădinii să găsesc un restaurant în apropiere şi, în timp ce mă uitam în dreapta şi în stânga, ochii mi-au căzut pe placa de pe gardul de vizavi de stâlpul de susţinere a zidului, de care am amintit. De data asta, numele străzii era scris „Salcîmilor" şi această reflectare asimetrică a creat un spaţiu lax, nedefinit, în care am căzut fără să-mi dau seama. (Mai târziu, Sorin Manea mi-a explicat că scrierea sunetului românesc *a* a fost transformată de Ceauşescu în î-ul mai adecvat fonetic, ceea ce a denaturat originea unui cuvânt până la nerecunoaştere.) În timp ce stăteam iritat şi căutam un refugiu în strada mică, cufundată în obscuritate, se porniră nişte lătrături asurzitoare. Din piaţa alungită, formată de întâlnirea aleii cu o stradă care se continua, un câine ţâşni ca din puşcă după un colţ, fugărit de o haită de opt până la zece potăi turbate ca nişte şacali. Aveau părul zburlit şi

înfoiat la ceafă, limba le atârna bleaga, bălăbănindu-se între dinţi, cu gingiile dezvelite lătrau sălbatic, goneau prin mijlocul străzii şi cu ghearele zgâriau pietrele pavajului. Cineva strigă, înjură, din casa de vizavi ieşi un bărbat care îi porunci nevesti-sii ceva şi ea se aplecă chiar atunci, pentru că urmăritul reuşi să se smulgă din muşcătura urmăritorului său şi se eliberă pentru o clipă, câştigă două, trei lungimi şi fugi îndărăt spre piaţetă, asmuţind haita după el, care nu se abătea de la drumul ei pentru a scurta drumul, şi femeia, mică şi împlinită, ridică mâna, azvârli piatra, care sări peste câine şi se lovi cu zgomot de zid. Câinele se feri, gata să scape din nou, dar de data asta haita era pe el, gâtlejuri urlânde dintre care urca un schelălăit ascuţit. Apoi câinele s-a întins inert. Zăcea ca o zdreanţă de blană neagră atârnând pe carnea jupuită şi sângerândă care se căsca de un lat de palmă pe spinarea lui, gata pentru asaltul muştelor ce aveau să-l acopere cu un văl întunecat şi urina se scurgea între picioarele lui, umezea pietrele până străluceau – străluceau pentru o clipă, înainte ca praful să acopere lichidul şi să-l îngroaşe într-o pată lipicioasă. Câinele se ridică clătinându-se pe labele din faţă, alunecă, târându-şi labele din spate peste pietrele prăfuite, pe urma potăilor care alergau înspre piaţă: fiecare pentru sine, uşor şi cu blana netedă, traşi parcă de nişte sfori în asfinţitul de purpură care curgea din intrândurile caselor, din porţile grădinilor, din umbrele zidurilor şi intrările clădirilor, umplând totul cu un întuneric tot mai dens în care potăile dispăreau.

— Ştii, spuse mama-mare, privind peste manualul meu de latină pe fereastră, cu ceaşca de cafea în mână, ştii că „stea” se spune pe româneşte şi *astru,* aproape la fel ca în latină? Şi, *„casa” casă* şi *„campus” câmp…* şi *„panis” pâine* şi, *„galina” găină*?

Şi fiecare din cuvintele româneşti făcea să scapere pe obrazul ei contururi îngălbenite, foarte

îndepărtate.

M-am întors, am deschis poarta grădinii, am parcurs cărarea înapoi spre casă: nu voiam să cutreier străzile fără ţintă, cum îmi propusesem, în căutarea unui restaurant. Nu aceasta era modalitatea de a mă apropia de oraş, de Bucureşti, care, până în clipa aceea – văzut, cât a durat drumul de la aeroport la casa lui monsieur Dragomir –, nu a fost decât un ecou prietenesc din tinereţea mea. Dar câinii, asaltul lor neaşteptat în strada cu cele două tăbliţe indicatoare, mi-au revelat faptul că până acum numele, care purta în el ecoul unui trecut imaginat, se va concretiza într-un oraş cu bulevarde, pieţe şi clădiri unde, în loc de tramvaie cu cai şi trăsuri, exista şi trafic auto şi metrou, tăbliţe cu nume confuze de străzi şi haite de câini sălbatici.

Ne îndreptăm deci înarmaţi cu o teorie veche, imperfectă, de o nouă descoperire, l-am auzit spunând pe profesorul meu şi mi-am amintit brusc de râsul lui. *Archaeopterix pare a avea un înţeles acceptat de toţi – ceva dubios găsit în sfârşit – dar, chiar la a doua privire, acest miraculos Archaeopterix începe să aibă mai multe înţelesuri, apoi foarte multe înţelesuri şi, până la urmă, e de neînţeles; aşa încât astăzi se păstrează într-un întuneric absolut, de frică să nu pălească la lumină, întunericul care l-a înconjurat dintotdeauna s-a schimbat definitiv de la şisturi şi ardezie la spaţiu lipsit de lumină.*

O clipă am stat la masa rotundă sub lustra salonului. Am băut un ceai, am mâncat o felie de pâine rămasă de la micul dejun, în săptămâna în care mai puteam să rămân în Bucureşti nu aveam să aflu nimic despre acest oraş, în afară de o părere fugitivă, exterioară. Nu aduceam decât resturi, nici măcar ale propriilor amintiri din capul meu, numai ce auzisem, ce culesesem, ce rămăsese agăţat pe undeva. Dar despre Bucureştiul care există aici afară, atât de palpabil, cum îşi dorise mama să-l

afle în planul oraşului, nu aveau să-mi rămână, până la urmă, decât nişte poze, care nu reprezentau cu mult mai mult decât fotografiile unui turist lipite într-un album nou.

Foi de tort Napolitane şi biscuiţi de cocos din Karisbad

Fursecuri cu migdale

Fursecuri pentru ceai

Delicioşii biscuiţi Margarethen

Chec şi turtă dulce de Numberg

Kranz de Erfurt

Napolitane cu cremă de fructe

Biscuiţi de Karisbad recomandaţi de medic pentru suferinzi de stomac şi diabet

TH. G. WIENERT, STRADA MORILOR, No. 20
Alt magazin: Str. Colţei 17, Bucureşti

Am găsit anunţul într-o cutie plată de lemn când am făcut ordine în casă, la câteva luni după călătoria mea la Bucureşti, când s-a decis că mama nu mai putea să se întoarcă şi fotoliul de piele, din dreptul ferestrei dinspre sud, avea să rămână gol.

De ce păstrase un anunţ? De ce tocmai pe ăsta? Ce importanţă putea să aibă o reclamă atât de stupidă?

I-am arătat anunţul la următoarea vizită la căminul-spital, l-am pus pe masă în faţa ei, am întrebat-o şi m-am mirat că părea să nu se fi uitat la el. Şi totuşi, trebuia să-l fi recunoscut: obrazul îi întinerise din interior, pielea i se netezise, de parcă până şi trăsăturile ei îşi amintiseră şi muşchii şi-au găsit parcă altă aşezare, mai proaspătă şi mai copilăroasă, ca a fetiţei de patru ani, cât avea ea pe atunci, şi mamei i-a apărut brusc pe chip o expresie şmecherească, pe care nu i-o mai văzusem, când se aplecă în faţă şi prin tăblia mesei părea să privească în jos strada Morilor, cea galbenă şi plină de praf a copilăriei ei.

— Da’ tu nu vezi? La fel cu anunţul era vremea aceea, cu specialităţi de pretutindeni, şi când

aveam musafiri – dar de cele mai multe ori, pur şi simplu, pentru mama la ceai – „fata” sau eu cumpăram fursecuri sau prăjituri de la Wienert, la intersecţie: era un drum lung şi alergam pe partea străzii umbrită de case, copacii erau încă tineri. Trebuie să-ţi imaginezi, casele sunt orientate direct spre trotuar şi întotdeauna cu partea lor îngustă, care nu are decât două sau trei ferestre spre stradă şi între ele gardurile de lemn, cu o poartă spre curte, iar printre crăpăturile dintre uluci se putea trage cu ochiul la vecin…

Şi în izolarea nobilă a grădinii, în pavilionul de lemn de sub dud, Herr Schachter spuse, în timp ce tăia cu cuţitul de bucătărie o felie dintr-un Erfurter Kranz de la Wienert:

— Să avem pardon, cu zece zile în urmă, Take lonescu a spus în timpul unui banchet, la Caracal, că neutralitatea şi pacea ar fi adus cele mai mari avantaje şi acum se fac mobilizări masive. Dar se modifică ceva, în afară de faptul că într-o săptămână totul se schimbă radical?

Ministrul de Interne, Take lonescu, îşi ţinuse discursul pe 23 iunie şi presupun că, la 4 iulie 1913, „domniile lor, Schachter” au fost invitaţi la ceai, la „domniile lor S.”, o zi care, conform cotidianului de Bucureşti, trebuie să fi fost noroasă şi fierbinte. Mama-mare a hotărât să se pună masa în pavilion şi a rugat-o pe sora ei, Anna, să ia loc cu copiii la masa din grădină, unde se servea de obicei cafeaua, altfel, în grădină, la masa înconjurată de banca de lemn, nu ar fi fost destul de „confortabil”.

— Parcă nu s-a întâmplat întotdeauna aşa? a întrebat domnul Schachter, fără să aştepte răspuns. Conservatorii fac una, liberalii alta, guvernele se schimbă… Se anunţă reforme, dar rămâne mereu cum a fost, nu grozav de bine, dar nici aşa de rău, încât să ajungem să suferim.

Pe lângă el, tata-mare părea subţiratic şi, în ţinuta lui studiată, aproape fragil. Leo Schachter

deborda de o arzătoare nevoie de acţiune.

— Aici avem ceva ca o stabilitate, datorată celei mai profunde letargii posibile, spuse el şi izbucni în hohote de râs, încheiate într-un acces de tuse care coloră şi mai intens obrazul lui roşu.

— Balcanul este oricum un punct inflamat, interveni madame Schachter, în timp ce, mulţumindu-i mamei-mari pentru bucata de tort, dădea în aşa fel din cap, încât penele de pe pălăria ei din Mariahilfer-Strabe tremurau.

— Şi după acest al doilea război o să vină al treilea, până o să izbucnească cel european, cu care ne şi ameninţă Kaiserul german. Nu ştiu atunci ce-o să mai rămână în picioare.

Plăcerea de a contrazice a vigilentei Mascha Schachter îi aminti mamei-mari rolul ei de gazdă. Nu i se părea elegant când soţii se contraziceau în societate. De aceea, încercă să mute discuţia pe un domeniu, după părerea ei, mai puţin delicat; mai ales că zvonurile cu privire la războiul împotriva Bulgariei îi provocau un disconfort, ca şi când această situaţie ar fi putut să-i trezească remuşcări pentru felul de viaţă cu care se obişnuise atât de repede la Bucureşti.

— Aţi auzit de demonstraţia de ieri din Calea Victoriei? i se adresă ea domnului Schachter, în timp ce împingea, în farfuria domnului care era bunicul meu, o bucată de kranz de Erfurt. Acesta dădea impresia că-şi balansează capul cu cărarea impecabilă, cu barbetele uşor ondulate şi cu pince-nez-ul pe nasul lui acvilin, deşi îşi păstra ţinuta ţeapănă.

— Se spune că s-ar fi adunat mii de oameni…

— O sărbătoare populară, spuse Leo Schachter, îşi îndreptă corpul adus în faţă, şi vesta i se umplu, iar lanţul de aur făcu vizibil medalionul. Obrazul ridat se întinse şi zâmbetul, apărut brusc, nu se ştie dacă se datora demonstraţiei sau bucăţii de kranz de pe farfuria pictată cu buchete de flori.

— Şi deodată oamenii sunt mânaţi instinctiv unii spre alţii – te întrebi cum şi de ce – şi strigă, protestează, râd, cântă, fac tot felul de năzbâtii, până când se satură şi se despart mulţumiţi, de parcă ar fi fost la un spectacol de teatru. Aşa sunt oamenii.

— Aţi fost acolo? a întrebat tata-mare, în timp ce se aplecă asupra prăjiturii şi luă o bucăţică din ea cu furculiţa pe care era gravată monograma lui. Aţi urmărit demonstraţia?

— Ei da, cu totul întâmplător şi comod, din cupeul meu.

Herr Schachter îşi vârî o bucată de kranz de Erfurt în gură şi o fixă insistent pe soţia lui Mascha, care îi respectă dorinţa de a nu-i estompa verva discursului.

— Oricum, poliţia nu a îndrăznit să reţină steagurile şi pancartele protestatare împotriva monarhiei austro-ungare. Chiar atât de festivist tot nu puteau arăta lucrurile, cum păreau, la prima vedere, urmărite comod dintr-un cupeu.

Mamei-mari îi scăpă satisfacţia lui Herr Schachter, apropo de noua intervenţie a consoartei sale. Întrucât el îşi văzu confirmată bănuiala că deşteaptă lui soţie, Mascha, îl va contrazice, trebuia să aibă şi el dreptate în alte opinii. Şi anume, că în situaţia actuală nu se va schimba nimic şi că, în pofida tulburărilor externe, oportunităţile acestei vieţi prezentau

O stabilitate solidă, în această privinţă era cu totul de acord cu madame S., care afirmă, puţin cam prea răspicat, aruncându-i lui madame Schachter o privire, aparent întâmplătoare, care-l irită pe tata-mare:

— Cum e posibil să vrei să protestezi în modul ăsta?

— Ereditatea tipic austriacă a soţiei mele,

I se adresă el, scuzându-se, doamnei Schachter, nereuşind să ascundă în privirea lui pătrunzătoare admiraţia pentru femeia care întruchipa pentru el

aristocraţia într-un fel necunoscut lui până acum, fără titluri şi poziţii corespunzătoare, şi totuşi, aşa cum îşi imagina el, uşor nesigur, că ar fi trebuit să fie aristocraţia şi cum şi fusese ea la predecesorii lui.

— Suveranul elveţian nu coboară în stradă, aici îţi vezi liniştit de treabă şi-ţi exprimi mânia într-o epistolă pe care o introduce – fiecare pentru sine şi cu cea mai mare discreţie – duminica, într-un dulap care se cheamă urnă. S-ar putea să fie puţin plicticos, dar oricum foarte cuviincios.

Şi mama-mare, care se ştia o mare simpatizantă a casei regale române, se văzu, totuşi, lezată în originea ei ţărănească-republicană şi constrânsă să schimbe din nou subiectul:

— Şi ce-au oamenii ăştia cu Austro-Ungaria?

— Chiar, ce-ar putea avea! spuse jovial Herr Schachter. Ceva ce-i mereu la ordinea zilei. Unii vor cutare, alţii cutare, pe fiecare petic de pământ locuieşte unul care ar vrea să aparţină altei ţări, pentru ca are altă religie şi vorbeşte altă limbă pe care n-o înţelege vecinul său. Ce vor toţi ăştia? Aşa e viaţa. Iar nemţii şi austriecii nu sunt prea iubiţi aici, ca şi noi, evreii, de altfel. Să ne plângem pentru asta? Nimeni nu e omorât. Şi asta e ceva, când citeşti ce se întâmplă acum cu evreii în Polonia. Aţi auzit de Lodz?

Şi tata-mare era bucuros că a găsit un cârlig de care să se agaţe, ca, după compasiunea arătată pogromurilor, rezultate, după cum sublinia, tot din producţia textilă, să poată, în sfârşit, abandona politica pe care o dispreţuia, ba chiar o ura. După o pauză de gândire, spuse:

— Introducerea războaielor de ţesut moderne, acţionate cu aburi, a provocat, fără îndoială, multă mizerie, ceea ce a dus la greve şi izbucniri de violenţă. Pe de altă parte, Aschkenasi, unul dintre magnaţii din Lodz, a putut să se extindă până în inima Rusiei, livrează basmale chiar şi în Siberia, basmale foarte căutate de femeile de acolo. Şi

reuşeşte asta pentru că războaiele de ţesut produc înzecit. Am studiat maşinile de la Rieter, o firmă pe care a reprezentat-o tatăl meu în Rusia.

Soarele scăpătat îşi arunca ultimele raze pe crengile dudului şi tata-mare s-a aplecat să-şi ia o ţigară din tabacheră.

Expresia schimbată de pe obrazul lui Leo Schachter l-a umplut de satisfacţie, încurajându-l să se destăinuiască precum unei rude apropiate: trăsăturile îi deveniseră severe şi profesionale, interesate, exprimând o integritate conştientă de sine care îi amintea lui Herr S. de bunicul său, Gustav Wilhelm, marele comerciant din Coln.

O pată de soare tremura pe mâinile lui şi pe tabachera deschisă. Albeaţa ţigărilor aliniate egal şi marginea de argint a tabacherei străluceau, de parcă ar fi avut transparenţa cristalului, şi tata-mare se simţea fericit, avea senzaţia că predecesorul său i-ar fi zâmbit aprobator prin Herr Schachter.

Şi totuşi, azi nu-mi amintesc mirosul de alamă şi cafea, aşa cum îl cunoşteam din bucătăria mamei-mari, la care se adăuga şi fumul de ţigări pe care le fumam mama şi eu uneori, când tata pleca la prânz înapoi la firmă şi-şi lăsa acasă cutia de tinichea cu „Prince de Monaco”, în cartonul alb ca zăpada care căptuşea ambalajul se găseau, de cele mai multe ori, încă patru, cinci ţigarete scurte, cilindrice, pe care tata le păstra să se usuce: aveau un muştiuc auriu fără filtru, o hârtie uşor creponată şi erau umplute cu un tutun blond, un amestec oriental care răspândea, când fumai, o aromă plutind caldă, în fuioare subţiri, prin cameră. Acest parfum dulceag, senzual, se asorta cu culoarea interiorului capacului, pe fundul căruia erau reproduse blazoanele regilor, amintind de curţi princiare, piramide şi continente din care nu mai existau, bineînţeles, decât piramidele.

Dulceaţă, spuse mama pentru sine, repetă, clătină din cap, în timp ce se duse prin coridor la

bucătărie sau se opri în faţa ferestrei să se uite în grădină: *dulceaţă.* De parcă acest cuvânt românesc ar fi fost un descântec împotriva lumii prea lucide a satului în care fusese condamnată la o ameninţare continuă, un descântec împotriva colinelor Molassei şi a unei păşuni sub pomii fructiferi, împotriva pădurii din fundal care părea un val sălbatic întunecat.

Poate cuvântul *dulceaţă* îi amintise de anunţul lui Wienert, din gazeta de Bucureşti, şi, o dată cu el, apăruse şi strada dreaptă urcând domol. Mergea cu „fata" pe partea umbroasă la patiserie, la întretăierea cu „Apele minerale", unde intrai, după ce suiai trei trepte, în încăperea luminoasă, prevăzută pe ambele părţi cu vitrine. Pe etajere erau expuse dulciurile, prăjituri după reţete germane, ştrudel austriac, turtă dulce şi cake englezesc, care trezeau nostalgii europene şi făceau ca patiseria să se lumineze mai mult; un cub înalt din miros de drojdie de bere şi de vanilie cuprins între margini de panel aurite, stucul zaharisit pe tavan şi oglinzile din spatele tejghelelor în care vitrina şi o margine a oblonului încadrau strada scăldată de soare, gardurile de lemn şi faţadele. Şi în casa aşezată puţin înainte ca strada să intre în aleea care se întindea de-a lungul Dâmboviţei, mama-mare o trata pe vecina ei, madame Megiesch, în penumbra salonului, cu o cafea şi cu prăjiturele adecvate, pudrate cu zahăr, pe care bucătăreasa unguroaică le pregătea cu sucul fructelor albe şi foarte dulci ale dudului, lipit de zidul casei din grădină. Prăjiturile sosesc imediat, spuse mama-mare, tocmai le trimisese pe „fată" şi pe micuţa Ruth la Wienert după cozonac.

Şi uneori, când ploua după-amiaza, şi mama stabilea să facem o călătorie de la colinele Molassei în oraşul apropiat, stătea în faţa oglinzii din baie: *dulceaţă,* spunea încet, în timp ce-si privea obrazul palid cu ochi luminoşi, îşi dădea cu puţin ruj, îşi contura sprâncenele cu un

dermatograf, se uita la unghiile ei, pe care le acoperise cu un lac transparent şi incolor, în mica aşezare rurală dintre coline, Molasse, nu-şi boia nimeni „fleanca şi ghearele”, iar când o femeie îşi vedea conştiincios de gospodărie „nu-şi mânjea faţada ca o curvă”. Dar obrajii mamei-mari, atunci când mama aducea dulciuri de la Wienert, miroseau a pudră, madame Megiesch avea o gură fardată cu un ruj grena, şi ochii ei mari, senzuali, erau creionaţi cu umbre strălucitoare albăstrii, să devină de două ori mai mari şi mai senzuali. *Dulceaţă,* dar asta însemna şi una care place, şi mama se uita în oglindă, îşi vedea obrazul în spatele trăsăturilor palide, uniforme, vedea strada Morilor, între faţade şi garduri de lemn, până la aleea care se întindea de-a lungul Dâmboviţei şi îşi spunea ei înseşi un cuvânt, căruia nu-i ştiam pe atunci decât sunetul, *dulceaţă,* un ton în plus într-o muzică necunoscută mie.

VIII
Abatorul

Abator. Când am studiat harta oraşului Bucureşti la lumina lămpii, atunci când am fost cazat la Monte Sân Giorgio, am dat din nou peste numele ăsta, de data asta schimbat, Bulevardul Abatorului, nu departe de strada Morilor, şi mi-am amintit: cuvântul „abator” avusese pentru mine, în copilărie, un sunet straniu, parcă se infiltrase negreala în culoare.

Până şi azi numele ăsta îmi trezeşte sentimente neplăcute, care s-au legat, ca nişte particule separate – poate datorită povestirilor mamei –, de sonoritatea cuvântului; imaginile devin concrete, imagini urâte, dar şi ele sunt ciobite, la fel cu amintirile mamei azi, şi totuşi nu pot scăpa de ele, chiar dacă o să se piardă şi aceste puţine fragmente.

— Uite, aici, i-am spus, şi i-am arătat numele străzilor, în timp ce mama clătina neajutorată lupa deasupra planului oraşului, aici ar trebui să fie abatorul…

— Da, abatorul, repetă ea şi se aplecă deasupra paharului. Abatorul se afla exact vizavi de fabrică.

— Strada asta e Bulevardul Abatorului.

— Înainte s-a numit Splaiul Abatorului. Dar, în afară de un complex de construcţii din cărămida care alcătuiau abatorul, nu-şi mai amintea de nimic.

— Asta nu ştiu, spunea mereu, când îi povesteam şi mă aflam pus în situaţia bizară de a-i relata mamei mele aspecte din propria-i copilărie, de a-i evoca impresiile care mă marcaseră în

adolescenţă şi acum încercam să le recreez cu vorbele mele de azi.

— La Abator se sfârşeşte oraşul şi începe deşertul, o câmpie stearpă, aridă, în care intră o stradă perfect dreaptă, se îngustează, ajunge o linie şi, în cele din urmă, un punct între uscăciune şi nori.

În stânga străzii e un copac, un copac singuratic, tânăr, cu tulpina zveltă şi ramuri ţâşnind în văzduh, iar în toţi aceşti ani ai amintirii mele nu a crescut. O creangă îndoită şi aplecarea ei încordată, de ea atârna un om cu funia după gât şi gâtul are cute nefireşti, e prea lung şi prea subţire şi din obrazul cu barba ţepoasă atârna limba.

Pe câmp zace – neschimbată de vremea în care a trebuit să port cu mine această imagine – o cămaşă albă între smocuri galbene de iarbă, udă de sudoare şi plină ochi, din care răzbat în părţi coapsele goale, coapse pline, palide, terminate de genunchi plaţi, a căror piele e ca răzătoarea. Între aceste reliefuri de carne, sub cămaşa sumeasă se iveşte curul, bucile îndrăzneţe, îngrădite de brăcinarul brodat al pantalonului, braţele palide care despart unul de celălalt, între ele, lângă o şapcă, un obraz întors sub părul răvăşit, gura deschisă, dar mută.

În dreapta străzii, între malurile abrupte, apele Dâmboviţei curg leneşe şi roşii de sângele care ţâşneşte dintr-o ţeava în taluz ca dintr-o arteră crăpată. Pe poteca de pe buza râului aleargă câinii, încoace şi încolo, stau cu privirile aţintite spre apă, latră la şobolani. Se împing cu picioarele din faţă în jos, unde se termină malul, plescăie apa sângerie de la abator, hăpăie după o zdreanţă de maţ sau stomac care pluteşte albicioasă în bulboana aceea colorată…

„Abator” stă scris pe arcada porţii din cărămizi, se vede într-o curte interioară, cu pământul bătătorit, în spate clădiri scunde, roşii şi ele, pe urmă poarta se închide, un gard de scânduri întărit

cu grinzi. Dinăuntru se aud urletele animalelor, zbierete prelungite, înfricoşate sau încinse şi în vânt se simte un miros dulceag.

Jauth, ia seama, surioară, un' viţeii ni-i omoară."

L-am auzit pe monsieur Dragomir făcându-şi de lucru la frigider, pe culoar, într-un mod atât de ostentativ şi foarte gălăgios, încât m-am decis să-mi trag o pereche de pantaloni peste pijama şi să văd ce se întâmplă, în plus, mai aveam şi poftă de o cafea matinală.

— Aţi luat, care va să zică, totuşi, legătura cu Universitatea.

Cilindrul de neon ardea, uşa frigiderului era deschisă şi monsieur Dragomir privea în sus, o rază de lumină venită din frigider îi poposise pe obraz. Bonjour, monsieur, a spus, care va să zică, tot aţi luat contact cu Universitatea, un obraz proaspăt bărbierit, o privire prietenoasă şi, totuşi, în adâncul irisului verde-albăstrui era ascunsă o vigilenţă inchietantă. Telefonul din dormitorul meu era conectat la cel din locuinţa lui, ceea ce nu aveam de unde să ştiu când monsieur Dragomir mi-a propus să mă folosesc de aparat. Trebuie să fi ascultat apelul meu de aseară.

— Am vorbit cu Sorin Manea. După cum probabil ştiţi, trăieşte dintr-o pensie.

Ieri, pe când mestecam în salon, sub lustră, bucata de pâine rămasă de la micul dejun şi mă gândeam cum să mă apropii de oraş, mi-a venit în minte Sorin Manea.

— Nu mai lucrează la Antipa?

— Nu, de o jumătate de an.

— Înainte a lucrat la Facultate, la Grigorescu. Un herpetolog, nu-i aşa?

Îl cunoscusem pe Sorin Manea cu doi ani în urmă la un congres. Pe atunci mai lucra încă la Muzeul Antipa, Muzeul de Istorie Naturală din Bucureşti, răspundea de un ciclu de lucrări şi, mai înainte, făcuse cercetări în domeniul animalelor,

îmi amintesc de un lungan la vreo patruzeci de ani, care iradia o apăsare neutralizată prin umor, băşcălie şi autoironie. Avea un râs foarte personal ca un behăit şi, cu toate că nu menaja pe nimeni şi nimic, nici nu rănea. Era mult prea departe de lucrurile importante, prea departe de influenţă şi protecţie, ceea ce îl făcea şi puţin nebun. Oamenii se întreţineau amuzaţi şi habar nu aveau cât de exact şi de nepărtinitor îi privea.

Vorbisem atunci cu el la o cină şi apreciasem discuţia, dar, deşi existase o simpatie reciprocă, nu găseam niciun motiv să cultiv pe viitor vreun contact cu el. A fost singura ocazie, pe care i-o pot atribui spiritului meu de ordine, când, la sfârşitul mesei, am păstrat cartea lui de vizită şi, mai târziu, am trecut în agenda mea adresa şi numărul de telefon: Şoseaua Câmpia Libertăţii, Intr. Vâslei, bl. 3, ap. 16, sector 3. 285 9083.

L-am sunat şi m-a recunoscut imediat, şi-a amintit de discuţia noastră, din timpul congresului de la Zürich, şi m-a invitat la el acasă. O să vă trimit un taxi şi o să vă aştept jos pe stradă, în faţa casei. Şoferul cunoştea adresa.

— Şi ieri seară aţi fost în vizită la acest Sorin Manea?

Da, i-am spus lui monsieur Dragomir şi din acest da mi-a apărut în faţa ochilor un bulevard extrem de larg, am simţit din nou frecarea roţilor pe asfalt, hurducăturile şi vibraţiile poticnite ale caroseriei. Felinarele formau lanţuri de lumini stridente în întuneric, pustiau caldarâmul, vopsindu-l în culoarea iodului şi lumina lor se ţâra până sus pe faţadele blocurilor, clădiri uniforme, erodate, şi am văzut, lăsându-mi privirea să alunece dincolo de obrazul şoferului, o nesfârşită încazarmare de oameni.

Sărăcia cenuşie a anilor ’40 se dilatase până la monstruozitate, o extrapolare de beton a celui de-al doilea război mondial şi noi ne îndreptam cu

maşina, în afara oraşului, spre Şoseaua Câmpia Libertăţii, unde locuia Sorin Manea.

Vizavi de abator se deschidea drumul spre intrarea Fabricii de bumbac, „cea mai mare uzină textilă a vechii Românii”, aşa cum o numise mama o viaţă de om, deşi, după planul oraşului din 1912 şi după fotografia din albumul mamei, nu putea fi mai mare decât fabrica de la Murg, în zona Baden, pe care o condusese tatăl mamei-mari. Spre Splaiul Abatorului se deschidea un colţ de pământ bătătorit, de formă neregulată, pe care se aflau grămezi de lemne tăiate, în stânga, erau clădiri ale întreprinderii, de unul sau mai multe etaje, din acoperişurile cărora se înălţau trei furnale, în dreapta, era clădirea centrală, o construcţie lungă cu două etaje, amplasată pe chei, cu săli luminoase în care războaiele de ţesut cele mai moderne ale bunicului produceau o larmă asurzitoare, firele se desfăşurau după mosoare şi maşinile băteau un ritm metalic.

În partea dinspre oraş, unde se afla vila direcţiei, clădirea centrală îşi expunea faţada reprezentativă, evocându-mi un bufet a cărui privelişte, în atmosfera familiară a aleii cu copacii despuiaţi de frunze, avea ceva dintr-o piesă de mobilier. Poate fiindcă eram copil, nu puteam aproxima proporţiile dimensiunilor din fotografia de iarnă pe care mi-o arătase mama, dar faţada cu frontonul înălţat, cu turnuleţele poleite şi cu scrisul în relief, „Societatea Română pentru Industria de Bumbac”, pentru mine aparţinea mobilierului bunicilor mei, în închipuirea mea se lega de dulapul care se afla în ultima locuinţă a mamei-mari, alături de fereastra de la stradă, o mobilă din lemn de trandafir, pe ale cărei policioare mai ţinea suveniruri din România, relicvele sfinte ale „altarului casei” ei.

În partea opusă, şi în totală discordanţă cu vila, era uzina, foarte departe de locuinţa bunicilor, tocmai la acea margine a deşertului unde se afla şi

abatorul şi strada ducea drept înainte, până la orizont, traversând un câmp peste care sufla un vânt de gheaţă, cum trebuie să fi fost în Rusia, când străbunicul s-a întors pe moarte în sania lui.

Era zăpadă pe pământul îngheţat al terenului uzinei; forma o crustă pe lemnele tăiate cu muchii, iar paşii picioarelor, înfăşurate cu cârpe şi cu bucăţi vechi de curele, scârţâiau. Rândaşul îşi ridica privirea spre furnalele între care plopii păreau crescuţi pe orizont.

De zile în şir era îngheţ şi aşa avea să rămână, cerul părea de plumb. În vechea vopsitorie geamurile erau deschise. Rândaşul le deschisese şi-l rugase pe domnul lui să se convingă singur, şobolanii veneau de la Dâmboviţa sau de la abator pe canalele de scurgere, alergau de-a lungul pereţilor, „sute" a spus rândaşul, care nu ştia să numere, şi erau cu sutele şi aveau o blană răpănoasă şi zburlită. Tata-mare se dădu trei paşi înapoi de la geam, stătea acolo, în paltonul lui negru, cu pălăria pe cap şi mănuşile în mâna stângă.

— Împuşcă-i! spuse el. Împuşcă-i pe toţi.

Şi se uita cum rândaşul, sprijinit în coate, trăgea, încărca, trăgea. Şi se simţea cuprins de o mulţumire binefăcătoare.

Eram urmărit, simţeam cum cineva mă ajungea din spate, m-am ferit – şi ce să vezi! —, cu coada ochiului stâng am zărit conturul unei vrăjitoare ca o umbră cernită care era gata, gata, să mă înhaţe. Am aruncat un cârlig şi am fugit, am mai aruncat un cârlig şi am fugit mai departe, am sărit brusc într-o parte, dar vrăjitoarea era parcă lipită de călcâiele mele, se făcea tot mai mare, creştea o dată cu frica mea şi mişcările ei erau rapide: n-aş fi putut cu niciun chip să scap de ea. M-am aplecat, am luat o piatră de jos, m-am răsucit, am aruncat – vrăjitoarea căzu la pământ şi se preschimbă într-un munte de ciocolată, iar eu am tot mâncat din ciocolata aia şi era dulce şi as fi putut să tot

mănânc cât puteam, pentru că movila nu se micşora.

Ăsta a fost „marele meu vis” cu vrăjitoarea de ciocolată pe care i l-am povestit mamei, la micul dejun, la masa ovală, masa Louis Philippe din Coln, care îşi avusese locul în salonul din Bucureşti. Să tot fi avut pe atunci trei ani şi mama şi-a sprijinit antebraţul pe marginea mesei şi cu partea de sus a corpului aplecată peste farfurioară şi ceaşcă, părea o siluetă palidă în lumina matinală, filtrată prin fereastră, şi uşa era străvezie ca o frunză de porţelan.

— Ai să uiţi, spuse ea, după ce am povestit visul până la capăt, ai să uiţi.

— Madame Megiesch? Mama făcu ochii mari şi mă privi mirată; atunci era în spital, deoarece îi văd capul culcat pe pernă, părul ciufulit în jurul obrazului căzut şi foarte palid, înainte nu şi-ar fi îngăduit nici chiar mie să mi se arate necoafată şi m-a durut s-o văd acum, cu părul complet răvăşit. Şi-a trecut mâna tremurândă peste frunte şi şi-a dat la o parte o şuviţă de păr imaginară, aşa cum făcea atât de des înainte, o linie gingaşă pe care degetul ei mijlociu o trasa, clătinându-se deasupra sprâncenei.

— Madame Megiesch? Bineînţeles că-mi amintesc. Doar era mama mea de ciocolată. Bărbatul ei era directorul abatorului şi Megieschii locuiau pe strada Morilor, vizavi de noi, într-o casă care-mi plăcea foarte tare. În afară de familia Sontag, care avea doi copii, erau singurele cunoştinţe din strada Morilor care ne veneau în vizită şi aveau relaţii de prietenie cu părinţii mei.

În cea de-a doua noapte petrecută la Bucureşti, după vizita la Sorin Manea, când câinii au urlat în zori, am visat numai nume româneşti. Pe cele mai multe le-am uitat după ce m-am trezit, altele însă – ca Săndulescu sau Lupescu – mi le-am însemnat în notesul meu, fără să am cea mai vagă idee cum

ajunsesem la ele. Dar numele Megiesch era legat de mama de ciocolată şi de soţia directorului de la abator şi aşa i-am povestit mamei, cum mi-o imaginasem, în speranţa că îi voi stimula amintirile, ca, în felul acesta, să aflu mai multe despre această vecină, decât ştiam, ca să le pot îmbina într-un tablou.

Mama zăcea în pat, cu ochii aţintiţi pe tavan, asculta atent, de parcă i-aş fi povestit un basm de noapte bună, şi ea era fetiţa de patru sau cinci ani care fusese pe atunci.

— După ce ai stat pe treptele dinspre salon şi ai fixat modelul dalelor, până ce cruciuliţele s~au transformat în stele şi stelele în bordura din jurul casei, ai sărit brusc în picioare, în fustiţa de pânză brodată, ai fugit, traversând salonul, în camera bunicii, ale cărei ferestre, dădeau în stradă şi înspre gardul de fier forjat de la casa lui madame Megiesch şi ai strigat: Doamna Megiesch e în grădină. Mă laşi să dau o fugă până la ea? Şi mama-mare şi-a ridicat dezaprobator capul de pe pernă, se întindea pe pat în fiecare după-masă, şi a spus: Te rog, lasă jaluzeaua în pace, iar m-au apucat ameţelile şi nu suport lumina. Şi, din cauza preasfinţeniei vertijului mamei-mari, asaltat de umbre, ţi-ai pus mâinile la spate şi ai spus: Fata o să mă conducă, şi atunci mâna palidă a mamei-mari a căzut înapoi, la loc, şi picioarele tale goale ţopăiau deja prin salon şi în jos pe trepte, pe dalele grădinii şi pe pietrele de pavaj din strada Morilor, ai văzut drugii care formau gardul grădinii lui madame Megiesch şi ea a apărut din clădirea centrală, în formă de foişor, pe treptele de la intrare, sub evantaiul de sticlă al acoperişului, o femeie voinică, având o ţinută foarte dreaptă. Purta o rochie simplă, închisă sub piept cu un cordon, căzând cloş până la glezne. Ce trăsături surprinzător de regulate putea să aibă! Proporţiile de la frunte la obraji şi bărbie, de la ochi la nas şi gură erau echilibrate perfect şi aminteau de statuile

idealizate ale sculpturii eroice târzii. Dar privirea lui madame Megiesch anula imediat asociaţia asta, transpunând-o într-un viitor pe care nici ea însăşi nu-l putea cunoaşte încă, o privire caldă şi inteligentă, sigură pe sine, şi gura, buzele moi, arcuite, lăsau să i se citească, în spatele atitudinii reţinute, un temperament pătimaş, senzual şi o vitalitate care nu cunoştea vertijuri şi odăi cufundate în umbră. Şi madame Megiesch ţi-a descuiat poarta, te-a luat de mână şi te-a dus pe aleea cu pietriş prin grădină, s-a aplecat de-a lungul răzoarelor de trandafiri şi ţi-a pus mâna pe umeri, a tras în jos creanga cu flori de portocal ca să miroşi aroma, te-a condus în casa ceaiului, care avea un acoperiş cu margini retorsate şi mirosea a lemn, a luat-o pe urmă spre bucătărie, ca să-i spună bucătăresei să fiarbă ciocolata şi s-o aducă în casa ceaiului, în definitiv, era mama de ciocolată pentru tine şi, chiar dacă ştiu că nu avea copii, pentru că bărbatul ei, directorul abatorului, era un bărbat pirpiriu şi bolnăvicios, galben la faţă şi cu trăsături uscăţive, fuma ţigări speciale de plante care miroseau a fân, împotriva astmei lui cronice, rămânea totuşi o enigmă, cine era cu adevărat madame Megiesch. Era atât de uriaşă şi presupun că nu era numai mama ta de ciocolată, pentru că în fiecare zi te servea cu o ceaşcă de ciocolată, dar mai ales pentru că te lua de mână, vorbea şi inventa jocuri pentru tine şi te ţinea în braţele ei puternice, făcându-te să simţi ceva din senzualitatea ei. Nu era aşa?

Mama zâmbea, îşi întoarse încet obrazul ei îmbătrânit, cu părul ca un penaj ciufulit, şi îmi spuse cu vocea ei înceată, răguşită, pe care i-o datora emboliei la plămâni:

— Bineînţeles că îmi amintesc de madame Megiesch. Locuia uite aici, şi mama puse degetul arătător într-un punct pe cuvertura patului, dar madame Megiesch nu era o femeie, era o doamnă

adevărată şi mie îmi plăcea aşa de mult să-i miros pudra şi parfumul.

Taxiul o coti din strada întreruptă pe un drum printre clădiri plate, o apucă pe urmele de roţi ale altui vehicul care se strecura subţire între maşinile oprite într-un scuar, unde se înghesuiau faţadele palide. Pereţi înalţi, spintecaţi de deschideri în care ardeau lumini singuratice. Am ajuns într-un gang orb, farurile împungeau bălăriile care năpădiseră totul, luminau zdrenţe de hârtie şi ochi de câine scăpărau roşii printre trunchiurile copacilor. Şoferul a dat maşina înapoi, a aprins lumina de deasupra oglinzii retrovizoare, a privit lung biletul şi n-a găsit pe el decât un număr de casă. Pe urmă a pornit mai departe pe drumuri, pe lângă pereţii unor clădiri care nu se deosebeau prin nimic de cele dinainte, până şi crengile, când atingeau caroseria, păreau aceleaşi. Drumul se sfârşi din nou, lumina se aprinse în interior, pereţii parcă se năpusteau înainte, şti vuiau gunoaiele cu pieptul lor, le lăsau să debordeze prin spărturile caroseriilor ruginite. Şoferul nu-şi lua ochii de pe bilet, îi vorbea ca unui obiect pe care-l conjuri, coborî fereastra maşinii, strigă la pereţi, înjură şi, cum nu se mişca nimeni şi nimic, o porni mai departe, în următorul gang orb, unde aprinse lumina veşnică şi-şi repetă lectura, în dreptul parbrizului apăru o siluetă masivă: Sorin Manea, făcu semn cu mâna, schimbă câteva vorbe cu şoferul, îi dădu, după ce am plătit, totuşi o ţigară, apoi îmi întinse două mâini puternice. Şepcuţa cu cozoroc o purtase şi în timpul congresului.

— De aceea aştept jos pe stradă. Îi spun că după a patra cotitură e prima intersecţie. Dar parcă scrie? Ţi-ai găsit. Asta e ţara noastră. Sorin mergea alături de mine, în costum şi cu cravată, un obraz masiv sub cozorocul şepcii, ochii febrili, înconjuraţi de cearcăne întunecate, vorbea prost

franţuzeşte şi vocea lui avea un timbru apăsat, obosit.

— E frumos aici, foarte, foarte frumos şi-mi place să locuiesc în natură, spuse el, mai ales acum, când tufişurile şi copacii sunt verzi şi arşiţa este aici mai puţin apăsătoare decât în centru.

M-a condus pe un drum cu pietriş, de-a lungul grădinii, printre tufe învălmăşite şi veştede. Felinarele stradale aruncau o lumină palidă pe pământul descoperit, plin de gropi şi porţiuni răscolite. Sorin se opri la o tisă chircită lângă intrare, îşi aprinse bricheta, privi fix pe sub cozoroc în întunecimea rămurişului.

— Ia uitaţi-vă aici.

Şi în toată atitudinea lui, în uşoara înclinare a trupului, în felul în care mâna dădea la o parte grijulie o creangă, iar cu cealaltă arăta cu bricheta aprinsă o scobitură, era o gingăşie emoţionantă.

— Mă uit la ea de fiecare dată când trec pe aici, de trei zile fac asta.

Deasupra noastră, prinsă cu ghearele picioruşelor golaşe de o cracă, atârna o mierlă moartă, cu capul căzut pe spate, amintind de *Archaeopteryx,* cu guşa de asemenea pleşuvă, ochii orbi, un ghemotoc zburlit de noapte.

Am intrat pe uşa din faţă, pereţi mâncaţi de umezeală, un bec ardea prins de nişte fire, răspândea o lumină galbenă pe cimentul presărat cu nisip. Mirosea a loc părăsit, un miros indiferent, neatins de nimic şi paşii răsunau în timp ce urcam scările.

— Aici am crescut, spuse Sorin. Locuinţa ne aparţine, mamei şi mie. Tata a murit de mult şi, de la divorţul meu, locuiesc din nou acasă.

Sorin deschise uşa apartamentului, mă pofti să intru şi mă îndrumă spre cealaltă cameră care era deschisă, o încăpere îngustă şi lungă. Pe pereţi atârnau şepci şi pălării, fotografii prinse în pioneze, un aligator împăiat, cu o pipă de porumb în gâtlej, se căţăra în sus pe perete, plăci de şelac

atârnau alături de farfurii de zinc, o viperă ieşea din umbrela deschisă care atârna pe dos de tavan, estompând lumina lămpii. Camera era plină de fum şi de muzică, pe cele două şezlonguri, aşezate de-o parte şi de alta, şedeau două tinere faţă în faţă, între ele, ghemuit pe duşumea, un bărbat roşcovan cu înfăţişare boemă, sub fereastra cu storurile trase, pe ecran se agita un concurs de atletism, frecvenţele aparatului stereo vibrau şi întreaga societate mă privea, zâmbea, le-am fost prezentat: *Un ami de la Suisse, paleontologue connu.*

Le-am povestit că am sosit abia ieri după-masă şi prima mea excursie a capotat în faţa unei haite de câini, care a hărţuit şi sfâşiat, până la urmă, o victimă şi, în timp ce Sorin tăia la bucătărie salamul despre care spunea că îl costă o treime din pensie, roşcovanul îmi explică, era actor, aflasem când s-a recomandat:

— Bucureştiul e plin de câini, există cu siguranţă două până la trei sute de mii de câini în oraş, sunt pretutindeni şi de mult nu mai ai cum să le vii de hac. Sunt o moştenire a Bucureştiului burghez, care era construit din case cu grădini şi unde fiecare familie îşi avea patrupedul ei. Când Ceauşescu a distrus nucleul oraşului şi a forţat oamenii să locuiască la bloc, n-au avut voie să-şi ia câinii cu ei. Câinii au rămas pe străzi, s-au sălbăticit, s-au înmulţit şi, dacă azi sunt sterilizaţi zilnic cincisprezece câini, asta înseamnă nimic, o picătură într-un pahar – aşa cum se întâmplă cu toate nenorocirile noastre.

Sorin a adus feliile de salam pe o farfurie, nu era pâine, în schimb era vodcă. Le traducea celor două femei care nu vorbeau, în afară de câteva cuvinte franţuzeşti, decât româneşte, povestea mea cu câinii, ceea ce m-a făcut să schiţez un zâmbet de scuză, ca faţă de un copil care se sperie de omul negru, fără să ştie că omul negru e chiar el. Mariana era juristă şi lucra la o societate de

asigurări ca secretară, o femeie înaltă, blondă, tunsă scurt, vorbea repede şi cu o dicţie caracteristică…

— Mariana a spus, a tradus Sorin, ceva ce trece de obicei în Bucureşti drept banc, sună aşa: Un câine întâlneşte alt câine. Primul întreabă: Unde te duci? Celălalt răspunde: La Bucureşti. — Pentru Dumnezeu, de ce? — Păi, am auzit că acolo poţi duce o viaţă bună de câine.

Sorin schiţă un râs ironic care suna de parcă din umbra corpului său masiv ar fi ieşit un cobold dansator, batjocoritor, care se făcu nevăzut la fel de repede.

— Şi, între timp, nu s-a dovedit a fi doar bine aşa, ci şi absolut exact că aici avem o viaţă de câine asigurată. Cel puţin până vin vulpile şi ne aduc turbarea, care deocamdată nu există.

Adina, o femeie oacheşă, care părea o copilă, arătându-şi de sub claia de păr negru un obraz palid şi deschis, a întrebat de ce am venit la Bucureşti, şi i-am povestit de mama, de bunici, că voiam să găsesc casa lor şi urme de amintiri, dar am văzut pe feţele celor prezenţi o distanţă politicoasă pe care nu mi-o puteam explica, îmi dădea senzaţia că trebuie să fac ceva ieşit din comun.

Nimeni nu cunoştea strada Morilor, iar când am spus că se află în partea de sud a oraşului, în apropiere de abator, au tăcut. Sorin îşi aprinse o ţigară şi privi fără nicio noimă spre perete.

— E închis, spuse el. Şi ar trebui demolat. E un loc rău. Nimeni n-o să-ţi povestească nimic despre asta, pentru că aşa ceva nu există şi, în concluzie, nici nu a existat. O să ţi se repete întruna. Dar a existat un abator, unul dintre cele mai rele locuri din secolul ăsta.

L-am întrebat, dar a dat din cap. Nu voia sau nu putea să povestească, în schimb a spus:

— Să nu-ţi faci iluzii că ai să mai găseşti ceva de atunci. Pe planurile oraşului apar uneori străzi

care nu mai există. Ceauşeştii nu au mai lăsat acolo nimic în picioare.

Iar a schiţat un râs ironic, maliţios, şi mi-a întins farfuria cu feliile de salam.

— Ia, atâta timp cât este, chiar dacă nu poţi fi niciodată sigur că salamul nu e decât o iluzie plăcută. Ca să-l cumperi, trebuie mai întâi să faci foame. Şi râse, le traduse şi celorlalţi şi toţi râseră cu lacrimi.

Ce ciudată legătură! Ce vecinătate!

Aşa cum abatorul şi ţesătoria *se* aflau faţă în faţă, la fel erau şi casele directorilor de atunci. Şi în ambele cazuri îi despărţea o stradă, casa Megieschilor şi abatorul se aflau în partea exterioară a oraşului, casa familiei S. şi Bumbăcăria în partea interioară.

— *Am părăsit Athenee Palace la sfârşitul lui 1941,* scria Goldie Horowitz, de la care am preluat unele alineate pentru Mascha Schachter, *am părăsit Athenee Palace, conştientă că asedierea nesângeroasă a României de către Germania a fost atât de evidentă, ca şi cum armatele germane ar fi călcat în picioare întreaga ţară şi avioanele i-ar fi nimicit în bombardamente oraşele. Bucureştiul, ultima capitală din Europa care respira un aer internaţional, nu mai era decât o staţie provizorie a trupelor germane, în drumul lor spre sud.*

Un contact prietenesc se menţinea între cele două străzi, ceea ce crea o relaţie cu acest loc, abatorul care pentru mine era un nume cu sonorităţi sinistre, unde pândea o spaimă copilărească, şi abisul infernal, care era cuprins în acele sonorităţi, mi s-a dezvăluit abia când am vizitat eu însumi Bucureştiul şi am stat în faţa porţii închise, începând să întreb ce legătură avea abatorul al cărui director locuia cu soţia lui, fosta mamă de ciocolată a mamei mele, în cea mai prietenească vecinătate.

— În aceeaşi noapte, gardiştii au iniţiat un pogrom, în primul rând ca gest de protest, în al doilea rând, pentru că asta şi-au dorit tot timpul şi, în al treilea rând, cu intenţia ca, dacă tot erau sortiţi eşecului, să tragă după sine cât mai mulţi oameni posibil într-o izbucnire de teroare sângeroasă.

Mascha Schachter locuia în acel 21 ianuarie 1941 la Athenee Palace, hotelul de pe Calea Victoriei în care îşi aveau reşedinţa germanii, dar unde locuiau de asemenea englezi şi francezi, loc frecventat şi de crema aristocraţiei româneşti. Se întorsese cu paşaportul ei american în vara lui ’40 la Bucureşti, oraş pe care îl părăsise după moartea soţului ei, la începutul anilor ’20, înainte de bunicii mei, călătorind ca reprezentantă a Volkerbund-ului, Uniunea popoarelor, şi fiind şi căsătorită din 1931 în America.

— Au fost arse sinagogile, bărbaţii însuraţi au fost forţaţi să asiste la violarea nevestelor şi fetelor lor, înainte de a fi ei înşişi ucişi în modul cel mai mişelesc, soţiilor nemairămânându-le altă scăpare decât nebunia,

Ca jurnalistă, Mascha Schachter a descris preluarea treptată a puterii în România de către Germania hitleristă: spirit ascuţit, de o rară nobleţe spirituală, pe care tata-mare a simţit-o, fără să o poată numi, pentru că el căuta încă prea mult distincţia în manifestările aristocratice exterioare. Mascha Schachter însă – mulţumită modului ei de gândire detaşat şi liber – a recunoscut, tocmai în succesul naziştilor, după exemplul preluării României, prăbuşirea lui Hitler, când anunţurile victoriilor erau stropite unul după altul cu şampanie la Athenee Palace. Dar ea mai ştia că această prăbuşire avea să fie atât de înspăimântătoare, ca exemplul pe care îl dăduse România, atunci la abator, în acel 21 ianuarie 1941, în noaptea pogromului. Şi a consemnat-o într-o carte – *Athenee Palace, Hitler’s New Order*

comes to Rumania, apărută în 1943 la Londra –, care, chiar şi acum, fie şi din neglijenţă, se afla sub cenzură, când am vrut s-o împrumut, în 1998, la Biblioteca Naţională, pentru studiile mele şi mi s-a spus că nu am voie s-o consult decât pentru un timp limitat, în sala de lectură. Unele pasaje, subliniate cu o linie fină, nu trebuie să fie date publicităţii.

— În această zi de luni, încă înainte de a fi fost hotărâtă concedierea reprezentanţilor Gărzii de Fier, gardiştii au iniţiat câteva zile de condamnări, cu precădere evrei înstăriţi. Târâţi la Prefectură, mulţi dintre ei au fost supuşi la torturi atât de îngrozitoare, încât unii s-au sinucis. Ceilalţi au fost târâţi la abator, unde au fost mutilaţi şi omorâţi, apoi au fost atârnaţi în cârlige, ca porcii, şi trecuţi prin toate fazele unei sacrificări automate, purtau şi o marcă pentru a fi recunoscuţi, „Carne cuşăr”.

Două zile a bântuit pogromul, „unul dintre cele mai brutale din câte a cunoscut istoria”, după cum se menţionează în Enciclopedia Universală Evreiască de după război.

— În această noapte împuşcăturile au încetat, strigătele şi demonstraţiile au luat sfârşit, apelurile la luptă, urletele de spaimă şi moarte erau atât de cumplite, de sinistre, încât nu-ţi puteai da seama dacă erau vis sau realitate, încă mai răsunau în noapte, întrerupte de lungi intervale de tăcere. Nevinovata zăpadă albă era foarte murdară şi focurile sinagogilor ardeau profund.

IX
Urzeală

Exista un sertar încuiat în dulapul din camera de călcat a mamei, pe care îl deschidea o dată, de două ori pe an, fără un motiv special, ca să scoată de acolo comorile ascunse, pene de struţ şi de păun, o cutie cu stofe şi broderii, un coşuleţ cu porţelanuri învelite în hârtie de mătase. A deschis capacul, a desfăcut panglici, a răsfirat foi de hârtie, a privit îndelung obiectele acelea, le-a aşezat pe masa ovală din sufragerie, cum face un copil cu jucăriile lui, a ridicat un ochi de păun în lumina uşii cu două canaturi, care dădea spre grădina noastră, şi, prin pătratul superior, privea verzele din răsadurile de legume ale vecinului.

Într-o după-amiază, să fi fost puţin după ora trei, am venit mai curând decât de obicei de la şcoală, am traversat vestibulul în care mai stăruia un miros de cafea şi ţigări, trecând pe lângă camera de zi am zărit-o pe mama, prin uşă, ca într-o poză înrămată, şezând pe taburetul tapisat cu catifea verde, înconjurată de două, trei cupoane de stofă şi un mănunchi de pene, pe care le înşirase pe podea. Şedea cu spatele la uşă, părul coafat îmi amintea de un miez proaspăt de nucă, iar capul şi-l ţinea aplecat pe o ţesătură întinsă pe genunchii ei, pe care se încreţise, din cauza îndoiturii picioarelor, desenul pe care-l formau cutele. Profilul îngust era acoperit de o umbră care era delimitată, de la linia tâmplei şi a nasului, de lumina după-amiezii şi obrazul ei parcă era imprimat pe transparenţa ferestrei. Trebuie să fi fost într-o zi de iarnă, poate că în grădină era zăpadă şi pe merii bătrâni şi am rămas ca împietrit în vestibul, priveam, prin

despărţitura uşii, femeia care stătea acolo şi netezea cu mâna ei fină ţesătura aceea, iar şi iar, de parcă ar fi mângâiat această urzeală din cel mai fin bumbac, atât de adâncită în gânduri, atât de tandră, cum nu o mai văzusem niciodată. Cred că atunci s-a strecurat din colinele Molassei, înapoi, în trecutul ei, pe strada Morilor, unde gâştele îşi purtau gâgâitul în sus pe gâturile lor albe, unde o dată pe săptămână se deschidea uşa de scânduri şi ţiganii intrau, un convoi pe care îl urmărea de la fereastra de pe colţ, erau mai mult femei şi copii, conduşi de doi bătrâni. Mergeau tăcuţi, în picioarele goale, duceau saci şi pe trup aveau lucruri peticite, prădau tufele de trandafiri şi Ruth avea să caute, după ce vor fi plecat, tulpinile frânte. Una, două flori lipseau întotdeauna, desigur erau prinse în părul unei fete care îşi făcea drum acum, printre basmalele în culori stridente ale femeilor, înspre bucătărie, unde mama-mare ordona să se ducă oala cu supă afară şi toată adunătura aia se ghemuia în iarbă, între casă şi zidul înconjurător, începea o sporovăială şi o rafală de strigăte, bătrânii îşi scoteau cutiile cu tutun din brăcinar, bucătăreasa aducea pâine şi bucăţi de mămăligă rece şi lua cu polonicul supa din oală, în timp ce mama-mare venea cu lucrurile care credea că nu mai sunt de trebuinţă şi era generoasă, gata să facă orice ca furtişagul să nu fie necesar. Lângă scara bucătăriei scotea la vedere, în faţa ţigăncilor, tot „calabalâcul”. Privirile lor erau agere ca şi mâinile care îşi deschiseseră desagii, nişte gâtlejuri lacome, în care dispăreau o oală, o lădiţă, o unealtă ruptă. Micuţa Ruth stătea în pragul bucătăriei, unde se grăbise să vină, de la ea, din cameră, străbătând culoarul întunecat; se uită la mama ei şi la femeile acelea, cum un obiect părea că pluteşte o clipă peste toate mâinile, pe urmă un altul şi apoi altul, clipa repetabilă a daniei în care mama ei se implica, şi Ruth privea copiii, care se ghemuiau în iarbă pe lângă mamele şi surorile lor, fumau ţigări

subţiri, răsucite în hârtie de ziar, şi se lipeau unii de alţii, fiind blagosloviţi pentru asta cu flagelul prea marii intimităţi, păduchii, de aceea Ruthehen nu se urnea din uşă, ca să păstreze distanţa cuvenită. Şi totuşi, se uita la copii, în timp ce mama le dădea ţigăncilor un costum vechi, aştepta săptămână de săptămână în prag, aştepta în fustiţa ei albă ceva ce nu mai cunoscuse niciodată, aştepta un moment, o clipă – dar niciodată nu s-a întâmplat nimic în plus, decât că ţiganii se ridicau, plecau, aşa cum veniseră, şi fata în casă închidea poarta în urma lor.

Şi mama şedea pe taburetul verde din camera de zi, îşi trecea mâna cu articulaţii fine peste pânza aceea, mângâia moliciunea blândă a ţesăturii atât de transparentă şi eu şedeam în vestibul, mă uitam ca la ceva interzis şi pe urmă m-am făcut nevăzut. Puţin trist.

Un sifon de bumbac, ţesut lejer, vaporos, moale, în care lumina rămâne prinsă, lăptoasă şi mată, ca un mineral alburiu cu cute şi rotunjimi gravate în el, unde senzaţiile se suprapun şi totul devine transparent când această ţesătură simplă se află pe piele sau pe rochie, un abur prin care se strecoară culorile. O pânză topită, blândă la pipăit, şi totuşi având o uşoară asperitate, ca şi când ar păstra o rezistenţă secretă în ea şi, chiar şi acum, având-o pe genunchi în faţa mea, pătată de atâta purtat, mai emană un abur de parfum, puţin stătut, amestecat cu mirosul de mucegai al dulapului igrasios, cu o nuanţă de fildeş din cauza vechimii – chiar şi acum, când mângâi această pânză, mă irită contrastul ţesut în ea, ceva refractar şi ceva neted, moliciunea şi asprimea -şi acest contrast trebuie să fi ajuns o singură senzaţie nedivizată în palma mamei, un fel de a se simţi acasă în pipăitul ei.

Muzica din burta mamei a amuţit, conul luminos nocturn, pe care-l văzuse pe tavanul camerei, a dispărut, medicamentele „Doktor Schlesinger” îşi făcuseră efectul.

— E un medic bun, tratează orice, încă de la Bucureşti, am avut mereu vara această febră. Şi mama n-a vrut niciodată să meargă la Cotroceni, la palat, pentru că pe atunci mai exista malaria în Bucureşti, ai ştiut asta?

Am plecat la dezgropări arheologice la Monte San Giorgio, am sunat acasă, o dată sau de două ori pe zi, puţin după prânz sau pe seară. Dar de dimineaţă venea o îngrijitoare să vadă de casă, îi dădea mamei o mână de ajutor la îmbrăcat şi făcea târguielile zilnice, întotdeauna când formam numărul de telefon mă apuca o neliniște. Mă temeam că n-o să aud vocea aceea şoptită care vorbea neîntrerupt şi apelurile repetate apăsau şi mai mult sufletul care treptat, treptat, se relaxa, dar, după cum îmi închipui, niciodată de tot, nici atunci când mama răspundea în sfârşit:

— Imaginează-ţi, azi am văzut o pasăre. Era minunată şi avea culori strălucitoare. Eram întâmplător jos, în camera mea de lucru, şi voiam să mă mai uit puţin prin dulap. — Ştii tu cumva, unde e vesela pentru păpuşi? O aveam într-o lădiţă, dar acum acolo sunt podoabele pentru pomul de Crăciun.

— Tu ai pus-o în vitrină.

— Am pus-o acolo? Atunci m-am liniştit. Ştii, e foarte valoroasă. Şi pasărea aceea s-a aşezat pe rămuriş chiar în faţa ferestrei. Cred că era o gaiţă. O pasăre minunată şi a venit aşa, pur şi simplu. Dacă aş fi căutat-o, n-aş fi găsit-o niciodată. Este imposibil să vrei să cauţi o pasăre atât de splendidă. Şi tocmai pentru că n-am căutat-o, m-am pomenit cu ea aici.

Nu pot să spun că poveştile ei mă nelinişteau. Lumina strălucitoare a conului care îi invadase noaptea camera părea că s-a extins şi în interiorul ei. Era înţeleaptă, dar şi bizară, de parcă s-ar fi îndepărtat de caracteristicile ei şi şi-a însuşit trăsături mai generale care mă impresionau, uneori

mă făceau să fiu mândru de ea, dar în acelaşi timp îmi stârneau o vigilenţă mai mare.

— Tu nu eşti şi zoolog? Lucrul celălalt pe care-l faci nu-l pot reţine. Dar ai studiat şi zoologia, nu-i aşa? Am vrut să te întreb cum e la păianjeni. Am urmărit cum şi-a ţesut un păianjen plasa. Am vrut să-mi notez întrebarea ca să n-o uit, dar nu mai merge, mâna îmi tremură prea tare, atunci am repetat întrebarea mereu şi mereu. Stai un pic, o să-mi aduc aminte: păianjenii posedă un sistem nervos în interiorul sau în exteriorul lor, şi cum deosebesc ei prada de vânt, de vreme ce şi vântul şi prada se prind în plasă?

După zece zile, când am fost din nou la săpăturile arheologice de la Monte San Giorgio, am format numărul şi am aşteptat, apelurile au rămas fără răspuns, zumzetul aparatului golea cameră după cameră, făcea casa nelocuită şi neliniştea creştea aberant, devenea frică, mă arunca într-un labirint de bănuieli.

Mama – aşa am aflat în cele din urmă de la vecini – căzuse, a zăcut toată noaptea pe jos şi dimineaţa a găsit-o îngrijitoarea, îşi fracturase femurul şi a fost dusă la spital. Când am sosit acasă, fusese mutată la terapie intensivă. Embolie pulmonară şi stop cardiac. Zăcea sub un cort, un obraz îngust, scofâlcit…

Mai târziu, după ce a fost adusă din nou în secţie, în continuare în stare critică, a spus:

— Aş vrea să ştiu dacă din România a mai rămas ceva în afara amintirilor mele.

Capul ei era cufundat în pernă de parcă ar fi fost stricat de ceva imposibil de pătruns, de explicat, vorbea foarte încet şi buzele ei erau uscate, de culoarea liliacului.

România ei, pe care n-o părăsise niciodată definitiv. Am vrut să vorbesc cu medicul de serviciu. Cât timp a fost sănătoasă, nu a vrut niciodată să se întoarcă şi, întrucât cu o parte a fiinţei ei a rămas în Bucureşti, fie şi într-un trecut,

tot nu simţise nevoia să plece acolo. În acelaşi timp, se temea să nu piardă o iluzie, de care să se agate cu o îndârjire ascunsă. Şi anume, că această lume exista şi azi, lumea distinsă a tatălui ei, ale cărei virtuţi şi un mod de viaţă rafinată, acest bun imposibil de pierdut vreodată, avea un rang mult mai înalt decât mârlănimea înfoiată a lumii îmbogăţiţilor din Molasse.

— Nu vă pot promite nimic, spuse doctorul. Trebuie să vă aşteptaţi la ce-i mai rău. Următoarele câteva zile sunt hotărâtoare…

Şi mama a spus:

— Pleacă! Eu aştept.

Şi aproape în aceeaşi zi, exact la optzeci şi cinci de ani, după ce tata-mare trecuse pe aici, stăm, în dimineaţa următoare vizitei mele la Sorin Manea, la Sfântu Gheorghe, unde mă dusesem cu tramvaiul din strada Viitorului, la punctul central – cum scrisese tata-mare – şi i-am simţit zâmbetul ascuns sub vârfurile mustăţii răsucite, am simţit cât de delicat îşi sprijinea bastonul pe trotuar, privind vizavi spre strada Lipscani – această stradă cu magazine evreieşti, ale căror proprietari îşi aşteptau clienţii la intrare, îşi lăudau stofele, costumele, pălăriile, încălţămintea de la Paris şi cămăşile de la Londra, apucau de mânecă un trecător oarecare, îl smulgeau din fluviul acela neîntrerupt de oameni şi-l trăgeau în interiorul magazinului, în faţa mărfurilor puse în stive ca să-l îmbrobodească, după toate regulile artei comerţului, trimiteau servitorul să aducă un pahar de ceai, cum făcea negustorul în Bongomarket din Dacca, îşi punea o măsuţă joasă în ghereta lui, se aşeza şi teşea, în superbele lui mătăsuri, până şi pe Dumnezeu şi lumea întreagă şi câte şi mai câte linguşiri, fără îndoială era un strateg iniţiat şi strălucit pe tabla de şah a dolarului.

— Cunoşti povestea (una din anecdotele mamei) care făcuse vâlvă în Bucureşti, se spunea mereu în saloane şi oriunde erai invitat, că doi comercianţi

din Lipscani, amândoi convinşi că el era cel îndreptăţit să-l apuce primul de mânecă pe domnul care trecea total absent, îl trăgea atât de tare, încât redingota pe care tocmai şi-o cumpărase, cu trei magazine mai sus, se făcu ferfeniţă, spre bucuria spectatorilor.

Şi tata-mare îşi purta privirea pe lângă Lupa Capitolina, de-a lungul străzii, cu strigătul ţigăncilor – Conaşule! Conaşule! – în urechi, aveau mai multe fuste puse una peste alta şi brăţări de alamă la încheieturi, dar sânii şi-i lăsau cu generozitate la vedere, ţâţe tinere, pietroase, care nu-i scăpaseră, în spatele buchetelor de margarete, ca să-si mute apoi privirea, împăcat, pe ţâţele lupoaicei, până când îşi oprea ochii pe copiii care se hârjoneau gălăgioşi pe strada care-şi proiecta cupolele arcuite pe cer.

Viaţa avea dulceaţa bogată a fructelor. Ceaşca se umpluse din nou, compensând o pierdere şi opulenţa se arăta liniştită pe ţesătura unei zile luminoase de vară.

Şi aici, pe locul numit Sfântu Gheorghe, am stat două generaţii mai târziu, în punctul ăsta central al unei vieţi şi era o staţie atât de deplorabilă. Am privit peste carosabilul larg, am căutat perspectiva lui tata-mare, m-am uitat de-a lungul străzii Lipscani, cu privirea pe jumătate blocată de un chioşc, şi nu era un „pasaj romantic”, în care standurile şi magazinele să fi amintit de un „colorat *bazar* oriental”, aşa cum citisem într-o carte de călătorii, ci o stradă sărăcăcioasă, devastată, cu magazine imunde, goale pe jumătate, goluri între clădiri, ruine şi trotuare sparte, înghiţite de neglijenţă, de parcă toate eforturile ar fi trebuit să fie îndreptate spre ceva care nu erau ele – ca într-un război. Da, aşa era, şi chiar dacă unele clădiri mai trădau ceva din strălucirea lor apusă, mergeam pe o stradă peste care trecuse un război, simţeam oboseala faţadelor şi a feţelor, întocmai ca un reflex de supravieţuire, profitând

viclean de umbre de-a lungul unei minime rezistenţe: o stradă părăginită care îmi amintea de o vizită la Freiburg în 1947, unde călătorisem cu părinţii mei, de tulburarea şi frica pe care mi-o treziseră grămezile de gunoaie şi ferestrele sparte şi de groaza insuflată de un zid devastat, cu cărămizile căzute de-a valma… toate astea îmi stârneau în continuare întrebarea pe care o repetam înspăimântat:

— O să fie iar război, mamă, nu-i aşa? O să fie iar război?

— A fost război, a spus Sorin Manea, când l-am întâlnit la cafeneaua Victoria unde ne dădusem întâlnire, a fost război. Un război împotriva propriei populaţii.

„Superbele sălcii" ale mamei din Cişmigiu aveau trunchiuri masive şi o scoarţă crăpată şi se aplecau peste apă, încleştate de mal, lăsându-şi crengile în nepăsare să atingă cu vârfurile oglinda lacului, deasupra căruia pluteau norii învolburaţi. Lacul era nins de penele vaporoase ale lebedelor şi tivit pe margini de o spumă murdară.

Clătinarea se domoli în spatele unei vâsle de pe care şiroiau pârâiaşe de apă, vâsla se cufunda lent şi neregulat, lăsa barca să plutească, în ea se afla un domn în negru lângă o doamnă de culoarea florilor de cireş, care arbora o pălărie impresionantă, împodobită cu pene de struţ, comandată pe Mariahilfer-Strabe, la Viena.

— Ne apropiem de sfârşit, spuse Mascha Schachter. M-am întors de la Berlin prin Viena. Simt. Oamenii vor să-şi ia mâinile de pe Europa asta.

Şi crengile sălciilor formau o perdea din şnururi, cu un înveliş delicat de frunze, printre care se putea vedea celălalt mal al lacului, unde cei ieşiţi la plimbare, singuri sau în grupuri, păşeau agale de-a lungul aleii printr-un zumzet de soare.

Mama-mare nu mergea niciodată cu barca din cauza ameţelii şi Leo Schachter s-a oferit să-i ţină

companie, în timp ce partenerii lor au închiriat o barcă pentru jumătate de oră. În plimbarea lor, de la debarcader până la Buturugă, unde stabiliseră să se întâlnească cu ceilalţi, s-au oprit în umbra tremurătoare a sălciilor, mama-mare ţinând-o de mână pe micuţa Ruth – Curt o luase înainte –, Herr Schachter, sprijinit în bastonul lui noduros, cu ţigareta de foi în mâna stângă. Priveau înspre barca în care mâinile lui tata-mare păreau două pete albe pe lemnul cilindric al ramelor şi profilul lui lăsa să se vadă mişcarea buzelor, dar cei de pe mal nu puteau auzi ce tocmai spunea:

— Nimic nu preţuiesc mai mult decât intuiţia dumneavoastră sensibilă. Aveţi o mai mare capacitate de a privi lucrurile, în apariţia şi devenirea lor, decât noi ceilalţi, şi totuşi, cred că în acest caz vă înşelaţi. Mă îndoiesc că s-ar găsi cineva care să lase intenţionat să-i cadă din mână o ceaşcă superbă de porţelan de Sevres sau Meissen, plină cu cele mai fine delicatese. Fraza, pe care Mascha Schachter a rostit-o cu acea ocazie, ne-a fost transmisă prin mama care o repeta uneori, aşa, fără adresă precisă, de parcă ar fi fost un blestem al familiei, care se tot relua şi constituia cauza tuturor decepţiilor şi neajunsurilor:

— Aveţi o părere prea bună despre oameni, domnule S.

Şi dacă iau felul în care mama rostea acele cuvinte, aşa, fără adresă, din motive care-mi scăpau, drept un etalon de măsură, atunci Mascha Schachter le pronunţase în 1914, când se plimbase cu tata-mare cu barca în Cişmigiu, cu siguranţă, cu o duritate tăioasă. Fusese verdictul unui procuror intelectual, care uneori i se potrivea acestei doamne.

— Uneori mă gândesc, spuse Herr Schachter, provocându-i bunicii mele un uşor disconfort, că soţia mea trebuie să plece înapoi în metropole occidentale, ca Berlin sau Viena, unde tocmai a fost. Nu vă puteţi închipui cât de entuziasmată e de

mersul trenurilor, de toate acele transformări ameninţătoare care se anunţă, de care eu – mărturisesc sincer – aş prefera să nu ştiu nimic…

Şi Ruth privea „minunatele sălcii”, care deschideau o cărare spre cer, o perdea de crengi prin care putea să zărească, din umbra plăcută, apa încadrată de siluetele copacilor oglindiţi în ea şi barca plutind leneş cu ramele obosite.

— M-am plimbat adesea pe acolo, mai târziu şi cu colegele de şcoală, şi-mi plăcea parcul vara, fiindcă era ca un cort de umbră deasupra lacului, şi-mi plăcea şi iarna când, printre copacii ninşi, se amenaja o suprafaţă de gheaţă unde se putea patina, împreună cu toţi oamenii aceia eleganţi, în paltoanele şi căciulile lor de blană şi cu mâinile în manşoane.

Azi nu pot să disting cu exactitate cum a fost ce-mi povestea mama şi ce am ţesut eu, în decursul anilor, în capul meu, dar când am căutat, în compania lui Sorin Manea, Cişmigiul, nu departe de Calea Victoriei, mi s-a părut că păşesc pe locul unei povestiri care se întruchipase din pagini de carte şi cuvinte, devenind ficţiunea copacilor, a potecilor, a grotei, a pavilionului unde cânta fanfara şi a aleii lungi pe care mergeam agale.

— Asta li se potriveşte şi altor lucruri, spuse Sorin Manea, tot Bucureştiul e aşa, numai că ficţiunile noastre sunt concepute greşit şi, din păcate, şi mai păgubos realizate. Râse, dar în tonul batjocoritor se insinuase o disperare melancolică, care îmi scăpase până acum. Acest Sorin Manea, despre care nu ştiam prea multe, decât că fusese cândva herpetolog şi acum era un pensionar care abia împlinise patruzeci de ani, iubise ţara asta, pentru care suferea – şi am înţeles imediat că avea o istorie, una din istoriile pe care nu le poţi povesti, ca aceea a lui Onkel Mendel sau aceea cu abatorul. Ne-am aşezat sub copaci, la Buturugă, un buştean cimentat pe dinăuntru, destul de mare să încapă în el o persoană, care vindea băuturi printr-

o deschizătură a acelui buştean impresionant. Aici se pare că îşi dăduseră întâlnire, după plimbarea cu barca, tata-mare şi Mascha Schachter, pe de-o parte, mama-mare, Herr Schachter şi copiii, pe de altă parte. Probabil că au stat la o masă, aici unde stăteam acum Sorin şi cu mine, domnii au băut câte o bere şi doamnele *cafe frappe*, în timp ce Curt s-o fi căţărat pe colina improvizată din spatele Buturugii – şi micuţa Ruth, mai mult ca sigur, a stat cuminte, aşa cum se cădea pe atunci să stea o fetiţă. Dar probabil că fusese atât de cuminte şi nu se mişcase deloc, încât cei mari, prinşi în discuţia lor, o uitaseră, iar Leo Schachter a descoperit-o, puţin surprins, pe micuţa Ruth, abia la căderea serii. O lăudă pentru cuminţenia ei cu un ah! de uimire, o luă de mână şi o conduse la cântarul mecanic care se afla în apropiere şi se mai află şi azi în acelaşi loc, neschimbat. Cartonaşul, cu greutatea tipărită şi o poză pe verso, s-a găsit, când ne-am mutat, în cutia de lemn, unde se află şi anunţul brutăriei şi patiseriei Wienert. Se uzase de-a lungul anilor, câtă vreme cartonaşul fusese ţinut în *portefeuille* ca o recompensă pentru răbdarea de care dăduse dovadă, făcându-i pe ceilalţi să uite că şi ea era la masă cu ei.

— În ultimii doi, trei ani am încercat să lucrez din nou, a răspuns Sorin Manea la întrebarea pe care i-am pus-o când şedeam la umbră, la Buturugă, dar nu mai merge. Reptilele au ajuns prea aproape de mine, râse, şi au feţe de supraveghetori şi de doctori.

Sub Ceauşescu a fost închis trei ani.

— Eram tânăr şi nebun, destul de nebun ca să mă fac remarcat.

În timpul vizitei lui Gorbaciov la Bucureşti, l-au ridicat din nou din locuinţa lui şi l-au internat într-o clinică de psihiatrie.

— *Brainwashing,* mi-a spus, deşi vorbeam franţuzeşte, îmi făceau injecţiile prin haine. Pe

urmă nu mai ştiam nimic de mine. Nici măcar cine sunt. Cum mă cheamă. Alţi trei ani.

Aluzii, frânturi. Nu aveam să aflu niciodată de la Sorin Manea, cu adevărat, ce i s-a întâmplat, de fapt, şi în Cişmigiu, în mijlocul oamenilor care se mişcau liniştiţi şi amabili pe alei, se aşezau pe bănci, se opreau ezitând la o răscruce, am avut revelaţia acelui număr de oameni, neştiut vreodată, pe care i-a creat acest secol, pentru a căror experienţă nu există cuvinte. Oameni care duc în ei un teritoriu mut, pe care îl sugerează doar ochii febrili cu cearcăne adânci şi vocea obosită sunând înfundat, cum am văzut la Sorin Manea.

— Mereu am fost provocat să scriu despre întâmplările mele din închisoare şi apoi de la clinică. Nu pot. Nu pot nici să uit. Zilnic lupt cu amintirea. De exemplu acum.

Spunea că nu ar trebui să le lase să-şi facă de cap, fiindcă, deşi ia medicamente foarte puternice, amintirile i-ar putea tulbura echilibrul şi chiar l-ar arunca într-o confuzie totală şi crize de anxietate…

— Camerele de duş, cei doi metri pătraţi în celulă, nu, spuse Sorin scos din fire, nu pot! Şi în timp ce încercam să reconstitui, ascuns după draperii şi ştergare, un timp format din aluzii şi frânturi, şedeam întâmplător în mijlocul Bucureştiului, faţă în faţă cu un bărbat căruia nu-i mai rămăsese nicio activitate decât aceea de a-şi înăbuşi amintirea.

— După revoluţie, am fost un an în Olanda pentru reabilitare, într-o clinică incredibil de luxoasă. Era ca un hotel de cinci stele, cu un parc superb, puteam să folosesc o maşină cu şofer, să mă plimb la mare, să intru într-o cafenea. Mi-au dat bani şi acolo poate m-aş fi însănătoşit, dar Sorin Manea a vrut să se întoarcă în oraşul devastat de demenţă, simţea că trebuie să trăiască în acel loc care îl distrusese şi care era el însuşi distrus şi în care exista o „viaţă bună de câine” cu preţul medicamentelor tari şi devastatoare.

— În zece, poate cincisprezece ani, efectele secundare mă vor ruina. Atunci ar însenina că tot îşi vor fi atins ţelul, deşi au fost, de mult, ei înşişi împuşcaţi şi îngropaţi.

Şi am văzut demonul dansând şi râzând batjocoritor, demonul care nu lua nimic şi pe nimeni în serios şi cel mai puţin pe sine însuşi. Sorin Manea mi-a spus şi ochii lui aveau o strălucire de febră:

— Prelungirea pedepsei cu moartea prin medicamente, printr-o amânare, să stai complet imobilizat în depresii care ţineau săptămâni de zile.

Şi râdea mânzeşte, ca bâlbâială unei mitraliere, ca apoi să înceteze brusc, o linişte care se întindea din umbra frunzişului, şi Sorin Manea spuse liniştit şi ferm:

— Totuşi, e mai bine decât la puşcărie. *C'est mieux que la prison.*

X
Calea Victoriei

Purtam în mine o stradă mare, o stradă voievodală, şi o lăsam să deruleze din mine, cum derulezi un covor în mijlocul satului, între case chircite, pe lângă magazinul de ciocolată şi Tea-Room, în centrul comunal şi în interiorul şcolii. Strada mea voievodală tapeta pe atunci încă satul meu modest, crea în imaginaţia mea un coridor cu magazine, hoteluri, cafenele, care se deschidea din tâmplele mele, înaintând uşor ocolit printre faţade impozante ce se aliniau ca pietrele de domino. Firme şi inscripţii umpleau spaţiul străzii şi ar fi fost nevoie de un observator foarte exact să înregistreze că băiatul care eram eu pe atunci nu se afla pur şi simplu pe drumul spre şcoală.

De când ne mutaserăm în sat, eram un emigrant get-beget, ba mai mult, fără să ştiu, chiar un snob care, în zilele cenuşii, când prin ferestre şi uşi păreau să se reverse cartofi şi ţelină, îşi crea un traseu pompos abandonându-se – fie şi numai în fantezie – promenadei, în mijlocul unei îmbulzeli de oameni ieşiţi la plimbare, ce înaintau pe partea dreaptă şi pe cea stângă a Căii Victoriei, de-a lungul vitrinelor unor magazine elegante, lăsând la mijloc o cărare îngustă prin care se strecurau trăsurile silenţioase pe roţile lor cauciucate într-un şir continuu: căleşti, cupeuri, landouri în care domnii în redingotă se sprijineau pe speteaza tapisată întreţinându-se cu doamnele care îşi lăsau privirile de sub borul pălăriei să alunece, deasupra mulţimii, la ofiţerii în uniforme pe talie, împodobite cu trese şi fireturi, la perechile, familiile şi la ataşaţii străini, ochii lor alunecau ca

din întâmplare peste obrajii bărbaţilor cu pălării puse ştrengăreşte pe un ochi, cu jachetele încheiate cu nasturi, cu batista de dantelă la butonieră, examinau femeile, rujul de buze, eleganţa costumului şi graţia cizmelor înalte cu şireturi atât de în vogă, zăboveau cu privirea mai mult pe un colier ivit dintr-un guler de blană sau pe o decoraţie de pe tunica unei uniforme de stat. Se schimbau saluturi cu cei din trăsura care venea din direcţie opusă, o uşoară înclinare a capului, erau admirate madame Volvoreanu sau Duca sau Ghica, acestea purtau, în locul pălăriei, un şal vaporos din Veneţia, prins în jurul capului, după preferinţele Reginei Maria, pe care sperau s-o vadă în automobilul ei, presupuneau un scurt popas în faţă la Riegler sau Capşa, pentru a descoperi poate un chip cunoscut în interiorul cafenelei pluşate şi pe urmă, când ajungeai la Palatul Regal şi la Ateneu, trecând prin faţa hotelului Athenee Palace, puteai să te hotărăşti să-ţi continui plimbarea mai departe pe Şoseaua Athenee, unde avea loc, o dată pe an, bătaia cu flori şi şoseaua ducea printre grădini şi vile spre lacuri, sau să faci, din nou, cale întoarsă şi s-o iei de la capăt pe corso, prin Calea Victoriei, străbătând înghesuiala de oameni şi vehicule înapoi, la Piaţa Teatrului Naţional, şi aşa, de câteva ori, până când ai văzut destul şi ai fost văzut destul.

— Te rog, a spus Ana Săndulescu, colega de şcoală a mamei, când s-a întors după vacanţa de vară înapoi la Bucureşti, hai să ne plimbăm cu trăsura de câteva ori pe Calea Victoriei, în sus şi în jos, este cea mai mare plăcere în oraşul ăsta şi atunci simt că sunt din nou acasă.

După cum s-a putut dovedi, cu ajutorul microscopului electronic, în spatele luminii se formează diferite culori ca albastru-închis, turcoaz, maro-roşcat, galben, violet, roşu-verzui, doar prin schimbarea distanţei dintre grile.

Producerea luminii după acest principiu reprezintă un proces de o extraordinară precizie, care se desfăşoară într-un spaţiu de dimensiuni infinitezimale.

Firește că în copilăria mea nu mi-am împodobit strada mea voievodală cu toate aceste detalii. Nu ştiam încă atât de exact, ca s-o citez pe madame Schachter, cum se vopsesc penele colorate, pentru asta îmi lipsea până şi imaginaţia despre cum ar fi putut arăta Calea Victoriei, pe care o străbătuseră mama şi părinţii ei, în serile de vară, cu plăcerea de a aparţine acestui corso al eleganţei şi luxului, chiar şi atunci când tunurile începuseră să *tragă şi* intuiţiile Maschei Schachter se adevereau: războiul mondial a izbucnit, regele Carol I a murit şi tata-mare s-a văzut nevoit să renunţe la ziarul lui. Ura campania pro-germană, care împingea România în război de partea lui Wilhelm, şi nu-i ierta împăratului prostia de a fărâma „ceaşca" umplută cu bunuri din toată lumea, cum îşi reprezenta el Europa, acest spaţiu care se întemeia pe inginerie şi un comportament civilizat inter-uman. Îşi tunse vârfurile mustăţii wilhelmine, opta pentru moda bărbii Eduard al VII-lea şi un ziar moderat, în rest rămase la vechile obiceiuri.

După cină, tata-mare îşi împăturea şervetul cu mare grijă, împingea inelul de argint cu monograma lui peste pânza făcută sul şi momentul în care mâna lui palidă punea şervetul lângă farfurie decidea dacă seara va fi petrecută în oraş sau într-o lectură în comun, în jurul mesei din salon, în timpul cinei nu trăda niciun fel de neliniște sau aşteptare agitată şi, aşa, ne pomeneam deodată cu anunţul de încheiere a acestei cine, că a comandat un landou, *dacă eşti de acord* să *mai ieşim,* ca apoi să-şi pună pince-nez-ul şi, cu ochii uşor exoftalmici, să constate ceea ce ştia, de fapt, că mama-mare era întotdeauna de acord şi, de cele mai multe ori, asta părea să fie singurul remediu

împotriva ameţelii ei. Toţi se îmbrăcau în ţinută de seară şi se urcau, în faţa gardului de lemn, în trăsura care aştepta, într-o ordine prestabilită, corespunzând repartizării locurilor, după ideea lui tata-mare care se simţea obligat să ocupe locul cel mai periculos, în partea dinspre stradă. Mama-mare şedea pe partea magazinelor şi a fluxului de oameni care se plimbau şi, pentru că locurile de vizavi erau pentru copii, mama şedea în faţa tatălui ei. Locul ăsta era avantajos pentru ea când tata-mare îi spunea vizitiului să mâne trăsura înspre oraş de-a lungul Dâmboviţei. Atunci mama avea cheiul de partea ei şi putea să privească, nestingherit, pietonii şi grupurile de ţigani, uneori chiar şi turcii cu urşii dansatori, avea şi perspectiva spre Dealul Mitropoliei şi spre tribunal. Dar când treceau prin cartierul evreiesc, prin uliţele înguste ale oraşului vechi, unde erau gheretele şi magazinele, bărbaţi bărboşi se agitau încoace şi încolo în caftanele lor şi chiar după lăsarea serii, târguiala se prelungea încă – aşa cum remarcasem şi la Dacca, după lăsarea întunericului –, lămpi de petrol ardeau pe mese şi în cărucioare sau roabe, între case atârna un fum şi un miros pe care mama-mare îl găsea respingător, pe când tata-mare îl agrea cum agrea întregul cartier – *atunci aş fi preferat să schimb cu Curt, ca să pot vedea mai bine.*

Se făceau mai multe ture de la piaţa Teatrului Naţional la Ateneu, puteai pe urmă să iei loc pe terasa unei cafenele sau, în serile mai reci, la Riegler sau la Capsa. Când şi când, dacă mergeam de la Sinagogă spre Calea Victoriei, tata-mare punea vizitiul să oprească pe strada Stavropoleos, în faţa Carului cu Bere, o berărie foarte mare, ai cărei pereţi erau pictaţi din abundenţă, unde cânta un taraf de ţigani şi se putea bea o bere a casei mai puţin tare. Dar, de cele mai multe ori, mergeau cu trăsura direct la şosea, de-a lungul caselor boiereşti

cu grădini splendide, afară spre Herăstrău, la lacuri.

— Şi ştii, i-am spus lui Sorin Manea, când am părăsit Cişmigiul şi am mers în direcţia Căii Victoriei, în imaginaţia mea de copil toate impresiile, pe care le purtam oarecum confuz în mine, au căpătat un aer uşor voievodal prin povestirile mamei, care spunea că iarna au ieşit la fel de des, înfăşuraţi în pleduri de blană, bineînţeles în sănii.

Tot cu sania a călătorit şi străbunicul meu prin Rusia. Iar când a trebuit să citim cu voce tare o povestire din cartea de citire despre o călătorie prin stepele întinse şi acoperite de zăpadă, unde au apărut lupii ca din senin, au urmărit mai întâi sania, apoi au atacat caii, călătorul a înroşit o blană zburlită după alta până nu i-a mai rămas niciun glonţ pe ţeava revolverului, a trebuit să taie hăţurile unuia dintre cai ca să câştige teren, şi, în sfârşit, cu o ultimă sforţare, să ajungă totuşi la conac sau la gară sau cine mai ştie unde, ştiam deja, chiar dacă nu am suflat o vorbă de frică, pentru a nu mă face de râs, că această poveste era cea a străbunicului meu.

Când fratele meu şi cu mine ne vizitam bunicii la Basel şi, de cele mai multe ori, veneau şi vărul şi verişoara noastră cu noi, voiam bineînţeles să vedem tot echipamentul pe care-l lua cu el acel Ernst Gustav S. ca reprezentant al celor mai moderne războaie de ţesut în călătoriile lui la Lodz, Petersburg şi Moscova, iar tata-mare, în costumul lui negru reiat, pe care l-a purtat încă de pe atunci până la sfârşitul vieţii sale, scotea din şifonierul odăiţei lui revolverul, o măciucă şi balonzaidul tatălui său. Cel mai mult ne fascina măciuca, o sferă de plumb, îmbrăcată într-o împletitură de fâşii de piele cu un laţ la capătul mânerului. Sfera de plumb era de mărimea unui ou de găină şi se dovedea extrem de utilă în timpul jocului nostru de-a hoţii şi vardiştii – care, evident,

se încheia imediat. Tata-mare punea o monedă de argint pe măciuca noastră.

Mai târziu, am auzit de Berezina, de dezastrul trecerii râului, despre foamea şi bolile soldaţilor, a cailor care fuseseră împuşcaţi, şi împăratul s-a întors singur cu sania, o umbră sinistră, prăbuşită sub viscol, şi urletul continuu al crivăţului. La fel ca Napoleon, înfăşurat în pături şi blănuri, bântuit de febră, s-a întors şi Ernst Gustav *S*. În sania lui din stepele îngheţate ale Rusiei. Şi el pierduse, ca şi împăratul francezilor – aşa îmi imaginam –, şi a murit la Coln, se presupune că de tifos, boala asta bântuia pe atunci în Rusia, dar lupii nu l-au prins.

Am vrut să văd Calea Victoriei grozavă şi strălucitoare, dar, cu toată bunăvoinţa şi fantezia mea, nu mi-a reuşit: strada era devastată şi golită de viaţă, un coridor trist al sărăciei, gri de catran şi de praf, prin care curgea traficul. Pietonii purtau haine ponosite şi mişcările le erau obosite sau ţepene de atâtea lozinci greu de suportat. Magazinele nu aveau de oferit decât mărfuri puţine şi ocazionale, mai curând aduse pe uşa din dos, decât rezultate din lux şi prinos, iar sub straturile groase de nepăsare cenuşie descopeream resturile unei urbanităţi cândva pline de fast, frontonul unei faţade, o clădire stingheră, pe care o cunoşteam din fotografii vechi şi povestiri, dar ea lăsa impresia unei relicve întâmplătoare printre blocurile de o urâţenie ostentativă; de trei ori am fotografiat un careu, o peluză de iarbă, cu sculptura în bronz a lui Boucher, „Alergătorii”, din 1918, şi un brad argintiu, încadrat de trei blocuri, sertare de beton pentru oameni, înnegrite de praf şi funingine. Prin ancadramentul şi peluza asta jalnică de iarbă năpădită de lucerna, alergătorii lui Boucher devin nişte hărţuiţi, nişte fugari care-şi pierd respiraţia în faţa singurului panou colorat, o natură statică cu sticle, pahare, lămâi, care, de acolo, de pe zidul de beton, minte despre o viaţă mai bună: „Stalinskaya”, cu litere mari, marca unei votci.

Poate că am apăsat de trei ori pe declanşator, pentru că alergătorii pe peluza de iarbă, faţa rasterului şi reclama alcoolului mi-au apărut ca un rezultat plastic al acestui secol, şi am sperat ca prin fotografierea triplă să pot să fac evidentă fuga, ţarcul de beton, natura batjocorită, orbirea lăudată, să le smulg din obişnuitul unui instantaneu stradal, iar această încredere naivă în capacităţile aparatului de fotografiat se leagă azi pentru mine de asemenea de acea fotografie, chiar dacă tocmai naivitatea respectivă nu se poate vedea.

„Alergătorii" lui Boucher au stat cândva în faţa Ateneului, când de-a lungul faţadei hotelului Athenee Palace mai exista o fâşie de iarbă. Azi aici e un spaţiu acoperit ochi, cu maşini care staţionează. Şi eu stăteam cu Sorin Manea într-un gol, în faţa Palatului Regal, un gol care era de fapt o absenţă şi aveam o bizară senzaţie în stomac că aş fi sosit acolo din Bucureşti.

— Uite, vizavi, spuse Sorin, este clădirea fostului Comitet Central, iar unde ne aflăm noi acum, se adunase o mulţime de oameni, o „imensă adunare populară", cum se numeau pe atunci marşurile de protest comandate, o adunare populară împotriva demonstraţiilor de la Timişoara. În clinică televizorul mergea din ordinul medicilor, dar nu înregistram nimic şi totuşi simţeam că ceva nu era în regulă, nu era ca de obicei şi am văzut cum El s-a micşorat, a intrat în el, a început să se bâlbâie, am auzit fluierături şi huiduieli şi camera a început să filmeze faţada: era ca un deranjament mental, imaginile controlate se învălmăşeau în dezordine, se stingeau brusc, imaginile care ne posedaseră decenii în şir. Şi eu îmi voiam numele înapoi, ştiam din nou ce făcusem, în acelaşi loc, în această piaţă, cu ani în urmă…

— Athenee Palace-ul fusese avariat, a trebuit să fie reconstruit, spuse Sorin Manea, în timpul revoluţiei au fost afectate faţada şi unele interioare.

Va deveni Hiltonul bucureştean, adăugă Sorin, şi am auzit, după tonul cu care o spunea, cum pronunţa numele, mândria pentru apartenenţa la internaţionala aeroporturilor şi a *shopping malls*-urilor. Nu mai aveam să văd interiorul prin care Mascha Schachter îşi purtase paşii, atât de impozantă şi de remarcabilă, în anii 1940—1941, încât colegul ei de la United Press a declarat consternat că ea frecventa ca evreică, neconstrânsă de nimic, cea mai înaltă societate nazistă, în timp ce colegii britanici şi americani nu mai aveau de mult acces în sala în care se servea masa, ci erau obligaţi să se înghesuie la bar, pe care încercau să-l păstreze, în ciuda presiunii crescânde a germanilor.

— M-a fascinat întotdeauna să observ reacţia germanilor cultivaţi, când spuneam că nu sunt ariană. Cei mai mulţi parcă se simţeau lezaţi, vinovaţi şi, în orice caz, nu în apele lor. Puteam să observ cum li se aspreau feţele şi deveneau brusc vigilente şi distingeam, dincolo de ochii peste care se lăsa un văl, gândurile extrem de atente, încercau să-si amintească fiecare cuvânt pe care mi-l spuseseră şi dacă îmi strânseseră mâna prea îndelung sau dacă cineva observase când mi-au sărutat mâna prea îndelung. Când constatau că nu se întâmplase nimic compromiţător, uşurarea netrucată de pe chipurile lor îi făcea să semene cu şoferii care au reuşit la timp să ocolească o groapă,

Şi Mascha Schachter, smulsă din concentrarea cu care îşi făcea toaleta de seară, a privit într-o vară târzie din balconul camerei ei de hotel piaţa şi mulţimea care creştea întruna, în timp ce soarele asfinţea în învolburarea întunecată a norilor, aruncând asupra oamenilor o lumină ameninţătoare. Se adunaseră în jurul statuii lui Carol I şi priveau muţi către palat. Sus, pe acoperiş, steagul românesc era în berna: Transilvania trebuia cedată Ungariei, aşa hotărâseră Ciano şi Ribbentrop la Viena. Oamenii

plângeau, alergau pe străzi, se îmbulzeau spre Piaţa Palatului, peste care se lăsa seara, în timp ce lustrele se aprindeau la ferestrele înalte ale palatului; prin perdelele învoalate se observau siluete în mişcare şi mulţimea confuză, care umpluse piaţa, deveni neliniştită.

— Jos, *figurile acelea întunecate se puseră în mişcare, trebuie să li se fi adresat cineva, pentru că acum se ridică o singură voce de tenor şi începu să cânte imnul naţional „Trăiască regele”, dar abia apucaseră să răsune primele cuvinte, cântecul se topi într-un strigăt plin de furie; tot mai distinct se contura în aerul nopţii din acel tumult un cuvânt, prins din zbor şi repetat mereu – abdică, abdică –, până ce întregul protest al ţării s-a contopit într-o singură poruncă, regele trebuia să abdice imediat.*

Şi Carol al II-lea s-a făcut mic, l-a scos din închisoare pe „câinele roşu”, generalul Antonescu, simpatizantul Gărzii de Fier, şi conducător, graţie lui Hitler; peste câteva zile avea să-l forţeze pe Carol să-şi semneze abdicarea, la patru dimineaţa, la palatul pe care îl priveam din piaţă, şi puteam să mă întorc la 180 de grade ca să-mi şterg din minte palatul şi tulburările din septembrie 1940 şi, privind la clădirea Comitetului Central, de asemenea o construcţie clasică, ridicată în anii ’30, puteam să văd evenimentele din decembrie 1989, ambele revoluţii care trezeau bănuiala unor manipulări, în orice caz, prezenţa era o absenţă: piaţa era ca abatorul închis, exista, dar nu avea nicio funcţie, cel puţin nu, până în acel moment.

— În piaţă am turnat benzină pe mine, mi-a spus Sorin Manea, şi toţi oamenii aceia care s-au repezit să mă acopere cu paltoanele lor, acel moment în care stofa îmbibată de căldura umană întuneca lumina şi nenumărate mâini mă îmbrăţişau, acel moment e la fel de greu de descris sau de numit ca şi vremea petrecută după gratii sau în clinică. Şi

totuşi, a fost un moment al mântuirii şi o fericire fără de margini.

Când familia S. îşi petrecea ultimele săptămâni de şedere la Athenee Palace, înainte de a pleca definitiv în 1926, faţada hotelului mai era încă împodobită cu turnuleţele franţuzeşti, în stilul Hotelului Meurice sau Ritz, după concepţia arhitectului Theophile Bradeau, şi, tocmai când fuseseră terminate, mama sosise la Bucureşti. Era un copil de trei ani. Turnuleţele aveau să dispară în anul apogeului lor, 1937, când vremurile cereau sticlă şi oţel, iar cariatidele şi ornamentele au fost rase de acolo şi o platitudine albă reda funcţionalitatea perfect organizată, care se potrivea mai curând uniformelor şi demonstraţiilor militare. La sfârşitul fascismului românesc Athenee-ul a fost distrus, iar la începutul comunismului românesc a fost reconstruit, s-a extins în perioada când fratele meu şi cu mine am părăsit casa părintească şi a mai primit nişte salve în plin când mama a împlinit optzeci de ani: acum era o ruină şi avea să devină un hotel corespunzător standardului globalizat european. Dar chiar şi atunci mama ar purta în ea imaginea pe care o lăsase în urma ei, în 1926, după ce locuise ca tânără câteva săptămâni în cea mai bună casă şi savurase libertatea de a se plimba singură, sau în compania fratelui ei, pe Calea Victoriei, în Cişmigiu sau pe Lipscani, de a bea o cafea la Cina sau de a se distra în Pasajul Englez. Poate că pe parcursul promenadei o însoţea o durere: vila Direcţiei Bumbăcăriei, în care familia locuise după război, fusese golită, administraţia mutată de acolo, avea să meargă în întâmpinarea unui viitor necunoscut, într-o ţară pe care mama nu o înghiţea. Fiecare privire era în acelaşi timp un bun-rămas, o ultimă privire şi această subterană voia să facă prezentul să strălucească şi mai orbitor: lui Ruth îi plăcea să intre din strada luminoasă prin uşa rotativă în foaier ca pe o scenă deasupra căreia ardeau şi în

timpul zilei lustrele, covoare roşii erau întinse pe jos, pe coloanele de marmură se aflau oglinzi în rame de aur şi mirosea a ţigări turceşti şi a cafea. La mese şedeau excelenţele care îşi fixau monoclul pe ochi când trecea ea. Erau ca nişte prezenţe permanente care supravegheau zi de zi foaierul, îşi citeau ziarele, dădeau din cap, primeau saluturi, cunoşteau totul şi pe toţi, pe marile doamne, fireşte, dar şi mai bine pe cele uşoare. În spatele foaierului se afla barul, lateral salonul verde cu canapele, unde Ruth bea, după-amiaza, limonada, auzea ce se vorbeşte la masa de alături şi observa clienţii, ocrotită de tata-mare, care, probabil, ştia în sinea lui că aici reprezenta, pentru ultima oară, fie şi numai ca o înscenare în faţa clienţilor, acel tablou social pe care îl găsise cum nu se poate mai pe măsura lui, atunci, în 1912, în salonul familiei Schachter. Îşi petrecea aceste ultime zile în Bucureşti cu „predarea la cheie" a unor lucrări, făcea vizite şi şedea cu fata lui în salonul verde de la Athenee Palace, picior peste picior, cu cotul sprijinit pe braţul fotoliului, sorbea din când în când dintr-un amalfi – o băutură într-un pahar în formă de cupă, un amestec de vermut cu ţuică – în timp ce mama-mare părăsea de obicei, abia la prânz, camera de la etajul doi. Punerea tuturor lucrurilor în „ordine" şi apropiata călătorie cu vaporul îi provocaseră o stare de epuizare nervoasă care îi făcea insuportabilă orice „sâcâială" în plus. Tata-mare rezerva, când timpul era favorabil, o masă în curtea interioară, unde se putea ajunge printr-o uşă de sticlă din salonul verde, şi, când cădea întunericul şi clienţii se adunau, în toaletele lor de seară, în foaier, în bar sau în salon, stând în grupuri la taclale, observând celelalte grupuri, o dată cu zumzetul glasurilor creştea şi tensiunea acestui moment vesperal cu o mişcare bruscă, de parcă un maestru de ceremonii ar fi dat semnalul, iar societatea se îndrepta cu paşi moi, în pantofi eleganţi, spre salonul unde se

servea masa, sau în curtea interioară pentru un dineu târziu, la care nu părea deplasată nici întrebarea adresată chelnerului despre ce mai era nou în oraş.

Mama nu avea să uite niciodată zgomotul pe care îl făceau scaunele trase pe dalele de piatră ale curţii interioare de la Athenee Palace, un zgomot – aşa vreau să cred – care oprea limbile ceasului ei în amintire şi îi aducea timpul în repaus. Foaierul luxos al hotelului va rămâne pentru totdeauna scenariul în care se mişca la fel ca mine în strada mea voievodală.

— Alo, mă auzi?

Am aşteptat douăzeci de minute legătura în Palatul Telefoanelor, nu departe de Piaţă. O tăcere ezitantă, oscilantă, pândea pe fir, o respiraţie subţire, apoi am auzit vocea mamei slabă şi nesigură.

— Unde eşti?

— La Bucureşti, am strigat. Te sun din Calea Victoriei. Sunt pe Calea Victoriei!

Şi i-am simţit tulburarea: zăcea în spital, într-una din acele camere de patru paturi, despărţită de cotidian, iar fiul ei o suna din trecut, din locul copilăriei ei, unde îşi petrecuse cea mai frumoasă perioadă din viaţă. Mi-am dat seama că în acel moment devenisem prin călătoria mea o figură a sufletului ei, un sol care îi aducea veşti din propriul ei spaţiu interior, mişcându-se în imaginile unui om ocupat cu propria lui moarte.

— Şi cum îţi place Bucureştiul?

— E minunat, am spus, atât de convins cât puteam să fiu, ceea ce, într-un fel, pe care aveam să-l descopăr mai târziu, era şi adevărat, îmi place oraşul, îl iubesc!

Triumful se comunica în tăcere, străbătând această distanţă prin firul de telefon. Era absolvită, nu se înşelase, Bucureştiul exista, exista încă şi Calea Victoriei şi rămăseseră la fel, cum trăiau în amintirea ei, adică minunate.

— Dar ai grijă, nu sta pe platforma din spate când călătoreşti în tramvaiul cu cai. Acolo se aţin fel de fel de derbedei. Hoţi de buzunare. Până să-ţi dai seama, ţi-au şi şterpelit banii cu portofel cu tot.

XI
Albumul din cap

Ceramică pictată şi lăcuită, două farfurii, o oală, plosca de ţuică. Şi mama-mare avea un altar al casei şi când mă duceam la ea în vizită sau în vacanţe, când zăboveam mai mult în locuinţa strâmtă de pe Ringstrabe, mă atrăgea comoda graţioasă din lemn de trandafir, care era formată din trei etajere încununate de turnuleţe sculptate. Lângă o fotografie de-a mamei-mari, într-o ramă lată, românească, de lemn, ceşcuţele de Sevres pentru cafea turcească şi cele trei colonade de marmură cu capitelurile unor ruine, voiam să văd oalele ciudate, pictate din abundenţă. Ele iradiau un sentiment cald, ocrotitor, ca malurile şi copacii; aşadar, acea grădină paradisiacă exista totuşi, unde stelele aveau braţe de flori şi melcii duceau în spinare cochilii în culorile curcubeului ca pe plosca de ţuică, culori amintind de lumina unei ploi torenţiale spre stingere şi totuşi strălucind pe un alb-gălbui, mânjit cu funingine, „patina”, cum spunea mama-mare, o murdărie care domesticeşte în acelaşi timp ca un semn de bătrâneţe, adâncind prin marginile întunecate frumuseţea unui obiect.

Admirasem plosca de ţuică şi farfuriile, cănită, ce părea făurită din pânză nealbită, dar iubirea mea cea mare era pentru cel mai neînsemnat obiect din această colecţie, o scrumieră care stătea sprijinită pe poliţa din mijloc: de mărimea unei palme şi în formă de farfurie, avea o margine de grosimea unui deget în care existau trei şanţuri pentru ţigări. Şanţurile împărţeau marginea în trei segmente egale, pe fundul alb se învolburau semicercuri, câte şapte, curbându-se înspre partea interioară. O

dungă galbenă încercuia adâncitura pe a cărei suprafaţă interioară semicercurile se repetau, dar albe, cu câte o pată galbenă, urmată de o cunună de picuri negri, părând a se prăvăli în centrul gol.

Această scrumieră era un soare, o mandala orientală, forma nucleul din care creştea un salon, o otomană, măsuţa de fumat, lustrele şi corpurile de bibliotecă, în jurul ei se rotea o lene, mişcări surdinizate pe covoare persane, un întuneric somnoros, mirosind a ţigări egiptene, încărcat de dulceaţă, adevărată delicatesă: lumina atârna în jaluzele şi draperii, vocile murmurau, un foşnet de ziar şi, în faţa ferestrelor înalte, amiaza era o coloană incandescentă, care îşi ieşea încet şi târziu din echilibrul ei şi se risipea în arşiţa apăsătoare.

Cineva trebuie să fi simţit ca şi mine, poate tata-mare sau fratele mamei, poate ea însăşi; n-o să aflu niciodată. Dar acest cineva simţise, contemplând-o, că un obiect banal creează o atmosferă care trezeşte imagini şi voci, *dar vă rog, madame, a fost foarte frumos aici,* de parcă scrumiera ar fi fost plăsmuită din amintiri. Şi în ciuda nenumăratelor porţiuni deteriorate, de pe care sărise smalţul şi argila roşie ieşea la iveală, scrumiera trebuie să fi fost foarte preţioasă pentru acel necunoscut. Pentru că ea avea o calitate care mă fascina profund. Era crăpată diametral de la un şănţuleţ pentru pus ţigara până la segmentul din partea opusă, o fisură cu marginile uşor fărâmiţate, lipită cu grijă, totuşi o spărtură. Pe partea posterioară, pe argila nesmălţuită, străluceşte o urmă lată de un deget de clei, pe care probabil că a lăsat-o acolo necunoscutul, şi tot acolo e un sigiliu, imprimat în lut, care mă şochează încă şi azi: TROTTA, Bucureşti, şi alături o cruce ca la cimitire.

— Bombele au căzut în sudul oraşului, pentru că acolo se aflau o grămadă de fabrici, Bumbăcăria, Lemaître sau Fabrica de oţet. Avioanele se strecurau ca nişte ţânţari uriaşi printre

plopii de pe malul Dâmboviţei, cu picioare lungi şi desfăcute, împrăştiind un zgomot sfredelitor, care exploda la sol, în imediata apropiere a caselor. Geamurile se spărgeau şi noi fugeam în stradă, împreună cu vecinii şi pietonii, priveam uluiţi pâlniile lăsate de bombe. Erau ridicole în comparaţie cu cele din cel de-al doilea război mondial. Poate aveau un metru adâncime şi doi în diametru, dar reprezentau o noutate extraordinară pe care o admiram speriaţi.

Şi una dintre aceste pâlnii de bombe, pe care probabil că mi-o descrisese mama, era singura mea proprietate. Era rotundă ca un cerc în mijlocul unei străzi, pe care nu o cunoşteam, pământul fusese smuls din asfalt în urma exploziei, lăsând locul curat, fără pulbere, fără reziduuri, pur şi simplu o gaură în formă de sferă în terenul nisipos. Nu avea nimic de-a face cu camuflajul de care se îngrijeau părinţii mei – când eu însumi eram copil – nimic cu bomba din spatele gardurilor de sârmă ghimpată, pe care mi le arătase tata în adăpostul antiaerian, nimic cu cerul în flăcări de deasupra munţilor Jura, de care ne minunam oprindu-ne în loc pe stradă.

Pâlnia bombei a rămas o imagine singulară, de parcă mi-aş fi făcut în capul meu un album, cu puţinele pe care mi le povestise mama, un album în care îmi păstram pozele – cum îşi păstrase tata-mare fotografiile – lipite pe o hârtie maro, uşor scămoşată.

Mişcă-te! îmi spunea mama, când stăm degeaba şi visam dus pe gânduri. Mişcă-te! Fă ceva! Şi mai târziu, eu însumi mi-am spus „Mişcă-te!”, când eram fără chef sau descurajat şi trebuia totuşi să mă arunc în inevitabil. Şi România s-a mişcat după ce războiul a devenit un război mondial şi, pentru prima oară în istoria omenirii, a produs un carnagiu în masă prin tehnica produsă la scară industrială. Bătăliile de la Marna, de la Ypres, de la Verdun, bătăliile de la Tarnow şi Gorlice fuseseră

nume pentru nişte întâmplări foarte îndepărtate şi de neimaginat, pe care tata-mare, aplecat peste paginile de ziar, în salon, unde lustrele aruncau o lumină mirifică din becurile electrice, încerca să le înţeleagă, citind rapoartele armatei, studiind decupaje din hărţi, şi se consola cu ideea că în Bucureşti totul va rămâne ca până acum. Friptura de gâscă costa în continuare un leu şi patruzeci de bani, îţi vedeai de serviciu şi, mai ales, de petreceri, te plimbai pe Calea Victoriei, tata-mare însă îşi ieşea tot mai mult din fire. El văzuse în 1900 expoziţia mondială de la Paris, s-a entuziasmat de sentimentul vital pe care îl degaja aceasta, de speranţa stârnită de dinamismul tehnicii noi în cadrul vechii ordini consolidate. A privit consternat palatul luminilor strălucind într-o feerie inimaginabilă. Se apucase de o bară de susţinere, când a văzut oamenii mişcându-se pe un trotuar rulant: era copleşit de instalaţiile cu aburi şi generatoarele din pavilionul englezesc, de orientalii cu turbane şi veşminte albe care plimbau elefanţii. Şi acum arta ingineriei a degenerat într-o armă de distrugere, imposibil de imaginat? Tata-mare încă mai sperase că în România neutră vechea civilizaţie va supravieţui, doar descreierarea asta nu era să ajungă până în sud-estul Europei şi, totuşi, în august 1916, la intrarea României în război, a clătinat încet şi îndelung din cap, a dat la o parte gazeta preferată, pentru a nu mai citi niciodată regulat şi integral ziarul, cum obişnuise până atunci. Şi-a pus pince-nez-ul la loc şi a rămas pe scaun, nemişcat.

Mişcă-te! Dar armata română se mişca mai ales în retragere, un pas înainte şi doi înapoi – cimitirele de-a lungul străzii recente mai există şi azi, le-am văzut, fără să-mi pot conştientiza semnificaţia lor: cruci ruginite, pajiştea, năpădită de urzici şi izmă.

— Am fost în oraş, mama şi eu, şi peste tot dădeam cu ochii de militari, ofiţeri bulgari,

austrieci şi germani, cânta muzica, ne făcuserăm ultimele târguieli pentru Crăciun şi cred că în anul acela Curt a primit cadou jocul de-a constructorul, Meccano, o cutie plină cu beţişoare metalice prevăzute cu găuri, prin care puteau fi legate între ele cu şuruburi, în aşa fel încât să construieşti turnuri, macarale sau funiculare. Nu mai ştiu dacă au trebuit să ne caute şi cum ne-au anunţat în sfârşit, dar, când am ajuns acasă, lângă fiecare pat, se afla o puşcă.

Şi pe fotografia cenuşie din albumul capului meu era carabina tatei, păstrată după paltoane şi rochii, în şifonierul din camera mamei, de unde putea să vadă, dincolo de gard, strada Morilor şi copacii de-a lungul Dâmboviţei: acum era lipită de perete: un obiect unsuros, vulgar, cu o finalitate precisă, a cărui carcasă de alamă lăsa o pată pe ornamentul, acum roşcat, al tapetului, un semn că, în viitor, oţelul şi petrolul vor defini cultura, nu stofele lui tata-mare.

Gerhard Velburg fusese încartiruit la Craiova şi, după ocuparea Bucureştiului de către trupele generalului Mackensen, a fost mutat în Capitală, unde a stat provizoriu la şcoala de cădeţi, până când a primit ordin să rechiziţioneze, în calitate de aghiotant al domnului căpitan Stolte, casa cu nr. 7 din strada Morilor: superiorul său avea o frică infernală de români, cărora nu le acorda niciun credit, de aceea a cerut să fie încartiruit la o familie germană. Când mama-mare a venit acasă, întâmpinată de bucătăreasa care plângea în hohote, căpitanul şedea în salon, împreună cu alţi doi ofiţeri, care fuseseră de asemenea încartiruiţi acolo. Domnii beau ţuica lui tata-mare, fumau, se ridicară când mama-mare a intrat pe uşă, îşi loviră călcâiele şi se înclinară uşor din taliile lor strânse în curele, murmurară scuze, oricum, fuseseră constrânşi, din păcate era un ordin, toate camerele până la una…

În Bucureşti domneşte linişte deplină, încă există pâine, cafea, carne, alcool – o să vă mire. Şi unde mai pui că la preţuri destul de mici. De curând, am mâncat la bodega Zografi, pe o stradă plină de localuri de petrecere. Două salate orientale, o supă cu tăiţei, raţă cu cartofi, roşii, ardei, cafea, prăjituri şi vin. Convertind în mărci, toată consumaţia a costat 3 Reichsmark! La colţul de la întretăierea Bulevardului Elisabeta cu Calea Victoriei, m-am simţit ca atunci la Berta, în Kranzlereck, la Berlin, atât de mare era traficul de tramvaie şi pietoni. Trăsurile aveau cercuri de cauciuc aplicate pe roţi şi tramvaiul cu cai e aproape pe gratis, în colţul ăsta se văd mulţi ofiţeri de-ai noştri, discută, fumează, se prefac indiferenţi, dar trag cu coada ochiului la damele cochete când îşi arată glezna păşind de pe trotuar pe carosabil. O plăcere îndelung discutată. Aici sunt la modă cizmele cu şireturi, foarte luxoase, cum nu se văd în Germania. Adieri de parfum plutesc în aer la trecerea doamnelor mignone şi graţioase, înfăşurate în blănuri scumpe, cu obrajii fardaţi, „gata de asalt". Multe dintre doamnele din Germania, mai ales din Austria, pot fi recunoscute, nu numai după lipsa fardului, a pantofilor şi a blănurilor elegante, dar, mai ales, după semnul distinctiv de a purta pălăria cât mai împinsă spre ceafă. Fără îndoială, pantofii sunt la loc de cinste, nu numai în ce priveşte calitatea, dar şi cantitatea lor. Conducerea militară i-a aprobat fiecărui civil numai cinci perechi de pantofi, ceea ce la Bucureşti se consideră o măsură restrictivă inacceptabilă. Aici, cine îşi permite are douăzeci până la treizeci de perechi, şi nici un cizmar nu vrea să pună pingele, iar o cizmă obişnuită de damă costă 150 lei. Astea sunt grijile şi luxul care îi preocupă pe cei de aici. Surpriza din salonul de pe strada Morilor a fost extraordinară, când domnii ofiţeri le ordonară aghiotanţilor să facă „prezentările" şi, cu ocazia asta, ieşi la iveală că

mama-mare îl cunoştea pe arătosul Gerhard Velburg, care avea ochi blânzi şi o mustaţă impozantă, din vremea tinereţii ei petrecută la Murg, în Sudbaden. Îl salută aşadar cu căldură şi-l întrebă imediat de cunoştinţele comune. Cum a ajuns scrisoarea aceasta către părinţii lui în cutia de lemn pe care am găsit-o, când am strâns lucrurile din casă, nu-mi pot explica. Poate că mama-mare l-a mai întâlnit după război pe Gerhard Velburg şi i-a cerut documente din vremea aceea, după cum colecţiona şi cărţile poştale trimise la rude. Un lucru e sigur: prosperitatea calmă, pe care o găsise Velburg, în plin război, la Bucureşti, şi pe care o zugrăvea în scrisoarea trimisă părinţilor la Murg, s-a sfârşit abrupt, în Cişmigiu au fost sădite căpăţâni de varză printre flori şi cupletul de revistă „Treci la rând”, prezentat la arena Amicii Orbilor, stârnind râsete, devenise fapt cotidian: peste tot se formau cozi în faţa magazinelor, se stătea la rând pentru cartele de alimente, pentru certificatul în baza căruia se eliberau cartelele, se stătea la rând ca, în cele din urmă, să poţi arunca o privire pe rafturile goale ale magazinului.

Tata-mare a venit către prânz pe jos acasă, cu jambierele stropite de zloată: a trecut tacticos pe podul arcuit de la abator, a mers pe sub copacii despuiaţi de-a lungul Dâmboviţei, şi-a pus cu grijă bastonul pe trotuarul acoperit cu zăpada topită într-o zeamă murdară, în antreu şi-a scos pălăria şi a pus-o pe poliţa de sus a cuierului, se lăsă ajutat să-şi dea jos paltonul negru din stofa de lână cu mesadă de blană, îşi frecă mâinile pe care le avea mereu cam reci, le zâmbi ofiţerilor, îi salută pe mama-mare şi pe copii, se aşeză la masa ovală din Coln şi spuse:

— Fabrica a oprit lucrul. Şi nimeni la masa aceea nu putea auzi ce ţiuia în urechile lui tata-mare: liniştea după ce războaiele de ţesut fuseseră scoase din funcţiune.

Iarnă, casa goală, deschisă spre strada îngheţată. Gardul de scânduri rupt, furat. Lemn bun de foc în iarna asta aprigă de război. Curtea păzită cu grijă, răzoarele de flori, cărările, tufele şi copacii, curtea păsărilor, peluzele de iarbă pe care ţiganii îşi primeau supa săptămânală sunt la discreţia tuturor privirilor, deschise tuturor necioplţilor şi câinilor vagabonzi. Uşa şi stâlpul porţii peste al cărui vârf se înălţau crengile şi ramurile dudului. Şi această neputinţă de a te apăra, la care se adaugă şi vicisitudinea iernii, face ca grădina să pară devastată, faţada casei avariată, ca şi cum masacrul războiului ar fi pătruns aici, s-ar fi cuibărit în ziduri, dale, răzoare şi cărări, dând la iveală o nebănuită deşertăciune.

Mama stă la fereastra camerei ei de pe colţ, priveşte în lumina clară, sticloasă, care a străpuns aerul în dimineaţa aceea din iarna anului 1917—1918, fără să lase nicio urmă de căldură: are o fricâ uimitoare de acest dezastru, de spiritul de revanşă şi de mizeria care s-au apropiat de graniţa nemijlocită a existenţei ei obişnuite.

— Nu se mai găsea nimic, povestea mai târziu. Nici măcar lemne de foc. Oamenii flămânzeau şi îngheţau. Şi într-o dimineaţă gardul dispăruse. A trebuit să înjghebăm un ţarc din bare de fier.

— În albumul din capul meu, i-am spus lui Sorin Manea, există, după pâlnia lăsată de bombă şi puşca de lângă patul mamei, această a treia imagine a furtului gardului de scânduri, care a lăsat casa despuiată şi oarecum absurdă, frântă, ferfeniţită, fără semnificaţia ei obişnuită…

Am intrat la Ateneu într-o cafenea, unde se întâlneau de obicei oamenii de teatru, şi noi ne gândeam că la ora aceea, cu puţin înainte de 4, poate aveam să-l întâlnim pe Mircea, actorul roşcovan, pe care îl cunoscusem ieri seară, cu ocazia vizitei mele pe şoseaua Câmpia Libertăţii.

— Dacă ai chef, mergem diseară la Lăptărie, un bar de jazz în clădirea Teatrului Naţional, spuse Sorin, aparent fără legătură, şi-a luat numele de la o lăptărie care a existat cu adevărat, nu departe de locul unde se află azi. În încăperile ei s-au dat primele spectacole Dada la Bucureşti, Tristan Tzara doar a fost român şi a plecat în 1916 la Zürich, unde un scriitor elveţian l-a însoţit la un tribunal din Berna, cu un certificat psihiatric în buzunar, prin care se atesta că Tzara suferea de demenţă precoce, ceea ce reieşea şi din poeziile lui. Cu ajutorul acestui certificat, Tzara urma să fie scutit de serviciu militar în cadrul Armatei Române şi de trimiterea pe front. Dar Tzara nu era nebun. Era doar, pur şi simplu, român.

Sorin râse în felul lui maliţios, râsul ăsta uşor anormal, isterizat.

— Era român, iar când a părăsit tribunalul a spus *„merde”* şi „da da”, ca o confirmare a lui „dada”.

Ne-am aşezat la o masă lângă fereastră, de unde puteam să văd o parte din stradă şi din piaţă; pustietatea lor amintea de albia uscată a unui râu.

— Pe terasă, la Lăptărie, am scris vara trecută un poem de peste două mii de versuri. Aveam o masă rezervată pentru mine, veneam în fiecare seară acolo şi beam cafea. Din cauza medicamentelor, nu am voie să beau alcool. Scriam. Am scris până în octombrie, când vine frigul şi poţi mirosi zăpada din munţi. De atunci am devenit o mobilă, m-am transformat în decor şi pentru asta primesc băutură pe gratis. Mircea năvăli înăuntru agitându-şi braţele, nu venea de la repetiţie, ci de la o şedinţă cu administraţia blocului şi am început să înţeleg la ce se referise domnul Leo Schachter când i-a spus lui tata-mare că la Bucureşti nimic nu e ce pare a fi. În privinţa asta, după cum se vede, nu s-a schimbat nimic. Manea nu era om de ştiinţă şi nici Bucureştiul spaţiul sufletesc din lumea de dincolo a mamei

mele. Poeţii au devenit mobile şi străzile albii uscate de râuri, artiştii, administratori de blocuri care nu aveau căldură – după cum povestea Mircea – şi, în concluzie, iarna nici apă, cel puţin nu pe ţevile chiuvetelor, în schimb pe pereţi, întrucât problema căldurii trebuia rezolvată vara, ca iarna să fie cald, dar cum vara nimeni nu se gândea la încălzire, iarna iar nu era apă şi, în general, spuse Mircea, gata s-o ia din loc:

— Nu vă grăbiţi, nu vă grăbiţi. Ăia de jos, unde au locuit bunicii dumneavoastră, au distrus totul.

— Da, da, am spus, *ja, ja.* Şi Sorin Manea stătea în faţa ceşcuţei de cafea şi mă privea cu acea privire fixă, rămasă în ochii lui, după ce bătaia de joc s-a stins, fără ca tristeţea să fi pus de tot stăpânire pe el.

Era cu adevărat o mobilă.

Tata-mare recunoscu:

— Nu se mai găseşte nimic.

— Bine, bine, repetă pentru sine, *gut, gut, gut.*

Dar la sfârşitul lui noiembrie 1917 a spus:

— Bine, bine, aşadar la Lucerna. Consiliul de familie s-a instalat în fabrică, domnişoara Ruth S. a primit atestatul 2211 de la Oficiul de despăduchere al Comandaturii, că nu avea păduchi şi boli contagioase, mama-mare l-a rugat pe ordonanţa ofiţerului Georg Velburg să-i procure din stocurile de alimente ale armatei pâine, ouă şi păsări, şi a reuşit performanţa unui coş de răchită, plin cu bucate învelite curat în şerveţele şi cu argintăria adecvată, tata-mare i-a scris lui Weifiman, la Viena, şi-a încuiat cu grijă biroul şi, în sfârşit, iată-ne, după un drum cu sania, la Gara de Nord, în cupeul unui tren, încotoşmăniţi în blănuri şi cu câteva bagaje de mână, ascultând fluieratul locomotivei care a precedat zdruncinătura de pornire, când frânele s-au ridicat şi trenul s-a pus în mişcare: zdrenţe de aburi se frecau de geamurile îngheţate, casele şi străzile înzăpezite rămâneau în urmă.

În compartiment mai călătorea o pereche cu noi. Amândoi la vreo treizeci de ani, el, mic de statură, îmbrăcat într-un costum negru la modă, cu un obraz rotund, neverosimil de neted, cu ochi întunecaţi şi blânzi care priveau calmi şi uneori copilăroşi; ea, o femeie suplă, elegantă, foarte palidă, cu o expresie de suferinţă care o făcea atrăgătoare, dar şi inaccesibilă. Tata-mare, cel mai bătrân dintre cei doi domni, s-a prezentat pe el şi familia; cuplul „Herr Silberling” s-a bucurat, au schimbat formule de politeţe şi mama-mare suspina pentru timpurile grele – temându-se să nu o apuce „ameţeala” –, când Onkel Mendel a spus deschis acea frază, pe care o auzisem mereu şi mereu, legată de „poveştile vieneze” ale mamei, fie că era îndreptată împotriva autocompătimirii lacrimogene a mamei-mari, fie că el, Onkel Mendel, demonstra un optimism inteligent şi robust, pe care micuţa de nouă ani, Ruth, trebuie s-o fi ascultat, în orice caz, cu un zâmbet mirat, când micul domn agil îşi întinse mâinile înmănuşate spunând:

— Ce să ne tot văietăm! Lumea e aşa cum e şi avem noroc că stăm într-un vagon de tren – fireşte, recunosc, nu prea confortabil, şi mai e şi rece pe deasupra – dar până la urmă ajungem în Elveţia, într-o ţară apărată, ceea ce în ziua de azi e un miracol.

Soţia lui suferea de rinichi şi unchiul Mendel spera, după cum explicase, că în Elveţia va găsi o mai bună îngrijire medicală pentru soţia sa, hrană suficientă şi poate chiar o localitate pentru cură, unde ar putea să se însănătoşească în linişte şi fără această mizerie atotcuprinzătoare. Şi în timp ce mama-mare povestea că tatăl ei, care se stabilise deja de câţiva ani la Lucerna, îşi însoţea soţia regulat, ea suferea de mult de inimă, la Rheinfelden în Solbad, un tratament care îi pria mamei, şi domnii schimbau impresii între ei despre urmările Revoluţiei Ruse, despre zvonurile

contradictorii care circulau, despre deproprietăriri de bănci şi fabrici, despre împuşcarea şi riposta menşevicilor, mama nu-şi putea lua ochii de la colierul doamnei Silberling. Perlele apăreau de sub părul ridicat la ceafă, alunecau pe sub guler într-un arc moale pe bluza albă, brodată, şi se cufundau în blana reverului de la palton; şi aceste perle erau nişte bile întunecate, săptămâni numărate, luni numărate.

— De ce sunt perlele negre?

Mama povestea că *se* lăsase o tăcere în compartiment, că zgomotul roţilor devenise brusc foarte tare şi părinţii parcă nu mai aveau obraz.

— E din cauza bolii mele, spuse doamna Silberling, fără să-şi ridice privirea, şi doar unchiul Mendel o privi pe mama, zâmbi şi spuse:

— Colierul e mai frumos aşa, nu crezi?

Pene de fazan, de marabu şi de struţ în şifonier lângă caseta de lemn, legate de mama cu o fundă de mătase, resturi din atelierul de pe Mariahilfer-Strasse din Viena: pentru mine erau nişte mesageri străini, „negri” din ţările coloniale, care aduceau sălbăticia în oraşele lumii, îşi găseau corespondentul în palmierii cu frunzele în formă de evantai din jardinierele care se aflau în salonul şi la intrarea în casa lui madame Megiesch. Şi penele şi palmierii aparţineau ţărilor unde trăiau păgânii şi sălbaticii, reprezentaţi goi în „Popoarele lumii”, pentru privirile care-şi ascundeau interesul când stăruiau pe sâni şi pe alte rotunjimi. Şi cumnatul lui tata-mare îşi procura marfa uşoară, adusă cu vaporul din pădurile tropicale ale marilor imperii europene, făcându-şi griji din cauza moliilor, care distrugeau splendoarea crudă şi arhiva lui, unde era înregistrată fiecare pană vopsită de el cu un model anume şi numerotată, pentru cazul în care ar fi fost nevoit să o copieze, pentru că moliile puteau preface totul într-o masă lipicioasă.

Pana arată delicată şi friabilă, dar ea este un produs cornos foarte rezistent. Apa trebuie să aibă 80°, ca să poţi avea certitudinea că toate larvele au fost nimicite. Moliile sunt cel mai mare pericol în atelierul meşterului de pene, ele mănâncă totul, în special în arhivă: pentru că am pus acolo un eşantion mic, numerotat, din fiecare pană colorată.

Dar nu moliile au distrus arta unchiului Alfred. Când familia S. a ajuns de la Bucureşti la Viena, în metropola pe care tata-mare o păstrase în memorie în toată strălucirea ei şi acum se gândea că o să locuiască la cumnatul lui pe Mariahilfer-Strasse, ei bine, la Viena se sfârşise epoca pe care abia o părăsiseră la Bucureşti: aici domnea sărăcia, nimeni nu mai avea nevoie de pene şi unchiul Alfred plecase din oraş.

XII
Natură statică

L-am rugat pe Sorin Manea, după ce am pornit-o agale din Cişmigiu prin Calea Victoriei spre Ateneu, să mai dăm o raită şi până la lacuri în Parcul Herăstrău, să încheiem deci ruta de care îmi povestise mama; călătoria afară din oraş la berării, spunea ea, ar fi fost excursia cea mai frecventă în serile de vară. La începutul Şoselei Kiseleff, o şosea largă, mărginită de vile şi grădini, Sorin i-a spus şoferului să oprească în faţa Muzeului de Ştiinţe Naturale şi mi-a propus să vizităm locul unde lucrase înainte; după ce am vizitat birourile şi laboratoarele, o fostă colegă de-a lui ne-a condus în sălile cu exponate, care mi-au amintit de orele petrecute în timpul studenţiei mele în colecţiile de preparate, şi în mine s-a trezit senzaţia că în acele vitrine se afla închisă o rămăşiţă din ultimul secol, o rămăşiţă a unei posibile recunoaşteri, şi i-am zâmbit unui cazuar australian, care stătea ţeapăn şi grav în spatele geamului, ca ştiinţa culorilor lui Goethe, transformată în păsări: negrul corpului se preschimbase la gât în albastru, ca şi când albul s-ar fi prelins în negru, în timp ce lobii gâtului care atârnau în negru străluceau acum în roşu-purpuriu, de parcă acolo albul s-ar fi retras. Însoţitoarea noastră ne-a explicat, nu fără mândrie, că Grigore Antipa ar fi proiectat primele diorame sau diagrame ale lumii, în unsprezece săli, care au fost date în folosinţă în iunie 1914, pentru a-i crea vizitatorului o imagine cât mai apropiată de viaţă despre animalele expuse. Priveam aceste „natures mortes” cu animale împăiate în peisaje, cărora li se adăuga un mănunchi de trestie sau o bucată de

stâncă, pentru a crea iluzia unui cadru natural, şi simţeam o febră, un torent de cuvinte în capul meu, dar nu erau vorbe accentuate, perceptibile şi lăsau în urma lor o dâră fugitivă care se întindea parcă de la obiectele expuse până în prezent: intuiţie, senzaţie, răsuna dispreţuitor în capul meu, „dar nu contăm în spatele fenomenelor, ele însele sunt teoria” – la jumătatea secolului trecut s-a pus capăt acestei interpretări; lumea s-a redus la un mecanism, legile au devenit matematico-fizice, fiecare efect avea o cauză, nu exista decât o singură realitate şi aceea era un obiect pe care puteai să-l dezmembrezi, să-l deşurubezi şi să-l reasamblezi. Şi după cum modelai şi combinai lucrurile, ieşeau o lampă sau un trotuar rulant, războaie de ţesut cu aburi sau culori de anilină, lumea ingineriei lui tata-mare cu furnale şi hale în fundalul unor alei îngrijite, o lume raţională ce putea fi mereu refăcută din toate părţile ei componente, care pentru domnul care era tata-mare si-a găsit un sfârşit de neconceput, cu bombe, torpile, gaze toxice, cu un birou închis la Bumbăcărie şi o întoarcere la Linz. Să vezi şi să nu crezi! Singura realitate nu a fost nimicită pe câmpul de luptă, ea şi-a găsit sfârşitul şi teoretic, în relativitate şi salturi cuantice, cel puţin vreme de un deceniu, înainte să fie reconstituită la scara monumentală (un popor, o demenţă, un Führer), principiile evoluţiei degenerară în strigăte de Siegheil, tehnicii i s-a adăugat o zvastică, economia a devenit un ceas care îşi anunţa prin bătăi asurzitoare, la fiecare cinci ani odată, progresele în turnul bisericii şi teoria atomară a explodat în cauze şi efecte şi mai imprevizibile.

Şi în toată această fobie şi groază l-am văzut pe profesorul meu, care ţinea în mâna ridicată o pană, la care ce era explicabil trebuia explicat şi ce nu era explicabil trebuia admirat în tăcere. Fără îndoială, natura adusese la lumină totuşi ceva care

servea intuiţiei, un fel de replică în stare să nască senzaţii.

— Eşti palid, nu ţi-e bine? mă întrebă Sorin, privindu-mă ca pe o piesă de muzeu, la care ceva nu era în ordine.

— E năucitor, am spus, atâtea impresii… Nu puteam să explic că profesorul îmi apăruse, pentru o secundă, ca figura metamorfozată a lui tata-mare, deşi îi despărţea o generaţie, dar amândoi erau oameni distinşi şi au dispărut într-un mod ireversibil, ca aceste bucăţi puse sub geam la Muzeul Grigore Antipa, Şoseaua Kiseleff, nr, l, Bucureşti.

În iarna lui 1917—1918, într-o locuinţă mobilată în Weinmarkt, la Lucerna, tata-mare şi-a amenajat la etajul întâi, deasupra magazinului de argintărie Naf, în faţa ferestrei foarte joase a camerei, un şevalet, a tăiat bucăţi de pânză potrivite, şi-a procurat culori şi a început să picteze – o preocupare pe care mama-mare, având în vedere împrejurările, o privea circumspect şi căreia, când se afla la rudele ei care locuiau pe Hirschgraben, într-un apartament mai luminos şi mai încăpător, îi găsea scuza că trebuia să facă ceva mai „trăsnit” – să nu uităm fotografiatul lui, ce tevatură fusese, până când a fotografiat, în sfârşit, casa din strada Morilor, puteai să „înnebuneşti, nu alta”, şi aşa e şi acum, numai că nu fotografiază, pictează în prostie.

Tata-mare stătea ore în şir la şevalet, la lumina subţire a iernii, el însuşi un desen haşurat, dinaintea ferestrei dinspre curtea din dos, picta rotunjimile fructelor, faldurile feţei de masă – pe *pânză,* aşa cum se teşea la fabrică – se ridica, îşi lua pălăria şi bastonul din cuier, ca să iasă la plimbare pe străduţe până la lac, unde se oprea la parapetul de fier, privea apa şi hotelurile din curbura largă a golfului, ca să intre într-unul din foaierele capitonate cu plus şi să bea o cafea *Pflumli.*

Pânză – nu ştiu de unde cunoşteam cuvântul ăsta, şi totuşi, când m-am plimbat cu Sorin Manea în parcul Herăstrău, pe la intrarea spre lac, m-a tras la un stand unde atârnau baticuri pe o bară, am pipăit cu vârfurile degetelor o ţesătură, puţin mai aspră, de parcă firele ar fi fost în răspăr, dar care, pe de altă parte, se simţea şi lejer, de o moliciune elastică şi am spus:

— *Pânză.* Asta e *pânză.*

Sorin, care mă asculta, a râs, a dat din cap, mi-a corectat pronunţia, rostindu-l pe P ca pe o labială tare, aspirată, şi spuse că e vorba de un cuvânt vechi, care se foloseşte acum mai puţin, înseamnă într-adevăr o ţesătură de felul celei folosite de pictori pentru tablourile lor şi aşa am ajuns să-i povestesc despre tata-mare, despre tabloul pe care îl pictase în iarna lui 1918 şi care, după câte îmi amintesc, a atârnat în locuinţa noastră: o natură statică. Poartă semnătura lui avântată şi anul; înfăţişează pe o masă, a cărei învelitoare de pânză este uşor dată la o parte, lăsând un colţ liber, o piersică în faţa unui măr, un pahar de cristal cu vin, la piciorul căruia se află două nuci; în spate, învăluit în crepuscul, un strugure, ca un *point d'origine* a tuturor rotunjimilor, prin planul asupra căruia se revarsă o lumină sudică, ce se filtrează prin jaluzelele trase, se răsfrânge în paharul de cristal, irizează mărul şi se adânceşte catifelat în pielea piersicii.

— Acest tablou, i-am spus lui Sorin Manea, în timp ce ne plimbam de-a lungul lacului Herăstrău, la umbra copacilor bătrâni, care străjuiau malul şi îşi arcuiau coroanele pe aleea pietruită, lăsând între trunchiurile lor un spaţiu liber pe unde îţi puteai arunca privirea spre apă, acest tablou m-a însoţit toată copilăria. Şi în timp ce ne urmam drumul, cu speranţa deşartă de a găsi acel restaurant plutitor – mama îmi povestise că băuse cândva limonada la umbra copacilor pe o insulă mică plutitoare, la care ducea o punte peste apă –, natura statică a lui

tata-mare nu îmi mai apăru un tablou de gen, aşa cum îl considerasem întotdeauna.

— „Fruct de salon”, i-am zis lui Sorin, i se spune piersicii într-un dialect elveţian şi, fără îndoială, acestui fruct i s-a conferit o semnificaţie asemănătoare cu cea acordată, în anii ’90 ai secolului nostru, bananei: trecea drept o cucerire socială, simboliza un mod de viaţă. Abia acum îmi devine limpede că tata-mare nu a pictat un motiv arbitrar pentru propriul lui amuzament. Strugurele îi seamănă unui arbore genealogic cu multe fructe, nucul e un simbol al înnoirii şi al renaşterii şi acest pahar de cristal – nu unul oarecare, ci unul din Coln – reprezintă tradiţia şi continuitatea raţiunii. Tata-mare a creat în iarna lui 1918, când lumea lui s-a prăbuşit, un fel de portret de familie în care nucile la piciorul paharului cu vin erau copiii, iar mărul simboliza originea ţărănească a mamei-mari, un punct de sprijin, chiar dacă numai în fundal, ce scotea în evidenţă „fructul de salon în adâncimea lui catifelată”, un fruct moale, expus putrezirii – ceea ce azi nu-mi pare lipsit de ironie –, dar într-un contrast foarte fin cu cristalul şi vinul strălucitor.

Dar ceea ce mă impresionează este concepţia, tipică pentru tata-mare, că această „lume”, pictată de el, a luat naştere pe un suport textil: faţa de masă, care, ce-i drept, e dată la o parte într-un colţ, o intervenţie turbulentă venită din afară.

— Faţa de masă din *pânză,* spuse Sorin, râse, lăsându-şi demonul să danseze, *pânză,* cea pe care se sprijină obiectele tălmăcite de tine atât de savant, dar această *pânză* pictată se sprijină la rândul ei pe altă *pânză,* pe care a tăiat-o şi a fixat-o bunicul tău pe ramă şi, în cele din urmă, s-a dovedit un cuvânt pe care nepotul lui l-a folosit în faţa unei gherete la sfârşitul secolului, fără să ştie ce înseamnă…

Şi râsul lui făcu să treacă pe apă şi prin masa de frunze un tremur, de parcă ar fi adiat vântul.

După ceai, mama-mare îşi însoţea tatăl, faţă de care folosea întotdeauna pronumele de reverenţă, pe corso, la lac, o plimbare făcută milităreşte, cu pălăria gata la datorie, în toate părţile, câteva cuvinte amabile adresate cunoştinţelor, dar acest mers pe sub platani, pe vreme rece şi adeseori umedă, era resimţită altfel în faţa amintirii Căii Victoriei; aceasta de aici i se părea lui tata-mare de o luciditate lipsită de viaţă, care îi marca şi pe oameni, ei înşişi înţelegând plimbarea drept o formă de exerciţiu fizic, pe care îl îndeplineau cu seriozitatea unei obligaţii de serviciu. Se alătura doar din politeţe socrului, sau din respect, la fel cum vizita ţesătoria acestuia din Emmenbrücke, mai mult din obligaţie decât din interes, oricum admira mult noile războaie de ţesut, aflate în hale solide, curate – ce mână de lucru puţină foloseau în producţie –, şi totuşi, o ocupaţie ca aceea pe care i-o oferea socrul său nu i se părea potrivită, cu atât mai mult cu cât încă era directorul Bumbăcăriei din Bucureşti, şederea lui în Elveţia nu era decât provizorie şi credea că va restabili relaţiile pe care le abandonase. Picta, astfel conferea durată perenităţii şi perisabilului conţinut: lumina nu avea să dispară, fructele nu se vor usca, nu vor putrezi. Şi în timp ce tata-mare încerca să ţintuiască pe pânză timpul pictând, mama-mare găsea, prin vizitele ei la rude, în sfârşit, ascultători răbdători, care se lăsau impresionaţi de lamentaţiile ei, o „societate cu moţ” – cum o numea depreciativ – neavând habar de nevoile şi deruta care unora le dădeau atâta „ameţeală”.

— Nu se mai găsea nimic, accentua deasupra ceştii cu ceai, care-i fusese oferită, într-o bună zi a fost furat gardul grădinii, în magazine stăteai degeaba să cumperi alimente, chiar dacă aveai cartelă, şi dacă n-ar fi fost rechiziţia şi dacă nu era Gerhard Velburg să ne aducă, din când în când, carne şi pâine din stocurile armatei, am fi flămânzit ca majoritatea oamenilor din oraş. Din

cauza lipsei de materii prime, fabrica a trebuit să se închidă şi aşa am plecat cu familia Silberling, o pereche foarte distinsă, – el lucrează în domeniul bancar – la Viena şi, când am ajuns, mai aveam în coşul de răchită o jimblă, pe care mi-o dăduse cunoştinţa mea din Murg s-o avem pentru drum. Ni s-a atras atenţia să căutăm un han unde să poposim două nopţi, înainte de a ne continua călătoria, şi m-am bucurat de micul dejun de a doua zi, de cafea şi de chifle şi, deoarece un băiat ne-a cerşit ceva pe drum, i-am dat pâinea albă, doar era deja veche de trei zile, oricum, noi n-am mai fi mâncat-o şi mâine tot primeam pâine proaspătă la han…

Şi micuţa Ruth S., fetiţa de opt ani, în hăinuţa ei de blană şi manşonul pe măsură, se ascunsese în spatele mamei ei, care ducea coşul pe braţ, arăta obosită de drum, speriată de acest băieţaş de vârsta ei care stătea în faţa lor, numai în cămaşă, îngheţat de frig, le privea cu ochi înfometaţi şi întindea mâna, amintindu-i mamei de ghearele unei păsări moarte, şi a simţit atunci, într-un chip cu totul nou pentru ea, dorinţa de a-l ajuta pe băiat, de a fi alături de el, când mama-mare a ridicat capacul coşului, în nechibzuinţa ei tipică de a da tot ce nu corespundea pretenţiilor ei, a scos jimbla, a ţinut această pâine aurie, cojoasă, în mână, uitându-se la ea şi neobservând uluirea incredibilă din ochii băiatului, transformată în frică, în clipa când madame i-a întins o pâine albă de cea mai bună calitate. Şi Ruth S., cu pumnii strânşi în manşon, a început să plângă, văzând cum degetele slabe au apucat pâinea, au strâns-o cu ambele mâini, ca şi când cineva ar fi putut să i-o ia, şi a zbughit-o la fugă în hohotele de râs ale lui tata-mare; fugea de parcă însăşi viaţa i-ar fi fost în joc.

— La micul dejun nu li s-a dat decât un codru gri şi uscat, împănat cu fire de paie. De unde puteam să ştim că la Viena nu se mai găsea pâine, în capitala imperiului!

Iar mama-mare nu şi-a imaginat niciodată, în timp ce povestea mereu şi mereu întâmplarea cu pricina, că în momentul, când i-a întins băiatului pâinea albă, în fata ei a luat fiinţă un sentiment de culpabilitate de care nu a mai putut scăpa niciodată, iar când şedea în holul căminului de bătrâni, privind prin fereastră râul şi casele vechi, încă o înfiora, poate de aceea spuse cu vocea ei stinsă şi răguşită:

— I-am făcut rău acestui băiat. Nimeni nu putea să-l creadă. Aşa o pâine minunată, pe care n-o mănânci nici în România decât de sărbători. Nimeni în toată monarhia dunăreană nu ar fi dat, de bunăvoie, aşa ceva din mână…

Şi pleoapele ei se umplură din nou de lacrimi.

Atenuarea unor posibilităţi coloristice individuale, accentuarea altora – fizicianul denumeşte acest fenomen interferenţă şi se simte stăpân pe situaţie, când în pana de pasăre efectele de culoare sunt deosebit de metalice.

Mama-mare a găsit la Viena, în timpul unei scurte plimbări în centru, „visul” ei de pantofi şi şi-a lăsat botinele pe care le purta la magazin, pentru că perechea cea nouă era de o eleganţă distinsă, aşa că era nerăbdătoare să se încalţe cu botinele noi imediat, iar tata-mare s-a considerat fericit, după cazarea destul de nesatisfăcătoare la hanul respectiv, după micul dejun mizerabil, că a putut să-şi consoleze nevasta, consolare care a făcut-o să-şi admire pe ascuns în vitrine reflectarea botinelor strălucitoare sub poalele legănate ale paltonului.

— Lăsaţi-le pe alea vechi, fără grijă, la noi, a spus vânzătorul şi le-a băgat sub tejghea, ce vă mai trebuie, dacă aveţi altele noi.

Şi mai întâi a simţit puţin frig la picioare, pe urmă umed şi, în sfârşit, rece de-a binelea, iar când mama-mare şi-a descălţat botinele noi la han,

făcându-şi ultimele iluzii despre pielea lucioasă, a descoperit o gaură în talpă… şi se pare că în acel moment madame S. a făcut ceva greu de crezut, a râs în hohote şi s-a amuzat copios, fără ameţeli şi văicăreli, că, fără îndoială, „noul" cunoaşte transformări surprinzătoare, o talpă nu mai e neapărat o talpă, ci o bucată de carton, iar o călătorie, care în anii trecuţi ducea în mod obişnuit, după o şedere la Alfred, în Thalwil, unde coboram la hotelul gării, ca a doua zi, odihniţi şi în haine proaspăt schimbate, să ne prezentăm în faţa rudelor din Lucerna, acum avea să *se* sfârşească cu totul pe neaşteptate la Linz: fratele ei era plecat din oraş, îşi lămuri soţul, atelierul închis, şi observă, cu un fel de indiferenţă, că tata-mare rămăsese fără grai, aşa nu-l cunoscuse niciodată, scotoci prin hârtii, acestea certificau că familia S., emigranţi din România (o ţară inamică), va fi predată în lagărul de internare din Linz şi că trebuia să se prezinte pe peronul nr. 4… Şi în timp ce tata-mare vocifera, că nici cuvântul lui nu mai valora nimic, doar hârtiile erau convingătoare, mama-mare simţi o satisfacţie: acest Coln, care s-a crezut întotdeauna, cu o undă de trufie, deasupra Lucernei, nu mai conta deloc, ca atâtea altele în acest război. Talpa era de carton şi pantofii aveau o gaură.

Şederea forţată la Linz nu era un subiect de discuţie, o fisură într-o placă de faianţă bine lipită, aşa era viaţa – abia când mama se afla deja în spital şi un radio inexistent transmitea prin tavan şi pereţi comunicate, care dădeau în vileag amănunte despre familia S., mama mi-a spus în şoaptă, revoltată de jurnaliştii actuali, despre internarea în fosta pensiune, în a cărei sală de primire oribilă, încărcată până la refuz cu geamantane şi baloturi, ea i-ar fi reîntâlnit pe soţii Silberling.

Am căutat în biblioteci şi arhive, ghidându-mă după descrieri care ar fi putut să-mi dea o impresie cât de vagă despre internare, şi am dat de raportul

unei englezoaice care se pare că împărţise o vreme camera cu Rahel Silberling, în vreme ce Onkel Mendel locuia cu un rus şi familia S. fusese cazată într-o cameră cu un singur pat.

— *We were received by the doctor and a number of officials,* scria Maude Parkinson în amintirile ei din 1921, *unul dintre ei a cerut brusc cheile de la cufere. Totul a fost îndesat într-o etuvă uriaşă şi timp de douăzeci de minute a fost trecut printr-o baie de aburi la o temperatură foarte înaltă. Pe urmă am fost duşi în camerele noastre, o încăpere pe care trebuia s-o împart cu o femeie şi copiii ei. În fiecare dimineaţă venea un soldat cu o sticlă de dezinfectant, ne stropea pe noi şi hainele noastre, încât, chiar şi după luni de zile, totul mirosea a substanţa aceea. Eram şi supravegheaţi. Chiar aşa, eram supravegheaţi de soldaţi cu atâta severitate, încât straja a îndreptat arma spre mine, când am făcut într-o zi câţiva paşi dincolo de spaţiul destinat nouă. Pentru asta am fost pedepsită cu arest, ca să respect mai bine normele de comportare şi nu am mai trecut „graniţa”.*

Doamna care a împărţit prima dată camera cu mine a fost eliberată după două zile şi locul ei a fost luat de o evreică. Venise cu soţul ei din România. Erau o pereche foarte amuzantă. Ea şedea, cât era ziua de lungă, pe pat şi dădea pasienţe. El stătea în colţul camerei, cu un prosop pe umeri, care înlocuia şalul pentru rugăciune, şi se ruga. Ocupa camera de alături împreună cu un rus, dar venea tot timpul în camera noastră s-o viziteze pe soţia lui, uneori dis-de-dimineaţă, când nici nu eram îmbrăcată. Ce-i drept, se întorcea în camera lui, chipurile să ia ceva, dar venea foarte repede înapoi.

— Dumnezeu nu mi-a dat prea mult timp în care s-o mai pot vedea, îi spusese Onkel Mendel lui tata-mare. Şi mă tem că, în aceste condiţii, timpul se va scurta considerabil. Trebuie să profit de orele

astea şi să-l rog pe Dumnezeu să mi-o mai lase puţin pe Rahele Berkowicz.

Şi radioul a anunţat că atunci, în iarna lui 1917—1918, inginerul Ernst *S.,* director la Societatea Română pentru Industria de Bumbac, a dormit noaptea, în lagărul de internare, pe două scaune lipite între ele şi, cu toate astea, a refuzat să fie *cazat,* în ciuda condiţiilor mizerabile, nevrând să-i părăsească pe soţii Silberling – oaspeţii lui, cum susţinea el –, în timp ce Ruth şi Curt şparleau sticle, ale căror dopuri erau nişte bile colorate.

— Spărgeam sticlele, îmi şoptea mama, în spatele mâinii ei tremurânde, jos la râu şi ne jucam cu bilele, iar seara în pat le număram, atunci erau negre ca mărgelele lui *tante* Rahele, şi tot număram mărgelele negre, zile şi luni, până când adormeam.

Onkel Mendel nu vorbea niciodată de deportare, care fusese stabilită cu două zile înainte de sukkot, la 31 octombrie 1941, după decret, când li s-a ordonat tuturor evreilor din sudul Bucovinei să se încoloneze, fără să ştie unde vor fi duşi, cu indicaţia de a lua cu ei doar cât puteau să ducă în mână…

— Pe de-o parte, e bine că Rahele nu mai trebuie să suporte asta.

Şi niciunul dintre noi n-a mai întrebat vreodată de perioada de la Bug, a spus mama, din respect faţă de Onkel Mendel şi de frică să nu ne atingem de ceva care i-ar fi greu de suportat, ceea ce interzicea orice curiozitate. De aceea, nu s-a vorbit niciodată nici despre Linz, deşi cele două situaţii nu se puteau compara, ca nu cumva să atingem grozăvia care se lega de lagăr şi de internare, şi totuşi era prezentă când luam masa cu Onkel Mendel, zâmbetul lui avea ceva de om fugărit şi sufletul lui se transforma într-un peşte care putea oricând să ne scape: era aici ca o întunecare, în jurul căreia ne mişcăm, noi, cei care nu aveam

habar, şi de-aceea nu vorbeam de Linz, ca nouă înşine să nu ni se aducă aminte.

Şi totuşi, odată, cred că era după moartea lui tata-mare, Onkel Mendel mi-a spus:

— Oamenii apropiaţi, vecinii noştri, cei cunoscuţi din oraş, cu care ne salutam, vorbeam, deveniseră deodată alţi oameni şi au luat din casă tot ce le-a plăcut, încă înainte de-a fi ajuns în stradă, cu cuferele noastre în drum spre gară…

Eu aveam pe atunci probabil paisprezece ani şi Mendel Silberling era un om bătrân.

— Şi azi mai visez, spuse, pipăindu-şi buzunarul vestei în care se afla o cutie aurită cu „tabletele moi”, mulţumită cărora putea să doarmă măcar câteva ore pe noapte.

XIII
Mâncăruri

— Scuzaţi-mă, monsieur, am auzit în somn o voce, în timp ce în capul meu răsunau paşi, umblam printr-un hol, băteam iar şi iar la uşi şi nimeni nu-mi deschidea – *excusez-moi* – şi nu cunoşteam această casă prin care mă mişcăm, trebuie să fi fost foarte veche, foarte dărăpănată şi uşile şi canturile şi clanţele luceau slinoase în lumina care cădea prin luminator…

— N-am ştiut că mai dormiţi.

Şi în tăieturile pleoapelor îmi pătrundea *vieux-rose*-ul aşternutului, uşa salonului cu geamurile de cristal lustruite, puţin din stucul tavanului, şi iată-l – înconjurat de aceste elemente ale salonului familiei Schachter, aşa cum îl aveam eu în minte – pe monsieur Dragomir, înfăşurat într-un halat de baie puţin crăpat, cu capul, pe care părul scurt era pieptănat pe spate, uşor aplecat, obrazul lui exprimând o curiozitate reţinută:

— Aţi venit foarte târziu acasă?

— Da, am spus, da – şi mi-am amintit că ieri noapte, când am trecut pe poteca grădinii care ducea spre intrarea din spate, îl zărisem printr-una din ferestrele pivniţei pe monsieur Dragomir numai în maioul de corp, stând la o masă, aplecat peste nişte hârtii…

— La ce oră aţi venit acasă?

— Nu mai ştiu, nu m-am uitat la ceas. Şi de data asta i-am pus eu întrebarea – Lăptăria vă spune ceva? Aţi fost vreodată acolo? Ca să preîntâmpin o nouă încercare de a mă descoase, îi puneam întrebările pe acelaşi ton provocator şi simţeam o satisfacţie când vedeam cum îl făceam nesigur,

cum acel corp bătrân, înfăşurat în halatul de baie, se făcea mic şi în trăsăturile lui monsieur Dragomir tremura ceva slugarnic.

— La Teatrul Naţional, aşa-i – nu-i acolo? – sus de tot, într-un gang, monsieur Sorin Manea v-a dus acolo, e un bar unde tinerii, studenţii de la Universitate…

— Moaş'ta pe gheaţă! îi spusese Sorin Manea acelui obraz obosit, cenuşiu, aplecat asupra farfuriei cu supă – înjurătura necuviincioasă a mamei – şi eu am zâmbit când mi-am amintit.

— Aţi petrecut bine, aţi vorbit cu Manea şi despre mine?

Nu, nu vorbisem despre monsieur Dragomir, în general nici n-am prea stat de vorbă, şi n-as putea să-i fac să înţeleagă nici pe Sorin, nici pe acest individ bănuitor, care părea să se teamă de ceva total necunoscut mie, că această seară a fost pentru mine ca o reîntoarcere în propria mea tinereţe, într-o vreme când fratele meu şi cu mine ne cumpăram discuri cu muzică de jazz şi în oraşul învecinat exista primul club amenajat într-o pivniţă, cu plăci de fier vopsite în roşu şi galben fixate de pereţi, unde petreceam sâmbătă seara, la mese în formă de rinichi, fumând şi bând, cu gâtul asudat sub gulerul rulat, lână neagră, aspră, care zgâria ca întrebarea, dacă existenţialismul este un umanism…

— Mă duc să fac un duş, am spus, azi vreau să merg în partea de sud a oraşului. Pe strada Morilor.

— O, dar asta poate să mai aştepte, puteţi merge şi după-masă, spuse monsieur Dragomir, soţia mea şi cu mine am dori să luaţi masa cu noi. Azi găteşte şi trebuie să vă mărturisesc că e o bucătăreasă excelentă. V-ar conveni o oră anume?

Am spălat baia şi am îndepărtat gândacii de pe peretele căzii, lăsându-i să alunece în orificiul de scurgere. Apoi m-am întors în cadă şi am lăsat să-mi curgă pe tot corpul apă cu clor.

Toţi parcă voiau să mă reţină să mă duc în sudul oraşului, pe strada Morilor, să caut casa mamei, ca şi când acolo ar fi existat ceva ce nu trebuia să văd.

Albastru, un albastru rece şi artificial a început să străpungă ziua, s-o lumineze, s-o vopsească tot mai intens cu prosperitate şi curăţenie: un albastru structurat pe întunecimea celui de-al doilea război mondial, care devenea mai pregnant prin înmulţirea frigiderelor şi a fiarelor de călcat, a automobilelor, a nylonului, rorlonului şi perlonului – fibre sintetice care aveau să înlocuiască tot ce mai creştea pe câmpuri, de pildă bumbac şi pânză.

În satul dintre coline, Molasse, se deschisese un magazin nou, unul care era altfel decât toate celelalte pe care le cunoscusem până acum: avea o intrare în loc de uşă, o cruce din bare de metal care se învârtea, îţi alegeai un coş de sârmă dintr-o stivă şi căscai gura de-a lungul rafturilor pe care se aflau sticle, cutii şi mărfuri abia dezambalate. Le puteai lua şi pune în coş – ca şi când te-ai fi servit singur în magazinul negustorului. Nu, bineînţeles că subalternul Herr Kleinert, cel cu mustaţă şi magazin de coloniale, nu a fost lăsat de izbelişte, dar, în general, oamenii erau de părere că fructele şi legumele ar fi fost aici mai proaspete pentru că trebuiau înlocuite mai des, asta nu putea fi contestat, chiar dacă te jurai că n-ai cumpărat niciodată acolo, de fapt, apărai ca toţi ceilalţi pătura mijlocie, ca să ajungi la magazinul nou, foloseai uliţa din dosul satului, având în mână, în locul unei plase pentru târguieli, o geantă sport.

Dovleceii au apărut când au intrat primii muncitori din Italia în casa ţărănească din Latt, care era practic goală, şi mama scobea fructele lunguieţe, de culoare oliv, cu un cuţit, le umplea cu orez şi carne tocată, le gătea împreună cu roşii şi noi puneam cu lingura iaurtul lăptos din pahare de bachelită pe bucăţile din farfurie – aşa pregătea bucătăreasa dovleceii în România – şi mâncăm

vara, „lături”, cum spunea colegul meu Werner în fiecare joi, o porcărie care întrecea orice închipuire, auzi, dovlecei cu iaurt, când numai gândul la aceste pute de legume te făcea să verşi.

Dar după deschiderea noului magazin, mama a adus peperoni (ardei graşi), i-a pus pe plită, i-a copt pe fierul încins, până ce pielea lucioasă s-a făcut neagră şi un fum muşcător a umplut bucătăria, a curăţat pieliţa arsă sub jetul de apă, apoi a pus ardeii ăia, deveniţi flasci şi acoperiţi de o nuanţă gălbuie, într-un castron de sticlă, a turnat ulei deasupra, i-a sărat şi piperat, şi noi ne vâram bucăţile în gură şi ne priveam printre lacrimi, pentru că ardeii erau pe atunci încă iuţi şi unii usturau atât de infernal, încât trebuia să alerg la baie şi să las să-mi curgă apa rece în gură, puţin mândru de iniţierea mea cam focoasă în acea senzualitate sudică, galbenă ca tutunul, a numelor Bucureşti şi România.

Ardei umpluţi, vinete – cu cât îmi veneau în minte mai multe nume de mâncăruri româneşti din trecut, cu atât dispăreau cele autohtone. Tata nu mai găsea la piaţă felul lui de fasole preferat – Kellerschnecken –, nicăieri nu mai existau micile pere timpurii, singurele din care se putea prepara veritabilul „Schnitz-und-Drunder”, o mâncare veche ţărănească din bucăţi de cartofi şi felii de pere într-un sos dulce… şi gustul bucatelor pierdute şi regăsite mă lăsa să înţeleg că nu puteam să spun, când mă comparam cu colegii mei, că eram bineînţeles de-al lor, aşa cum aveam pretenţia şi chiar mi-o doream. Ei nu aveau un Onkel Mendel, care nu putea vorbi despre deportarea lui decât atât cât ţinea drumul de la uşa casei la uşa grădinii, nu aveau un tată-mare care, însingurat şi mut, îşi picta în spălătorie naturile moarte, până la necunoaştere, nu aveau „Tschaigorum” – ceai cu rom – şi o mamă care stătea, în rochia ei largă, dintr-un fel de pânză imprimată cu dungi roşii şi buchete de flori, în faţa

răzoarelor cu lupine şi flox din grădina noastră, şi nu se ştie din *ce* motiv necunoscut rostea o propoziţie care mă speria prin forţa ei, mă urmărea, până când mi-am însuşit-o: – Sunt o emigrantă, în Elveţia nu m-am simţit niciodată altfel decât o emigrantă rusoaică, nevoita să-şi părăsească ţara în 1917…

Fusese o după-amiază înăbuşitoare, vizavi, pe vechiul islaz, erau puse scândurile pentru construcţia de locuinţe noi – cred că împlinisem paisprezece ani – şi ţara, care era doar şi a mea şi a tatălui şi a bunicului meu, se îmbogăţise, boom-ul făcuse din ţărani şi mic-burghezi, oameni cu case şi maşini, nou-îmbogăţiţii, cum spunea mama cu dispreţ, care se dădeau mari şi nu aveau stil, orice ar fi făcut, rămâneau nişte prăpădiţi de ţărani, chiar dacă se aflau la volanul unui Chevrolet. — Eu nu am nimic de-a face cu mârlanii ăştia. Şi-mi amintesc că rămâneam fără grai şi total neajutorat. Acest moment l-am purtat mulţi ani cu mine ca pe prima fotografie color, ca o fotografie de familie pe care ţi-ai vârât-o în *portefeuille.* Văd chipul acela amar, la fel de clar ca şi atunci, şi simt neputinţa de a mai ajunge din urmă un om. Un sentiment pe care îl încerc azi, din nou, când o vizitez pe mama şi ea nu ştie cine sunt.

— De ce ai spus atunci propoziţia asta, am întrebat-o, când stătea în căminul de bătrâni la fereastră şi se uita la marile înmormântări de pe malul râului, acele înmormântări pe care nu le putea vedea decât ea – mii şi mii de oameni îmbrăcaţi în negru, de unde vor fi venind? Aşa de mulţi mor azi…

— De ce ai spus că te simţi ca o emigrantă rusoaică, care a trebuit să-şi părăsească ţara în 1917, când aţi fost în România şi v-aţi reîntors acolo?

— Am spus eu asta? Nu-mi amintesc. Habar n-am despre ce vorbeşti.

Apoi arătă cu degetul ei subţire, tremurător, afară pe fereastră, şopti:

— Mii, mii, de unde vin atâţia, malul e negru de oameni. Nu mai există nimic, nimic – şi în salturile de timp pe care le făcea fără nicio legătură şi-a continuat fraza cu optzeci de ani mai devreme – nimic, nici lemne, nici pâine, şi am plecat la Lucerna la bunicii mei, după ce înainte fusesem la Linz, într-un lagăr cu Onkel Mendel, şi am stat cu familia Silberling pe Hirschengraben, în locuinţa aceea luminoasă şi caldă, am stat în cele mai bune haine ale noastre acolo, sub uşa de la sufragerie – Tante Rahele cu perlele ei negre, mama în ia ei românească cu broderii populare, tata în pantalonul lui devenit prea larg – şi ne uitam la masă, la masa aceea pregătită, şi mama-mare purta o fustă lungă neagră şi o bluză de mătase de culoarea antracitului cu garnitură de dantelă şi nasturi din perle, şi a spus, cu mâna pe nasturii albi din perle, din cauza bolii ei de inimă, cu care îi teroriza pe toţi, a spus: – Vă rugăm să ne scuzaţi că vă putem oferi atât de puţin, dar e război şi e sărăcie… Şi pe masă se găseau unt, pâine, salam, diferite sorturi de brânză, lapte şi cafea şi miere – delicatese pe care nu le mai văzusem de săptămâni întregi, iar de mâncat nici vorbă. Toţi am mâncat pentru că ne era foame, dar eu aş putea spune şi că n-am mâncat, am mâncat şi n-am mâncat în această ţară, şi m-am dus cu tata-mare în oraş, am trecut podul până la corso, m-am uitat la case şi la lebede şi nu le-am văzut. Niciodată! Dar tu – doar vezi şi tu miile de oameni şi acolo, vizavi, pe mal, stau în costume negre. Atât de mulţi! În fiecare zi sunt două sau trei înmormântări.

Totul a devenit mai mare: ţara, fabrica, vila în care ne-am mutat în 1919, grădina cu pomi fructiferi, grajdurile şi locuinţele servitorilor. Tata-mare şi-a păstrat Buggy-ul şi landoul, dar i se pusese la dispoziţie şi o limuzină cu şofer, cu care madame mergea uneori în oraş după cumpărături,

în timp ce mama era dusă la şcoală şi adusă înapoi cu „trăsurica”: părăsiserăm vechea Românie şi, după un an şi jumătate, ne-am întors în România Mare. Tata-mare şi-a instalat şevaletul în salon, a aşezat pe el natura moartă pe care o făcuse la sfârşit, la Lucerna – un pahar cu apă cu lămâie şi cuţit –, şi-a ras bărbia şi obrajii şi şi-a lăsat sub nasul lui acvilin o mustaţă îngustă, o reminiscenţă din vremuri apuse şi totodată o presimţire sumbră a unui timp viitor.

Biroul din clădirea principală a fost descuiat, prin plafoane se auzea vibraţia familiară, războaiele de ţesut uruiau, deşirau firele de pe mosoare, băteau acel staccato al săracilor. Domnul Popescu, inginerul-şef, l-a acompaniat pe tata-mare prin hale, maşinile au stat oprite aproape un an şi jumătate, a fost nevoie de o revizie, de o depăşire a vechiului stadiu, de comanda unor piese înlocuite. Pentru aceasta, domnul, care era tata-mare al meu, a examinat înaintea întoarcerii în România cele mai noi modele la Rieter în Winterthur, trebuia extinsă vopsitoria, ca să se poată într-adevăr realiza o producţie superioară – şi, în holul de la intrarea în vila direcţiei, tata-mare şi-a luat într-adevăr bastonul, şi-a pus pălăria pe cap, cu aplomb, şi a dat o raită prin curtea fabricii, înainte de a-l anunţa pe logofăt că trebuie să plece imediat cu landoul ca să facă, împreună cu soţia lui, o vizită de curtoazie la familia Schachter. — Poftiţi, spuse Mascha Schachter, care a venit să-i întâmpine în holul de la intrare al casei lor când fata în casă a luat pălăria, bastonul şi pledul lui madame, să nu-l lăsaţi să observe cât de mult s-a schimbat. Probabil că aţi auzit de boala lui. De altfel, se bucură că sunteţi din nou aici, şi, bineînţeles, şi eu. Am intrat în salon, care era la fel ca odinioară, când tata-mare a venit pentru prima oară în vizită; jaluzelele întunecau fereastra, încât şi acum încăperea era invadată de o lumină difuză, în orice caz uşa care da spre terasă a rămas închisă,

perdelele albe trase, deoarece era încă prea rece, deşi covoarele întinse unele peste altele surdinizau plăcut paşii, otomanele şi măsuţa de fumat, fotoliile joase, comode, creau acea atmosferă orientală care îi plăcea lui tata-mare şi pe care o preţuise încă de la prima lui vizită. Nimic nu trezea aparenţa unor schimbări mari, totul amintea de odinioară, doar cărţile *se* înmulţiseră: madame Schachter îşi îmbogăţise biblioteca cu nume ca Freud, Marx, Herzl, cu probleme ca înţelegerea între popoare şi drepturile acestora, citea volume ale poeţilor care se numeau expresionişti sau futurişti:

— Acum, când ieşim atât de puţin şi vremea se schimbă atât de impetuos.

— Iată, asta se vede şi pe mine, dragă domnule S., spuse Leo Schachter, care se afundase adânc în fotoliul său, încă plin de participare afectivă, dar fără acea ardentă forţă a acţiunii şi conştiinţă de sine, care îl făcuse pe tata-mare să-şi amintească de Gustav Wilhelm din Coln. Mă scuzaţi – şi, mai ales, madame – că nu mă ridic, dar luaţi loc, serviţi o ţigară, Herr S., şi Mascha, spune, te rog, fetii să aducă ţuică şi cafea, şi cozonac pentru madame…

Şi Leo Schachter zâmbi, un zâmbet strâmb, la care un colţ al gurii nu se mai supuse, se agăţă supărător de obraz şi trăgea pleoapa în jos, sub ochi, încât o semilună roşie, sângerie şi lăcrimândă atârna sub globul ocular.

— Suntem bucuroşi că am revenit în Bucureşti, spuse tata-mare, aşezându-se între pernele otomanei, după ce doamnele luaseră loc, deşi soţia mea a savurat din plin şederea la părinţii ei şi vizitele la rude, totuşi ne-a fost dor şi, de cum am păşit în holul de la intrare, m-am gândit la prima mea vizită, după sosirea în Gara de Nord, când am avut plăcerea să locuiesc aici: mă bucur să găsesc totul la fel ca înainte.

— Numai că mă tem că noi doi am pierdut şi că Mascha, deşteaptă mea, a avut dreptate: lucrurile

n-au rămas aşa cum au fost şi nici nu va mai fi niciodată ce a fost înainte. Chiar şi România s-a schimbat, închipuiţi-vă, s-a schimbat cu adevărat – cu Transilvania, Basarabia şi câte se mai adaugă aici. Şi dacă aliaţii silesc acum guvernul, cu pistolul în piept, să fie mai puţin antisemit în legile lui, în curând se va constata că e mai simplu să îndrepţi pistoalele împotriva evreilor, decât să schimbi legile.

Herr Leo Schachter şi-a trecut palma dreaptă pe jumătatea ofilită a feţei, în timp ce tata-mare încerca să-i amintească directorului său general acel „prin noi înşine", care semnifica o simplă dorinţă a românilor: străinii nu ar fi fost mai puţin folosiţi, în special în industrie, şi atunci când războiul şi urmările lui vor fi fost depăşite, avea să se întoarcă din nou raţiunea.

— Nu aţi avut parte de tulburări şi lupte de stradă şi în Elveţia, a întrebat Mascha Schachter, în timp ce îşi aprindea o ţigară, ceea ce mama-mare privea cu oarecare dezaprobare, dar şi cu curiozitate, gândiţi-vă la Berlin şi Bavaria, şi la guvernul de la Budapesta, la războiul civil din Rusia – toate aceste tulburări vor duce mai puţin la raţiune, cât la naţionalism, stimulat intens de învingătorii unui război care nu e încă nicăieri încheiat…

— Mascha, exagerezi, spuse Herr Schachter, evident amuzat de exaltarea soţiei sale. Dar ce să facem, dacă vremurile sunt exagerate? Şi se întoarse spre tata-mare: Vedeţi, Arion, ministrul de Externe, a spus în iulie că problema evreiască îşi va găsi rezolvarea definitivă abia mai târziu. Ce poate însemna asta, o rezolvare definitivă? Ah, vremurile s-au schimbat într-adevăr, şi cu zâmbetul lui strâmb, de parcă ar fi privit în propriul lui obraz după colţ, spuse:

— Madame, încercaţi o ţigară. Mascha mea fumează şi eu trebuie să mă las de fumat din motive de sănătate.

Şi mama-mare fuma în salonul familiei Schachter o primă ţigară, înainte de a merge la masă, şi Herr Schachter îi explică lui tata-mare, la peste, planurile lui de a construi o aşezare muncitorească lângă fabrică, unde să locuiască oamenii şi să existe şi asistenţă medicală.

Să fi fost odaia de lucru a Maschei Schachter un dormitor sau o odaie unde te îmbrăcai, nu puteam să trag nicio concluzie, atunci când am fost condus de monsieur Dragomir la etajul de sus, într-o cameră înaltă şi încăpătoare, dar nu de grandoarea salonului. Pentru o clipă am rămas în uşă, în timp ce monsieur Dragomir mergea, în costumul lui de mătase, înaintea mea, cu picioarele strâmbe şi făcându-mi semn cu mâna să intru, dar imaginea mesei opulente, aranjată cu cea mai mare grijă, pahare de cristal şi un serviciu care trebuie să fi provenit din moştenirea familiei, cu tacâmuri de argint, şerveţele brodate, suporturi de argint pentru furculiţă şi cuţit – un obiect pe care nu-l mai văzusem de ani de zile –, o vază de trandafiri desfăcuţi, şi, pe lângă toate astea, ceşti, şi castroane pline cu mâncare şi salată: am rămas o clipă în prag, surprins de o opulenţă la care nu mă aşteptam, şi mi-a venit în minte sosirea familiilor Silberling şi S. În locuinţa din Hirschengraben, în iarna gripei din 1918. Aşa cum stau eu azi, trebuie să fi stat ei atunci, în faţa uşii care se împingea ca să intri în sufragerie, în cele mai bune haine ale lor, mirosind a insecticid din lagărul de internare, şi priveau uimiţi acea bogăţie la care nu m-aş fi aşteptat aici la Bucureşti, un oraş aflat după război; eram uimit, ca Silberling şi S. la Lucerna, când au sosit, în sfârşit, în Elveţia.

Monsieur Dragomir m-a poftit să iau loc în capul mesei, şi, în timp ce mă aşezam, privirea mi-a căzut, prin geam, pe casa învecinată, pe ferestrele înalte şi odăile servitorilor înghesuite într-un şir în acoperişul din tablă zincată şi, din nou, în mine îşi făcu loc un sentiment de

familiaritate, cum simţisem la cercetările mele în grădină acum două zile: stăteam la masă la mama-mare, în Bucureşti, într-un timp în care nu mă născusem încă.

Madame Dragomir şi fiica ei mi-au fost prezentate, madame s-a aşezat în faţa mea, monsieur la dreapta, fiica lui la stânga, nu, servitori nu existau, ne serveam singuri şi am luat vinete, salata pe care o pregătea mama în tinereţea mea, o pastă amestecată cu ulei, condimentată cu ceapă, sare şi piper, care se întindea de un deget pe pâine.

— De ce vreţi să mergeţi acolo? În ce scop?

— Aşa, pentru că mama a trăit acolo.

— Dar asta a fost în alt timp, e foarte mult de atunci. Când spuneţi că a locuit acolo?

— Pe strada Morilor – din 1912 până în 1917, după război am locuit în vila direcţiei fabricii, pe Splaiul Abatorului, după planul oraşului, la două-trei sute de metri distanţă de strada Morilor.

— Şi vreţi să mergeţi azi acolo?

— Da.

Madame ne-a ascultat cu atenţie şi a încercat să urmărească discuţia, deşi ea însăşi nu prea ştia franţuzeşte, în timp ce Mihaela, care mă salutase cursiv şi fără accent, părea acum absentă. Să tot fi avut vreo treizeci şi cinci de ani, era medic de întreprindere într-o uzină încă de stat, dar cele patru ore de serviciu pe zi o epuizau prea tare, cum povestea mai târziu, tocmai încercase să-şi reducă timpul de lucru.

Un castron cu ardei umpluţi a fost adus după aceea şi privelişte a acelor fructe încă mici, fierte, mirosul şi gustul primei îmbucături, au făcut să urce în mine amintirea lunecoasă ca o reflectare în oglindă: privirea din şezlong prin uşă, în întunericul tulburat de umbre al bucătăriei, la mama-mare, tablourile în ulei cu strămoşii din Coln deasupra canapelei cu cuvertura românească, farfuriile crem pictate cu floricele, grădina noastră

de la ţară, răzoarele cu flox şi lupine, masa de sub măr, unde luam vara masa de prânz, „Tschinggenfrafi” dintr-un castron de faianţă, de care nu era păcat să fie folosit în grădină.

— Am fost directoare la Ministerul de Finanţe, spuse madame Dragomir brusc, şi eu am aprobat-o din cap, fără să ştiu de ce. Un fel de mască strălucitoare se aşternu mândră în jurul ochilor ei, zâmbetul adânci o cută nobilă în colţul gurii.

— Soţia mea, a tradus monsieur Dragomir, a fost directoare la Ministerul de Finanţe, sub Ceauşescu – şi obrazul tern al femeii îmbătrânite a devenit cel al unei funcţionare înconjurată de steaguri, lozinci şi tablouri monumentale ale conducătorului.

— Era nebun, l-am auzit spunând pe monsieur Dragomir, fără niciun dubiu, la sfârşit era nebun, dar a făcut şi mult bine, nu totul a fost rău. Merită toată lauda ce a făcut aici jos, o să vedeţi, Casa Poporului! Foarte impozantă. Cea mai mare clădire din lume după Pentagonul din Washington.

Şi Mihaela, care stătea la masă fără să participe şi ciugulea din bucate, în timp ce tatăl ei elogia şi justifica ceva ce eu nu cunoşteam; pe mine mă şoca de fapt, acum, nu, cum crezusem mai înainte, fiica bolnăvicioasă a lui Dragomir, ci fiica rănită, căreia i s-a luat un viitor strălucit; în loc să fi trudit după căderea lui Ceauşescu, ca medic-şef într-o clinică, la un combinat părăginit, convinsă că i s-ar fi cuvenit ceva cu mult mai bun; dar chiar şi îmbucătura pe care o aveam în gură – cu al cărei gust aş fi vrut să mă răsfăţ aproape familiar în amintirea propriei tinereţi – a devenit amară: nimic nu pare cum *e* şi eu şedeam, cu totul pe neaşteptate, la masă cu nişte reprezentanţi ai fostei nomenclaturi şi m-am speriat că, în ciuda motivelor atât de diferite, exista totuşi ceva ce ne unea: privirea întoarsă înapoi, acest dor după trecut.

Şi exact ca mama atunci la Lucerna, la masa aceea bogată, la bunicii ei, şi eu am mâncat şi nu am mâncat, am vorbit şi am tăcut, am zâmbit politicos şi m-am certat în gând, numindu-mă un descreierat.

XIV
Zona demolată

Crochiu – *Oricum, dacă se rup cârligele, rămâne o fisură care nu mai poate fi închisă nicicum.* Pe neaşteptate, în drum spre strada Morilor, m-am pomenit în Piaţa Unirii, uluit de monstruozitatea locului, am început să râd tare, încât nişte trecători au întors capul, privindu-mă într-un fel anume care m-a făcut să amuţesc, deoarece în mima lor am citit preţul acestei devastări. Aşadar la asta se refereau observaţiile aproximative pe care le auzisem… *ăia au distrus acolo atât de mult. Nu e nevoie să vă grăbiţi…* o grozăvie care mi-a anulat orice simţământ faţă de corpul meu, poate că aşa şi trebuia să se întâmple. M-am ghemuit pe marginea unei fântâni arteziene în mijlocul pieţei, care nu se putea numi piaţă, dimensiunile erau aberante, pe marginea unui bazin, mai mult lung decât lat, situat între liniile de tramvai, în mijloc având o consolă pentru alimentarea cu apă, dar bazinul era gol, mozaicul albastru de pe fund spart, se adunase acolo toată mizeria şi mă uitam în pustiirea aceea, pe Bulevardul Unirii, care nu putea fi numit bulevard, o pistă de aterizare mărginită de faţade găunoase, un fel de faguri cenuşii – Philips, Coca-Cola, L'Oreal de Paris –, aşezate pe chenarele frontoanelor ca franjurile unei benzi de piatră şi mi-a trecut prin gând că într-un singur secol, din modelele şi culorile caracteristice benzilor ţesute cărora li se spunea şi râuri şi care împodobeau iile, învelitorile şi perdelele, din ornamentele mănăstirilor şi bisericilor, ale brâurilor decorative ale vilelor în stil Mincu, s-a ajuns la această bandă

degenerată în gigantesc pe corpul oraşului, sufocată de împopoţonări în exces, care nu mai erau ornamente sau modele, ci doar citatele unor ornamente, imitaţiile unor modele, afirmarea vanitoasă a formelor tradiţionale distruse deliberat şi golite de orice conţinut. Preschimbarea consecventă a culturii în folclor.

Mama mergea în 1919 cu trăsurica la şcoală, trecând mai întâi de-a lungul Dâmboviţei, apoi pe strada Văcăreşti,

— Ruth S., vorbeşti româneşte?

— Nu, doamnă Caspar.

— Atunci, pe viitor, să nu-mi deranjezi ora.

Şcoala era în apropierea sinagogii, unde astăzi se află zona demolată.

— Doamnă Caspar, Ruth S. se joacă cu radiera.

Elevele şedeau în băncile lor de lemn cu mâinile la spate, cu umerii lipiţi de spetează şi cu capul drept.

Doamna Caspar se proţăpi între şirurile de bănci în faţa mamei, cu picioarele îndepărtate, în fusta ei largă şi bluza închisă până la gât, ţinea nuiaua în mână.

— Ridică-te! întinde palmele! Nemţoaica începu să dea cu sete.

— Şi bagă-ţi bine în cap, nu te mai afli în vechiul regat, eşti în România Mare!

Mama şi-a întipărit în minte această faţă, mai târziu i-a căutat expresia în dosul tuturor feţelor şi, ca să nu mai fie luată prin surprindere de toanele semenilor ei, a fost nevoită să păstreze distanţa: asta a fost lecţia pe care o învăţase la şcoala sinagogii, unde azi se află zona demolată.

Pepeni! Pepeni!

Mama-mare a coborât din limuzină în Piaţa Bibescu, cu sacoşa împletită pe braţ. În rochia ei albă de bumbac, cu pălăria de pai pusă pe un ochi – borul îi umbrea profilul aspru –, îi spuse şoferului să aştepte şi, însoţită de fiica ei, se lăsă purtată de şuvoiul de oameni în pătratul pieţei,

printre căruţe cu coviltir, gherete de scânduri şi piramide de pepeni verzi, aţâţată de o pornire contradictorie, pe de-o parte, aceea de a se înghesui prin vânzoleala de femei în îi brodate şi de bărbaţi în cămăşi, care ajungeau ca o fustanelă până la jumătatea pulpei şi, totodată, savurând senzaţia de a fi favorizată, adică aleasă, cum simţise şi tata-mare la sosirea în Gara de Nord, când s-a înălţat pe scara trăsurii şi a privit în jos la oamenii care se îmbulzeau pe peron.

Pepeni! Pepeni! aşa strigau vânzătorii în piaţă, acolo unde azi e zona demolată. Şi mama s-a oprit şi a privit cum un ţăran îşi lipea urechea de trupul de smarald al unui pepene verde ca să-i audă pârâitul şi cum şi-a scos briceagul din brâu ca să taie repede un triunghi în coaja fructului. II înţepa cu vârful tăişului şi-l scotea afară: carnea fructului strălucea. Oferea acel triunghi îmbietor cumpărătorului nehotărât şi, în timp ce clientul gusta o bucată, vâra din nou capacul verde, grijuliu şi cu multă atenţie în gaură, refuzând ochilor plăcerea care acum se decanta dulce şi suculentă în gură.

Oraşul e aşa de întins, încât nu poţi să-ţi faci zilnic cumpărăturile, scria mama în 1929, într-o compunere la Freie Handelsschule *din* Lausanne, a cărei ciornă am găsit-o odată, când am făcut ordine în casă. *Aşa se întâmplă că o dată pe săptămână mergem cu automobilul la piaţă (şi, de regulă,* les Messieurs *sunt cei care târguiesc) ca să cumpărăm atât cât să ajungă pentru o săptămână. Vizavi de Spitalul Brâncovenesc se intră printr-o poartă înaltă, boltita, în piaţă. Aceasta se configurează în două suprafeţe uriaşe, de o parte şi de alta a halei, una pentru mărfuri* en detail *şi cealaltă pentru* en gros, *dar pe amândouă sunt munţi de fructe şi legume, stivuite pe jos, neverosimil de înalte şi adesea te joci de-a v-aţi ascunselea cu negustorii pitiţi în spatele*

mărfurilor lor, pe care doar strigătele ascuţite îi trădează, când un cumpărător nu vrea să plătească preţul cerut. Cinci bani! Cinci bani pentru un pepene. O nimica toată! Asta-i pomană! strigau vânzătorii în piaţa Bibescu-Vodă, unde azi e zona demolată.

Şi tata-mare găsea că situaţia a devenit mai „aeriană", chiar şi cea personală, totul se face pe picior prea mare, nu are un fundament real, locul a ceea ce numim „solid" a fost luat de o aparenţă rapidă, cerinţele şi toleranţa scad simţitor. De curând, Direcţia a fost înştiinţată că în România Mare nimeni nu mai e dispus să tolereze firme la a căror conducere nu se află români.

La încetarea lucrului, tata-mare îşi lua pălăria şi bastonul şi se plimba pe sub teii de pe Splaiul Maior Giurescu, de-a lungul Dâmboviţei, spre Calea Văcăreşti. Numai pe uliţele cartierului evreiesc totul rămăsese ca înainte şi tata-mare, căruia îi plăcea să se plimbe chiar şi înainte cu trăsura pe stradelele înguste, începu acum, mai întâi ocazional, apoi mai des şi, în cele din urmă, în mod obişnuit, să cutreiere acest cartier. Mama-mare era îngrijorată, ea nu înţelegea ce-l atrage într-acolo, acum se mânca mai târziu şi ieşirile în Herăstrău deveneau tot mai scurte.

Îl văd pe tata-mare cu o pălărie înaltă, guler tare şi costum negru, cu bastonul în mână, mergând pe o străduţă. Văd un decupaj de case din lemn şi o faţadă de piatră roşcată cu geamuri înalte, cu un bovindou, şi uliţa *e* pavată grosolan, pe-acolo „se ducea mama la şcoală" – n-aş putea să spun de unde am această imagine care apare de îndată ce-mi reprezint cartierul evreiesc din Bucureşti. De fapt, nu ştiu decât că tata-mare găsea aici, în sărăcia oamenilor, în puţinătatea comerţului şi a meseriilor pe care guvernul le îngăduia evreilor, tinichigeria, cizmăria şi croitoria, ceva din vremea lui care se păstra încă în aceste locuri: aşa de curând nu avea să se schimbe nimic în cartierul

evreiesc, din ceea ce existase cu adevărat odinioară, aici, unde azi e zona demolată.

Am traversat Piaţa Unirii, am intrat într-o străduţă îngustă, care părea o tăietură în faţadele uniforme ale bulevardului, am ajuns în spatele decorului monumental şi m-am pomenit într-o privelişte ce mă ducea cu gândul la pieptul deschis al unui porumbel pe care-l disecam pe vremea studenţiei: musculatura pieptului era fixată cu ace în afară şi prinsă în ceară, zăcea în faţa mea sub suprafaţa de oglindă a apei, albicioasă pe fundul sângeriu, esofagul, stomacul, intestinele, prin piele licărea găinaţul verzui, cornos. Duhoarea era mai persistentă decât la şobolani, un iz de materie putridă în descompunere, deşi animalul fusese încă în viaţă cu o oră în urmă: iată aşadar o ultimă fază de dezvoltare, rezultatul unei succesiuni biologice de cinci mii de ani de la porumbelul de stâncă *(Columba livia)* – care din imprudenţă îşi construia cuibul în pereţii piramidelor şi în arhitravele templelor – până la porumbelul comun de oraş, ai cărui urmaşi se aţin în văgăunile de trafic, năpădiţi de păduchi şi căpuşe, cu viermi şi purici în penajul zdrenţuit, chinuiţi de o diaree continuă, slăbiţi de o lipsă acută de săruri minerale şi vitamine, pervertiţi de stresul claustrofobiei, „şobolani cu pene", care se devorează reciproc şi îşi devorează, în primul rând, puii. Aici, sub apa tulbure, exemplarul actual al desăvârşirii unei adaptări silnice, o degenerare dirijată prin gene, o lipitură de resturi, deja putrezite, în timp ce scârna cu pene trăieşte încă şi gângureşte şi zboară.

Şi eu rătăcesc în spatele blocurilor de locuit, care mărginesc zona demolată ca un dig, prin străzile din dosul monstruozităţii, unde locuiseră altădată oameni şi porumbei şi spaţiul fusese plin de bisericile înghesuite în locuri lăturalnice, de case familiale, grădini – şi, între faţadele bolnave, aerul adia din frunzele galbene şi luminoase ale plopilor ce acopereau trotuarul în toiul verii.

— M-am rătăcit, i-am spus lui Sorin Manea, când l-am întâlnit seara, am alergat pe străzi pe care nu le-am găsit în planul oraşului şi mereu am ieşit în Piaţa Unirii, fără să pot înainta mai departe spre sud.

Eram epuizat, picioarele mă dureau, mi-era foame şi m-am aşezat în faţa unui birt în zona demolată, sub copertina ocrotitoare de plastic cu reclama Tuborg, unde oamenii de afaceri îşi puneau mobilurile pe masă, înainte de a se aşeza, şi chelnăriţele purtau pălărioare de culoarea berii daneze regale. Mi-am vârât aparatul de fotografiat, plin cu poze noi cu noroaie, deşeuri menajere, găuri din care lipsesc ferestrele, copii schilodiţi, hoituri şi un bătrân beat criţă agăţându-se disperat de burlanul de scurgere, pentru albumul mamei. Am comandat o supă şi mi s-a adus un castron plin de legume, plutind într-o zeamă acră, o porţie de cultură, rămasă încă întreagă, surprinzătoare în acest loc, care semnaliza în mijlocul dezastrului o nouă lume de consum. Din gustul păstârnacului proaspăt tocat, presărat din belşug în ciorbă, mi-a apărut imaginea tremurată, parcă luată cu o cameră de filmat manuală, a lui tata-mare. O primă amintire personală despre el, de mult uitată. Şedeam surprins în faţa castronului cu ciorbă şi puţin iritat să văd acest filmuleţ, trecând prin toate impresiile unei după-amiezi în imagini mişcate şi vibrând în spatele frunţii mele, făcut în 1945 pe Eulerstrasse, la Basel, alb-negru, într-o optică de copil: uşa de la sufragerie se deschide şi tata-mare apare în cadru, în costumul lui închis la culoare, ezită o clipă, apoi intră în cameră, vine cu paşi energici la masă, unde se aşază fără să privească pe nimeni, scoate şervetul din inelul de argint, i se serveşte o supă, o supă din resturi, în timp ce noi – mama şi eu – mâncăm un meniu, pune lingura jos, îşi tamponează buzele şi mustaţa, se ridică şi împinge cu grijă scaunul spre masă, dispare în odăiţa lui, apare, din nou, puţin mai târziu, în

cadrul uşii, acum cu pălărie şi baston, pentru a o porni la plimbare. Şi acest filmuleţ se încheie cu dispariţia lui tata-mare în antreu, încă o ultimă umbră, înainte de a rămâne portretul gol.

A cutreierat străzile la fel ca mine în după-amiaza asta, străzile din Basel, un oraş pe Rin asemenea Colnului, şi asta trebuie să se fi întâmplat cu puţin după război, când am zăbovit un timp cu mama în vizită la bunici şi mama plângea, chiar şi după ce se scurseseră decenii de la moartea lui tata-mare, când vorbea despre domnul care locuia într-o cămăruţă din propria lui locuinţă, fiind tolerat, şi-şi primea supa, în timp ce noi ceilalţi mâncăm friptură.

Abia la radio, în camera mamei de la secţia de asistenţă permanentă, radioul care transmitea prin perete şi tavan în şoaptă veşti despre familia S. şi mama le asculta absentă şi totuşi încordată ca să-mi prezinte mie un rezumat în fraze întrerupte, incoerente, aşadar prin acest „radio”, pe care nu-l auzea decât ea, am luat cunoştinţă de renta viageră pe care o donase Onkel Mendel pentru tata-mare, spre a-i fi trimisă acestuia lunar printr-un cont din Londra.

— Ce să-ţi spun, mi-a zis Onkel Mendel cu mulţi ani în urmă şi observaţia aceea a căpătat acum un temei amar, tata-mare al tău a fost omul cel mai cumsecade pe care l-am întâlnit vreodată.

Şi acest om, cel mai cumsecade, şedea puţin absent şi ţeapăn în cămăruţa lui pe un scaun lângă pat. Se străduia să se joace cu noi, copiii, şi, la insistenţele noastre îndelungate, îşi lua măciuca şi fâşul şi se arunca în bătălie cu înjurătura „Sakerment!”, exact când noi eram gata, gata, să ne spargem capetele cu bila de plumb. II văd şezând în spălătorie, unde ne lăsa uneori să intrăm, îmbrăcat în costum, cu cravata prinsă de un ac cu briliant, stătea în faţa şevaletului, în papuci de postav, împotriva frigului care venea de jos de la curent, subţia cu buzele pline de vopsea pensula şi

începea să picteze tabloul, îşi apropia ochii, uşor exoftalmici, în spatele ochelarilor fără ramă, de pânză, picta şi picta până ce totul era o mâzgăleală, o luptă fără sfârşit pe care o ducea, de fiecare dată, pe cartoane şi pânză, şi pierdea: şi în tablourile lui lumea devenise altfel de cum şi-o închipuise şi nu o mai scotea la capăt cu nimic – nici cu tablourile, nici cu lumea.

După întoarcerea lui în Elveţia, aşa comunica radioul care transmitea prin pereţi în camera mamei, un anume Ernst S. şi-ar fi investit economiile într-o ţesătorie din Lostorf, neţinând cont de faptul că industria textilă nu avea viitor şi criza economică mondială era în creştere, iar după 1929 nu mai rămăsese nimic din fabrică şi capital. Acesta i-ar fi încredinţat, în primăvara lui 1930, unui cunoscut, care se presupune că, din însărcinarea unor oameni de afaceri elveţieni, ar fi strâns hârtii de valoare româneşti ca să le fructifice la Bucureşti în schimbul unei aprovizionări corespunzătoare, şi acesta a băgat acţiunile lui tata-mare de la „Societatea Română pentru Industria de Bumbac” într-o mapă îngustă de piele şi a dispărut pentru totdeauna.

— Un pierzător, a spus vocea insinuantă de la radio, lipsit de mijloace, prea bătrân pentru a mai fi angajat, un om de afaceri incapabil şi naiv, care încă se mai crede cineva ieşit din comun, fără să cunoască duritatea, disciplina şi aplombul cerute de un viitor nou, modern: bărbaţi care acţionează hotărâţi pentru binele poporului şi al patriei.

Şi steagurile se înălţară, rândurile se strânseră, conform marşului nazist: *Die Fahne hoch, die Reihen fest geschlossen.*

Cine mai avea nevoie de degeneraţi care erau buni numai de baloane de săpun şi abţibilduri şi, din slăbiciune, credeau în semenii lor şi în cinstea acestora, când doar cel mai tare are dreptul la supravieţuire – aşa spuseseră la radio, un mesaj pe care mama mi-l repeta, cu mâna tremurândă

acoperindu-şi gura, indignată de acel ton, de învinuirile aduse şi că din nou toate astea erau repuse pe tapet şi chiar făcute publice.

— Doar azi aceste lucruri nu mai interesează pe nimeni, de ce să vorbim despre ele. Aşa fuseseră vremurile pe atunci.

Şi mama plângea, plângea şi spunea:

— Mama nu i-a iertat niciodată declinul. Îl dispreţuia, şi el s-a retras, a dispărut din ce în ce mai mult, şi noi abia de-l mai observam.

L-am sunat de la birt pe Sorin Manea; i-am spus că am găsit în mijlocul acestei devastări prima amintire cu tata-mare păstrată în gustul unei ciorbe, care, de fapt, fără să-l fi cunoscut, îmi era familiar:

— Mă tem, dragă Sorine, că imaginea mea ştiinţifică despre lume, solidă şi temeinică asemenea unei bănci elveţiene, începe să crape, să se fisureze. Aici parcă totul se ruinează.

El a râs şi mi-a spus că o să vină să mă ia pe seară din apartamentul meu, din strada Salcâmilor, am putea să mergem împreună la un restaurant, la Nicoreşti, se afla la doi paşi de locuinţa mea, sau şi mai bine ar fi să iau un taxi şi să vin la el, aş putea să mă odihnesc, mama lui avea să gătească ceva şi el ar putea să-mi arate un filmuleţ.

Când taximetristul a depăşit, după a treia curbă, cea de-a treia intersecţie, n-am mai privit drumul ăsta labirintic ca pe o viziune a lumii subpământene, ca la prima mea vizită. Bălăriile tufişurilor crescute în dementă, câinii pândind din penumbră, grămezile de deşeuri şi caroserii ruginite aparţineau deja privirii obişnuite şi familiare care scăpase de orice frică. Poate că nici nu e chiar atât de rău, mă gândeam, să locuieşti aici la margine.

Sorin se sprijinea de o maşină, fuma închis în sine, cu şapca trasă pe frunte şi privirea în jos, apoi, speriat de zgomotul motorului, îşi ridică brusc braţele şi-mi făcu un semn cu mâna. Alergă

spre mine, mă îmbrăţişa şi-mi spuse, de parcă, între apelul telefonic şi clipa de faţă, nu aş fi parcurs o călătorie în deşert:

— Acum înţelegi de ce scriu poezii şi nu negocieri? Nu sunt o bancă elveţiană care poate restaura scump. Mie nu-mi rămân decât fisurile şi cioburile, golurile prin care se poate vedea.

Şi, în timp ce urcam scările, mi-a explicat, fără să-mi lămurească nimic:

— Asta e deosebirea, suntem amândoi cercetători în ştiinţele naturii, dar viziunea ta despre lume, dacă se deteriorează, se poate renova mereu, a mea se înlătură definitiv cu o mişcare imperceptibilă, aproape întâmplătoare a mâinii, nimic nu mai rămâne.

Mariana, jurista blondă, pe care o cunoscusem în prima mea seară, s-a aşezat pe jos în camera lui Sorin, adusese un televizor portabil cu un video încastrat, tocmai se pregătea să-l deschidă. S-a ridicat şi m-a întrebat dacă mă mai tem de câini, ăştia, zicea ea, ar fi cele mai inofensive făpturi din Bucureşti, după cum am putut constata şi eu între timp, şi Sorin o ironiza când primele imagini apărură pe monitor:

— Fii fără grijă, *mon ami,* n-o să te plictisim cu amintiri de vacanţă la Marea Neagră. Şi deodată a apărut şi titlul: Arhitectură şi putere. Mariana apăsă pe butonul de derulare rapidă, imaginile făceau dungi, alunecau, făceau tumbe, se încălecau şi, deodată, nu mai erau decât o curgere haotică, atunci Mariana apăsă butonul telecomenzii şi imaginile reintrară într-o normalitate aparentă: în mijlocul unui grup de funcţionari se afla o machetă a zonei demolate, de mărimea unei camere, construită din lemn şi carton. În jurul acestei machete ţopăia un omuleţ cu un fel de sabie în mână cu care înţepă brusc, şi cu o furie neaşteptată, într-una din străzi, în timp ce funcţionarii mimau oglinda vie a admiraţiei şi omuleţul făcu, din nou, un salt şi înţepă iar, cu un

gest teatral, plin de adulaţie şi voluptate instinctuală. */tăietură/* Pe urmă, omuleţul turnă o lopată cu beton în gaura forată, în care mai înainte lăsase să cadă un cilindru cu documente, a privit scârna aceea gri picurândă, cu capul dat într-o parte şi cu zâmbetul inocent, ca un băiat curajos în lada cu nisip, numai că lada cu nisip era un oraş. */tăietură/* Şi omuleţul sta înfăşurat în palton, acolo unde odinioară fusese piaţa, la picioarele Dealului Mitropoliei, omuleţul înconjurat de un gol, lipsit de orice apropiere, un pitic cu şapcă, ridicând mâna într-o direcţie sigură şi mâna era urmată de privirile oamenilor, care îl înconjurau la o distanţă regulamentară, vârfurile degetelor deviau pe de lături, ceea ce nu se vedea în film, dar toată lumea ştia: case, biserici, străzi, magazine, le dădea la o parte ca şi când ar fi fost un nimic, un decor din pânză şi lemn şi, dincolo de golul lipsei de apropiere, stăteau oamenii, pietonii, locuitorii, figurile unei spaime paroxistice, care fixau paralizaţi, apatici, şi totuşi tremurând în interiorul lor, mâna aceasta, îi urmau direcţia, acolo unde casele, locuinţele şi grădinile lor mai existau încă, şi mâna asta făcea un semn în mijlocul încremenirii generale, a spaimei, a unei fugi reţinute… şi am simţit ecoul acestei spaime când Sorin mi-a spus, fără să râdă, fără nimic demonic, doar trist:

— Poate ai văzut acum mişcarea de mână care a dărâmat casa mamei tale.

— Papa a sunat, mi-a spus mama când am vizitat-o la căminul de bătrâni; strălucea, părea fericită. De ani de zile n-am mai auzit nimic de el, m-a sunat şi mi-a spus: Ruth! Ruth! Nimic altceva. Cred că l-a găsit, în sfârşit, pe Onkel Mendel, la Bug, acolo unde l-au trimis. L-a găsit, în sfârşit. Ei călătoresc cu vaporul pe Dunăre, de la Giurgiu la Viena. Mă vor vizita şi pe urmă rămânem iar împreună.

XV
Nocturnă

— Da, se clatină, spuse pe puntea vaporului domnul cu costum de culoare închisă, cu pălărie tare, umbrind obrazul îngust care se balansa cu vârful bărbiei pe gulerul tare. — Da, se clatină, spuse domnul care avea să devină bunicul meu, la plecarea din Giurgiu, dar o să se oprească. Spuse aceste cuvinte încet, cum obişnuia, fără să mişte prea mult buzele moi şi senzuale, cărora mustaţa blondă le dădea un aer viril, totuşi pe un ton care trăda deja un vag semnal de resemnare. Se aplecă înainte, apucă mânerul cufărului din piele groasă de bivol, cu două închizători de alamă, un cufăr lat, dar nu foarte mare. *Noaptea trecută a fost furtună şi apa încă agitată,* aşa scrisese mama în compunerea ei din Lausanne, dar acum, când tata-mare s-a aplecat înainte şi a apucat cufărul de piele, ridicându-l în felul lui, temeinic şi hotărât, a privit o clipă de-a lungul peronului, pe care abia de se mai vedeau câţiva oameni, apoi se urni, o siluetă în negru, puţin adusă de spate, Giurgiu, portul la Dunăre, rămăsese undeva departe în trecut, valurile se aşezaseră, nimic nu se mai clătina, dimpotrivă, existenţa luase forma solidă a ceea ce nu se schimbă niciodată. Şi în timp ce zăceam în casa familiei Schachter, la Bucureşti, pe patul înfăţat în aşternutul *vieux-rose* şi priveam plafonul cu stucatura lui şi geamurile de la uşa salonului, în amintire îmi apăru tata-mare din gara Brugg, mergând cu geamantanul lui de-a lungul caselor şi prăvăliilor acelui orăşel de provincie spre vechea promenadă, unde locuiserăm în anii ’40, şi fusese atunci o zi rece şi ceţoasă, prin care

tata-mare îşi ţâra geamantanul. I-am văzut silueta adusă de spate de la fereastra camerei mele de copil, el nu privea nici spre dreapta, înspre răzoarele de flori din grădină, nici spre stânga, spre pata de foc din fierărie, mergea pur şi simplu repede, drept înainte, de parcă venea dintr-o nemărginită depărtare. L-am auzit respirând greu pe scări, a sunat, el a intrat, după *ce* mama i-a deschis şi s-a dat la o parte să-i facă loc să treacă. Şi tata-mare a ridicat cufărul în sufragerie şi l-a pus pe masa ovală din Coln, care la Bucureşti stătea tot în sufragerie – mama o primise ca zestre –, şi-a aşezat bagajul, atât de grijuliu, pe placa de lemn de culoarea mierii, pe care odinioară mâncaseră străbunicii; el însuşi vârâse, pe placa aceea, şervetul de damasc în inelul de argint, a scos o cheiţă din buzunarul vestei, a deschis cu ea închizătorile, le-a făcut să sară din broaştele lor: capacul s-a deschis, dând la iveală corsete şi burtiere de culoarea somonului.

— Poate poţi să-mi cumperi ceva, i-a spus mamei; scoase un corset întărit cu balene, cu şireturi încrucişate, trase prin butoniere un obiect de îmbrăcăminte, de neînţeles pentru mine.

— Uşă lângă uşă, l-am auzit spunând, şi nimeni nu deschide, şi am văzut în imaginaţie un coridor lung ca în hoteluri sau în spitale…

Şi mama stă acolo şi nu înţeleg decât că e total derutată, că priveşte cu braţele încrucişate şi e clar, nici ea nu înţelege ce e acel obiect de îmbrăcăminte, văd cum creşte stupoarea ei tot mai mult, în timp ce tata-mare se aşază pe scaun, îşi pune mâinile cu încheieturi fine pe faţă, după un timp de încremenire fără sfârşit, fiindcă nimeni nu se clinteşte, şi eu nu-mi pot lua ochii de la inelul cu blazonul familiei şi cu piatră albastră, îşi scoate batista albă din buzunarul sacoului, şi-o trece peste ochi, ca apoi să închidă cufărul cu o precizie mecanică şi să-l ia de pe masă.

De la fereastra camerei mele îl văd pe tata-mare plecând, merge pe vechea promenadă, în costumul de culoare închisă, cu geamantanul în mână, şi nu era, în acele vremuri, decât unul dintre cei mulţi care cutreierau, în costumul lor cel mai bun, cu un cufăr prin lume.

Amurgul îşi trăia ultimele clipe. Sorin m-a dus cu taxiul acasă, credeam că o să meargă la Lăptărie, de cele mai multe ori îşi petrecea noaptea în oraş. Am deschis uşa grădinii, am trecut pe lângă drumul ce ducea la intrarea principală ca să ajungem la uşa din dos, de la locuinţa mea. În spatele colţului casei, năpădit de iederă, stătea monsieur Dragomir, în costumul lui de mătase, un contur luminos în lumina crepusculară, stătea în faţa unei tufe de trandafir şi se pişa pe flori. S-a speriat când m-a văzut venind, şi-a înghesuit membrul în pantaloni, a lăsat fermoarul deschis, s-a îndreptat spre noi, în lumina slabă umbrele, înghiţite de întuneric, de pe crăcii pantalonului se mai distingeau încă. M-a întrebat, ţinându-şi mâinile la spate: – Aţi fost în oraş? Aţi văzut Casa Poporului? L-a descoperit pe Sorin, pe care nu dădea semne că l-ar fi cunoscut, poate nici nu-l recunoscuse şi le-am făcut cunoştinţă, şi-au scuturat mâinile, acest bătrân cu capul strâmb şi Sorin care avea ochii încercănaţi. Au vorbit româneşte, pentru moment aproape că mă excluseseră, fără să-mi ofere cea mai mică posibilitate de participare la discuţia lor, şi monsieur Dragomir se da jovial în costumul lui de mătase decolorat, iar Sorin, în cămaşă şi cravată, zâmbea. S-a purtat amabil şi monsieur Dragomir era corect. Totuşi, Sorin purta o carapace şi monsieur Dragomir se gudura în jurul lui şi amândoi ascundeau ceva, stabiliseră între ei un acord mutual, că acel lucru nici nu ar fi existat.

— El n-a fost chiar un porc adevărat, spuse Sorin Manea, după ce ne-am despărţit de gazda mea şi Sorin şedea în salonul meu pe un scaun cu

o husă frumoasă. Era epuizat. M-am dus la bucătărie şi am făcut cafea, am băut împotriva obişnuinţei mele. Sorin fuma şi privea într-o depărtare care ajungea prin tapete şi pereţi în trecut.

— Sunt sigur că şi-a amintit de mine, de povestea mea de atunci, când eram încă în facultate. Toţi aveau mişcarea asta aproape imperceptibilă a mâinii cu care dădeau la o parte când case, când oameni. El nu a fost decât un pic porc, unul care le juca în strună, cea mai răspândită specie umană din secolul ăsta.

Sorin n-a mai spus nimic şi, când am întrebat, a clătinat din cap şi în ochii lui am văzut imagini de coşmar. A făcut un efort uriaş, de parcă ar fi trebuit să depăşească, în interiorul lui, un obstacol aproape imposibil de trecut.

— Hai să mergem în oraş, şi în Bucureşti e viaţă, vino s-o vezi, *allons-y*…

Am comandat un taxi şi am mers în centru, ne-am oprit pe o stradă, unde între blocuri mai rămăseseră câteva case vechi, şi Sorin a împins un fel de paravan din scânduri, în dosul căruia se afla o grădină neîngrijită, muzica era asurzitoare şi am intrat pe intrarea laterală într-un atelier ca o hală plină de oameni, fum şi gălăgie, pe un fel de scenă stăteau lucrări începute şi busturi de gips, pe pereţi atârnau proiecte, fotografii, crochiuri, în mijloc, pe un soclu, era un castronaş cu terci din care te puteai servi, sticle şi pahare, scrumiere, pline până la refuz peste tot şi oamenii, majoritatea încă foarte tineri, şedeau pe perne, se dansa, se vorbea, se striga, se săruta, se pipăia, podeaua vibra sub ţopăiturile picioarelor, din plafon cădea gipsul, un praf subţire, pe hărţi din pete lăţite de apă şi unul din musafiri începu să bată cu ciocanul într-o găleată de tablă, accentuând ritmul muzicii, care oricum se pierdea treptat în larma aceea crescândă, pentru că tot mai mulţi musafiri tropăiau şi băteau ritmul, urlau, ţipau, loveau în uşi şi ferestre, săreau

pe pereţi, loveau în mese şi scaune, spărgeau sticle, un ştrudel de trupuri în transă se învârtea în jurul castronaşului, care părea un obiect de cult, şi în tumultul acesta de oameni ieşiţi din minţi, cineva stropea apă cu furtunul, un botez al dezmărginirii care se descărca în strigăte, în timp ce se sfâşiau hainele, goliciunea ţâşnea din haosul lăuntric în afară, corpuri cu pielea încinsă care voia să se frece de piele, un ghem de trupuri… Şi Sorin şedea pe un scaun fumând, privea, gura lui zâmbea:

— Saturnaliile, spuse, saturnaliile. Şi se ameţea de beţia celorlalţi:

— Nu mai e pentru mine, nu, nu…

Şi eu vedeam ce vedea şi el, că în spatele acelei debandade se ascundea o disperare şi ca şi când toţi cei din încăpere ar fi ştiut asta, tumultul încetă brusc, aşa cum începuse. Cu câteva lovituri de ciocan.

— Asta e cealaltă faţă a excesului, spuse Sorin, când am luat un taxi spre casă. Ştiu că nu ai mai văzut niciodată aşa ceva. Nu ai văzut nici cealaltă faţă.

La uşa grădinii din faţa casei lui monsieur Dragomir mi-a întins mâna:

— Serios, nu a fost un porc adevărat. Totuşi, când se simt ameninţaţi, când e în joc propria lor cămaşă, devin laşi şi fac orice să se salveze: aşa stau lucrurile, şi când a venit Securitatea la institut, probabil că a dat din cap la acuzaţiile lor împotriva mea, nu mai mult, doar a dat din cap, pentru că a crezut că trebuie să-si apere cămaşa lui şi pentru asta mi-au tras-o pe-a mea peste cap şi mi-au mototolit-o şi, în felul ăsta, au făcut rost de o spinare pentru dungi sângerii.

Mai mult nu am aflat niciodată.

Câinii încă urlau şi la fereastră picotea o dimineaţă lâncedă. Lumina ei lipsită de culoare şi traversată de umbre moi făcea încăperea să pară o

poză developată pe jumătate. Zăceam pe patul acoperit de cuvertură, cu braţele sub cap, fixam tavanul cu ornamentaţia de stuc, cum făcuse odinioară tata-mare, dar de la sosirea lui trecuseră doisprezece ani, era în 1924, şi tata-mare sună la uşă, se dădu un pas înapoi, aşteptă: purta un fel de redingotă, în nodul de cravată era înfipt un ac de aur cu o perlă neagră, care amintea de Rahele Silberling, şi i-a întins fetei care i-a deschis bastonul, pălăria şi mănuşile. Tăcerea holului de la intrare îl învălui. Fata îl invită, cu un „Poftiţi!" şoptit; să intre în salon şi tata-mare se opri o clipă în prag, îşi înclină capul cu cărarea într-o parte şi înainta drept spre Mascha Schachter, scoţându-şi pince-nez-ul de pe nas şi folosindu-şi gestul ca să-si şteargă o lacrimă imperceptibilă, se aplecă adânc deasupra mâinii întinse şi murmură „Cele mai profunde condoleanţe", se sfii să-şi ridice privirea, dar când îndrăzni, rămase uimit să vadă o faţă tânără, zâmbitoare. — Vă mulţumesc, vă rog să luaţi loc, domnule S., şi, dacă îmi permiteţi, am să-i spun fetei să vă aducă o cafea şi o ţuică, aşa cum ar fi făcut soţul meu. Serviţi vă rog şi o *ţigară,* dacă doriţi. Şi tata-mare salută cunoscuţi, le zâmbi discret altor persoane care veniseră să-şi exprime condoleanţele, se aşeză puţin ţeapăn pe otomană, ascultă discuţiile în surdină şi simţi că, o dată cu Herr Leo Schachter, fusese aşezată pe catafalc şi vremea lui, că un fragment din Societatea Română pentru Industria de Bumbac luase sfârşit şi o dată cu ea şi o parte din propria lui viaţă, şi domnul, care avea să devină bunicul meu, sorbea din cafea, savura aroma ţuicii pe limbă şi-şi înfăşa interiorul în cârpe ţesute de automatul de la firma Rieter din Winterthur, pânză pentru natura statică, îşi amintea de plimbările cu limuzina, de picnicurile cu Herr Schachter, pe care le făcuseră duminica în împrejurimi, de şoferul-logofăt care ducea şi coşurile de papură cu provizii, paharele, farfuriile, tacâmurile şi şerveţelele, excursii în câmpia

valahă, când se opreau lângă un pâlc de plopi cu frunza tremurândă şi după prânz se întindeau pe pătură, în luminiş, puţin moleşiţi de vin, cu braţele sub cap, privind coroanele copacilor şi, mai sus, pe cer, norii ce treceau lent în spatele rămurişului.

— Să nu mă înţelegeţi greşit, spuse Mascha Schachter, este o eliberare. Pentru el şi pentru mine. Anii de după congestia cerebrală din iarna lui 1917 au fost grei. Leo a suferit enorm din cauza paraliziei: căram după mine un om pe jumătate mort, spunea, un om pe jumătate mort din războiul mondial.

Mascha Schachter purta o rochie *chemisette*, bineînţeles neagră, foarte simplă şi lungă până la genunchi, aşa cum era moda, niciun fel de bijuterii, doar un voal peste părul tuns scurt şi cu cărare pe mijloc, şi, când au rămas pentru o clipă singuri, după ce musafirii ceilalţi şi-au luat rămas-bun, a spus:

— Am să părăsesc Bucureştiul.

În salon era o linişte grea şi Mascha Schachter şedea foarte dreaptă pe scaun, cu capul ridicat, privea în depărtare, cu mâinile încrucişate în poală, privea spre acel loc pe care tata-mare nu avea să-l vadă niciodată, locul din viitor, pe care nu călcase încă nimeni:

— Am să plec în ţara dumneavoastră, domnule S., la Geneva. Ştiţi că am legături cu Volkerbund-ul, Uniunea popoarelor, şi sper ca la anul, la Congres, să fiu prezentă. A trecut rolul meu de doamnă casnică. Trăim într-o vreme de răsturnări, societatea se schimbă, s-au creat state noi. Asta implică tensiuni şi duce la contradicţii ce trebuie rezolvate şi depăşite. Pentru asta vreau să muncesc.

Aşa avea să fie mereu: să meargă înainte în viitor, chiar dacă acesta ar fi fost întunecat, neînfricată şi totuşi de o nobleţe inexplicabilă pentru tata-mare, pe care şi-o păstra şi atunci când, fără să ţină seama de oaspeţii prezenţi, nu folosea

niciodată cuţitul la peşte, dar, din când în când, folosea scalpelul să disece avatarurile istoriei, precis, fără scrupule şi zâmbind fermecător.

— La sfârşitul lui iulie a fost interzis Partidul Comunist, dar transformările nu pot fi interzise. Până şi Biserica Ortodoxă a pus în vigoare în aceste zile noul calendar. De la ea se poate învăţa, are la fel cu sora ei din Roma experienţa acomodării la momentul potrivit. Fascia şi secera, le va binecuvânta pe amândouă şi amândouă vor supravieţui. Oare o s-o facem şi noi?

Poate că tata-mare o admira atât de mult pe Mascha Schachter pentru că nu putea să privească decât în urmă, în acel loc care era deja părăsit şi nu mai ţinea pasul nici măcar cu prezentul: cum putea cineva să se entuziasmeze de comunism sau de fascism, când conducătorii lor arătau ca logofătul şi urlau la fel ca acesta când credea că e singur în grajd cu caii?

— Mascha, regret că ne părăsiţi, chiar dacă înţeleg că nu vă mai reţine nimic. Herr Schachter şi eu ne-am înţeles foarte bine, dincolo de afaceri, poate pentru că ne asemănăm în unele privinţe: El v-a admirat – şi de aceea v-a iubit, pentru că ne-aţi făcut să devenim conştienţi de ignoranţa cu care ne cramponam de trecut şi aţi făcut-o cu un şarm inegalabil. Nimeni nu va face, mă tem, mai mult.

Şi tata-mare simţi un nod în gât, înecat de propria frază profetică, simţi autocompătimire şi un fel de doliu pentru dubla pierdere, iar pentru că situaţia era de aşa natură, şi-a permis o lacrimă şi a ţinut, când îşi lua rămas-bun, puţin mai mult mâna lui madame Schachter în mâna lui.

Salcâmilor/Salcîmilor.

După ce taxiul a oprit şi m-am despărţit de Sorin, am simţit nevoia să mai fac câţiva paşi, după vacarmul atelierului. Tocmai se lăsau zorile, oraşul era încă liniştit – până la câini –, ferestrele priveau întunecate, zidurile şi trotuarele fără

culoare şi copacii se scurgeau ca un tuş apos pe cerul scămoşat. Dar în capul meu bubuia muzica, se zvârcoleau trupurile goale, o emanaţie de transpiraţie şi parfum se cuibărise în nări: din epifiză se revărsa o furie animalică în sânge, picura ca dintr-un robinet defect, îmi gonea picioarele, le împingea să alerge pe străzi goale şi câinii îmi arătau cu boturile lor drumul. Nu mai aveam de ce să mă tem de ei, aparţineam haitei, eram unul de-al lor. Rătăceam ca toate spiritele hămesite şi această rătăcire este în perfectă armonie cu toţi izgoniţii, expulzaţii, neîmpliniţii şi mă înconjura un gol sălbatic, lipsa apropierii, în faţa unei case devastate, pe o movilă de moloz, zăcea un ghemotoc de note de pian, carte cu cântece, şlagăre, tangouri, valsuri, frunze decorative pentru acoperişul chioşcurilor, doamne Jugendstil, domni celibatari, costişe acoperite de flori. M-am aşezat, am început să răscolesc în teancul ăla, am scuturat praful, am adunat panorama răvăşită a muzicii mute şi am descoperit sub nisipul de la piciorul zidului colţul unei fotografii. Am ezitat, am tras de hârtia lucioasă, am dat la o parte puţin nisip, pe urmă am scos poza alb-negru, zgâriată de pietre: am văzut o fetiţă într-o rochie lungă de seară, cu talia croită sus, fără mâneci, totuşi părţile de pe umeri bufante, cum se purta prin anii ’30, părul, pieptănat cu cărare pe mijloc, cădea, prins de o agrafă, în două codiţe, îşi ţinea mâna ca o doamnă pe decolteul sânului ei abia crescut, zâmbea, un zâmbet fermecător, foarte nevinovat, ochii de o blândeţe senină. – *Ultima fotografie înainte de fuga noastră din Budapesta* – scria pe dosul pozei şi dedesubt ştampila unui atelier fotografic francez care făcuse copiile o dată în format 18 x 24 (cea pe care o aveam în mână) şi de patru ori în format 13 x 18, după cum se menţiona cu creionul şi, aici, în molozul unei case din Bucureşti, am regăsit fotografia către sfârşitul secolului, o ultimă poză înainte de fugă, şi fetiţa

avea un umăr fărâmat, o gaură în burtă, o fractură în cot, doar obrazul îi rămăsese neatins de pietre, râdea din praf şi dărâmături din salon, şi eu ştergeam cu mâneca faţa pozei, îi zâmbeam în replică şi devenisem, din punctul de vedere al inumanului, din nou un om, am vârât fotografia în buzunar, m-am liniştit brusc, eram şi puţin trist şi câinii mârâiau încet, când am trecut pe lângă ei în drum spre casă.

XVI
Nu mă vede

— Mascha Schachter a avut dreptate, i-am spus profesorului meu, ea nu l-a învăţat numai pe tata-mare, în felul ei şarmant, ci şi pe nepot: se pare că într-adevăr nu putem altfel, ca să vorbim în stilul acestei doamne, decât vopsind din nou penele deja vopsite.

Eram în metrou, mirosea a pilitură de fier şi funingine, roţile uruiau pe lângă pereţii tunelului, ţevile aruncau o lumină palidă, uniformă, prin ferestrele opace în întunericul vagonului, unde şedea bătrânul meu profesor pe o banchetă, vizavi de mine, foarte drept, picior peste picior. Purta halatul lui alb de laborator, dar obrajii lui erau supţi, aşa cum nu-i mai văzusem niciodată la el, privirea îi era absentă, dar de mare gravitate. Nu avea pantofi în picioare.

— Onkel Alfred a făcut-o la vedere şi cu meşteşug, ceea ce noi facem pe ascuns cu amintirile noastre, le vopsim frumos şi ni le punem la pălărie.

— Aţi vrea să vedeţi penele în spatele penelor, spuse scurt profesorul şi obrazul lui supt căpătă o vioiciune bruscă, de parcă s-ar fi amuzat de o glumă bună. Nu aţi înţeles nimic. Nu vă pot acorda diploma.

Priveam oamenii care stăteau în lumina pâlpâitoare a vagonului, uitându-se fix înaintea lor, purtau haine uzate, demodate, de parcă ar fi rămas aici din anii ’70, ar fi călătorit probabil printr-un tunel în care acelaşi segment de perete ar fi fost luminat de aceeaşi ţeava şi mă întrebam dacă nu a fost o mare imprudenţă să cobor în subteran, la

Piaţa Romană, ca să călătoresc pe sub monstruozitatea zonei demolate spre Tineretului.

Câmpie. O zare largă. Tata-mare a călătorit cu cumnatul lui, Alfred, în anii ’20 în Bucovina, probabil la Cernăuţi, ca să-l viziteze pe Onkel Mendel şi să vadă ţinutul. A fost singura lui călătorie mai lungă în România, şi mama-mare, care ura voiajurile şi doar când se gândea să călătorească o lua ameţeala, a rămas cu copiii în Bucureşti. Le-a dat un cozonac pentru Onkel Mendel, pe care cei doi l-au mâncat pe drum sub pretextul că la căldură oricum avea să se usuce: *Ar fi jenant să-i ducem prietenului nostru o „furtună de nisip”* – şi Onkel Mendel, care a aflat de toată tărăşenia, îi tachina spunând că doi talmudişti într-o călătorie ar fi considerat că lăcomia lor era de fapt o atenţie faţă de semenul lor şi clipi din ochii pe care nu i-am văzut niciodată liniştiţi, aşa cum vor fi fost cândva, şi se pare că a spus, după povestea mamei: tocmai cozonacul uscat îmi place mai mult decât orice, pentru că, în primul rând, nu mai trebuie să-ţi faci griji că se usucă şi, în al doilea rând, numai cozonacul uscat e minunat când îl moi în ceai, o concluzie care i-a prilejuit mamei-mari, la rândul ei, observaţia că cei doi talmudişti ar fi vizitat fireşte un talmudist -; şi i-a copt încă mulţi ani „pandişpanurile” superb aromate, care se topeau atât de fin pe limbă şi erau unice pentru că păreau a nu se usca niciodată.

Satele sunt construite de-a lungul drumului, acoperişurile privesc înguste peste gardurile de scânduri care dau la iveală o fâşie de pajişte spre stradă: o bandă de iarbă din terenul satului, un fel de spaţiu verde comunal, unde oamenii stau lângă poartă pe bănci, o vacă, un cal paşte, caprele sunt priponite şi prunii de ţuică cresc.

Şi eu mi-am amintit de cartea poştală, pe care a trimis-o tata-mare din călătoria lui, când am ieşit

din staţia de metrou şi m-am văzut în faţa unui bulevard perfect drept, flancat de clădiri plate, în faţa cărora regăseam acea fâşie de iarbă cu tufişuri şi copaci. Aceasta despărţea drumul pietonal de carosabil şi se întindea de-a lungul blocurilor, unde, la parter, se aflau magazine mici – brutării, electrocasnice – şi m-am aşezat pe o treaptă, mi-am scos notesul şi am început să însemn, de parcă i-aş fi datorat lui tata-mare un răspuns:

Dimitrie Cantemir. La marginea oraşului găsesc din nou fâşia, dar acum e din povestea croitoraşului cel viteaz, de care îmi amintise descrierea ta, transformată într-un rest de cultură muncitorească, astăzi devenit chiar trecut mitologizat. Dorul captiv în aceste blocuri de la sfârşitul anilor ’60 se simte încă, speranţa într-o existenţă asigurată, ordonată cu locuri de agrement şi club sportiv, cu puţin miros de sudoare şi săpun, cu terenul din faţă spălat. Aici nu ai prea mult, dar îndestulător, un trup puternic pentru o cămaşă curată, plicul cu salariu în bufet pentru nevastă şi copii şi o bere după plimbarea duminicală.

Şi în timp ce îmi continuam drumul de-a lungul acestui bulevard, care făcea să vibreze un sunet în mine, un gri special, care existase cândva, în tinereţea mea şi la noi, în cartierele de la periferie, înainte ca tot coloritul ăsta să se fi revărsat deasupra oraşelor, am dat de o intersecţie, am luat-o la dreapta – oricum traversasem cu o stradă mai târziu, după cum am observat – şi am ajuns la Dâmboviţa, care fusese canalizată. M-am oprit la balustradă, am privit malul de vizavi, unde la marginea unui câmp plin cu moloz se înălţa un complex de construcţii neterminate.

Şi în vreme ce monstruozitatea Pieţei Unirii fusese un spaţiu îngust, care înghiţea ceva făcându-l să dispară, aici vedeam o concentrare de distrugere construită, cămări stivuite din beton armat, în care oamenii nu urmau să locuiască, ci să

fie încarceraţi, şi acest scop, parcă strigat de sutele de găuri ale ferestrelor, făcea construcţia un adevărat lagăr, blocurile despărţite de străzi nepavate.

Una dintre ele se va numi desigur strada Morilor.

Când mama a fost mutată din spital în căminul de bătrâni, am vizitat-o într-o zi, probabil la începutul toamnei, săpăturile arheologice fuseseră încheiate şi mama şedea, ca de obicei, la capătul culoarului, în faţa ferestrei, unde privirea cade pe faleză şi râu şi casele oraşului vechi îşi trimit culorile decantate peste coroanele castanilor cu frunzişul rărit. Când am salutat-o, mama şi-a ridicat privirea, a râs bucuroasă, m-a sărutat şi eu am luat loc la masă, puţin surprins de această primire şi am întrebat-o cum se simte.

— Foarte bine, spuse ea voioasă, la vârsta mea se ivesc fel de fel de hibe. Dar să nu mai vorbim de asta.

Zâmbi, mă privi cu căldură şi tonul ei îmi aminti de zile de mult apuse, când primea musafiri şi aducea pe tavă cana de ceai din Coln şi ceştile cu rotunjimile lor graţioase, sărbătorind astfel mesa secretă pentru cultul străbunilor, în timp ce musafirul se vedea obligat de primirea atât de prietenoasă şi de atentă „să-şi servească zahăr cu cleştişorul de argint”.

— Povesteşte-mi cum îţi merge, spuse ea. Şi ce-ţi fac fetele?

Am rămas descumpănit, am presupus că iar îmi atribuie copii, cum a mai făcut-o şi altă dată şi i-am spus aşa în treacăt, pe tonul conversaţiei ei, că nu aveam copii, la care mi-a replicat cu un zâmbet ştrengăresc că le cunoaşte foarte bine pe fetele mele, care au la rândul lor copii, adică strănepoţii ei, chiar dacă nu le mai ţine minte numele, şi atunci m-am lămurit că mă confunda cu fratele

meu care trăieşte, de mulţi ani, cu familia lui în Canada.

— Nu eşti fiul meu mai mare? Nu? Ciudat. Dar chiar în fraza următoare a uitat. Şi când mama a continuat s-o ţină pe-a ei, chiar şi după ce am corectat-o a doua oară, fiind convinsă că eram fratele meu care venise din Canada ca s-o viziteze, am lăsat-o în apele ei, fără să bănuiesc că, în viitor, aveam să dispar din ce în ce mai mult în spatele fratelui meu, am să-i ies din minte ca un obiect de care ai uitat: mama nu avea să mă mai cunoască, de parcă aş fi fost un altul, şi pentru că trebuia sa accept acest lucru, m-am simţit îndreptăţit s-o întreb cum îmi merge.

— O, îi merge bine, mi-a spus despre mine. Are mereu mult de lucru. Lucrează într-un hotel sau într-un bar şi nu ştiu dacă ţi-am spus că a fost în România. S-a dus la Bucureşti.

Şi mama mi-a povestit povestea: că aş fi locuit într-o casă mare, cum se obişnuieşte în România, cu o grădină în care îmi luam micul dejun şi că aş fi călătorit cu tramvaiul cu cai de la Lemaître la strada Lipscani, acolo aş fi luat o birjă şi m-aş fi plimbat cu ea pe Calea Victoriei în sus şi-n jos…

— Ştii, pe corso, împreună cu un prieten, cred că îl chema Schachter – şi mi-a spus că i-a plăcut enorm. Este absolut entuziasmat de Bucureşti şi de casa noastră din strada Morilor.

— Dar se pare că multe s-au schimbat totuşi, am spus. Nu ţi-a povestit nimic despre cum este astăzi acolo?

— Ba da, dar de fapt totul a rămas aşa cum fusese pe atunci. O, fireşte – şi mi-a oferit în memorie un „Tschaigorum”, ţinând unghia ovală acoperită cu lac transparent, acum galbenă şi crăpată, pe bobocul pictat pe cana de ceai –, o, fireşte sunt schimbări, dar în bine, casele au fost toate renovate foarte frumos şi grădinile deschise, fără garduri de scânduri, pline de mănunchiuri de flori în răzoare ovale. Numai Dâmboviţa nu mai e

aşa cum a fost. Malurile erau pe atunci abrupte, acum e un canal plin cu apă cristalină şi vapoare albe navighează chiar prin centrul oraşului.

— Ţi-am povestit de sfinţirea apei, când la Epifanie, ziua celor trei crai, adică de Bobotează, se ridica un pavilion pe malul Dâmboviţei, în jurul căruia se adunau mulţi oameni în haine de duminică şi fanfarele anunţau sosirea regelui, şi noi auzeam din pavilion corul şi, după ce Patriarhul binecuvânta apa, arunca o cruce în râu: clipa în care băieţii şi bărbaţii tineri săreau în apa îngheţată şi se scufundau după cruce, iar cel care o apuca şi o aducea sus, pe dâmbul îngheţat, primea de la rege o sută de franci şi oamenii ovaţionau, dacă găseau un evreu în apropiere sau printre curioşi, pe care puteau să-l „boteze", îl împingeau în apă până nu se mai apăra, nu ţi-am povestit cum ovaţionau?

M-am apucat de balustrada care străjuia malul, de segmentul acela ruginit şi poros dintre doi stâlpi de fier forjat, am privit Dâmboviţa, încercam s-o desprind din fundalul distrus, stabileam o relaţie între suprafaţa apei, capacitatea ei de a oglindi, cu balustrada şi copacii de pe celălalt mal, bineînţeles că am recurs imediat, fără niciun scrupul, la un program de prelucrare pe scoarţa cerebrală, am scos culorile din privirile mele şi am început să retuşez în capul meu ca să ajung la fotografia alb-negru din albumul mamei: da, balustrada cu drugii ornamentali, la distanţe egale, putea să pară veche, deşi cea iniţială era constituită din două bare orizontale. Dâmboviţa curgea în continuare în acest neant din spatele abatorului, o fâşie geometrică, şi chiar dacă nu mai existau taluzuri înierbate şi apa era prinsă într-o ceaşcă de beton ca să facă râuleţul navigabil, un alt proiect stupid de-al conducătorului, unii copaci de dincoace de balustradă aveau totuşi trunchiuri şi coroane care avuseseră nevoie de un secol de creştere ca să ajungă aşa; pe lângă ei a trecut tata-mare, de pildă,

în acea amiază a anului 1917, când războaiele de ţesut fuseseră oprite în hale şi el a încuiat grijuliu uşa biroului pentru tot restul războiului şi a plecat de la fabrică cu ghetrele lui, prin zloată, până acasă. Mergea de-a lungul aleii străjuite de copaci, apăsând cu necaz bastonul în caldarâm.

Şi eu mă plimbam de-a lungul malului, unde trebuie să se fi aflat, la marginea externă a oraşului, fabrica, Societatea Română pentru Industria de Bumbac, pe partea râului, unde nu fusese totul demolat, unde se mai aflau câteva case şi fabrici vechi, mai existau garduri de scânduri şi grădini înguste, un atelier şi trotuarele erau asfaltate şi nu călcâi doar pe poteci prăfoase. Şi eu voiam să găsesc clădirea aceasta întinsă, cu două etaje, al cărei fronton îmi amintea de un bufet. Am fotografiat o fabrică goală, puţin retrasă faţă de chei, care nu corespundea deloc pozei din albumul mamei şi reprezenta o clădire mică şi ridicolă în comparaţie cu halele întreprinderii de bumbac, dar avea măcar un fronton, ce-i drept, fără elanul baroc al fostei ţesătorii, dar oricum avea un blazon în care se putea vedea relieful unui taur pe un fond albastru. S-ar putea totuşi să fi fost aşa, chiar dacă nu fusese niciodată aşa.

Căutam de-a lungul Dâmboviţei, cu aparatul de fotografiat atârnat de gât, mă uitam după case şi clădiri, care arătau ca în fotografiile albumului, căutam asemănări, mă declaram mulţumit cu aproximări şi în acelaşi timp aveam sentimentul că as fi în apropierea străzii, casei, grădinii lui tata-mare, în zona mitologizantă. Şi dacă totuşi exista? Ezitam, mă uitam în jur, cuprins de suspiciuni, mărunta mea satisfacţie de a lua o făbricuţă cu fronton drept Bumbăcărie, ar fi putut fi o pavăză, ca perdeaua mamei cu modele brodate, pe care o atârnase după plecarea din 1926, ca să poată trăi în spatele ei cu amintirea, să nu trebuiască să aerisească şi eu m-am simţit uşurat tocmai de aceea, când am ajuns într-o stradă largă, foarte

circulată, care teroriza casele cu prezenţa ei zgomotoasă. Un pod traversa canalul, dădea într-un loc viran, unde, pe stânga, se sfârşeau blocurile ca barăcile unui lagăr. În fundal erau case înalte, iar pe dreapta, afară din oraş, se afla un complex industrial, ale cărui hale de producţie aveau un tapet albastru pe care nişte litere albe anunţau Timpuri Noi. Totuşi, culoarea era veştejită, uzina scoasă din funcţiune şi, chiar în timp ce treceam pe pod, se schimba aspectul locului. Pe o colină blândă cu copaci se afla o bazilică ce avea două turnuri, pe care le-am văzut şi le-am recunoscut, era biserica acelui cartier şi-ţi dădea impresia că ai sosit şi-n curând te vei simţi acasă şi m-am uitat aiurit la cele două turnuri care mă făceau să cred că aveam să-mi amintesc, deşi nu-mi dădeau niciun reper cunoscut. Şi casele înalte începeau deja să scadă, de parcă ar fi intrat în ele, dispărură la orizont, complexul industrial se micşoră, halele deveniră mai modeste – Lemaître, striga ceva în mine, Lemaître, dar asta e Lemaître – şi aici iată era şi staţia tramvaiului cu cai, da, lângă strada uşor în urcuş, unde mama aşteptase uneori ca să călătorească la Sfântu Gheorghe, în *punctul central.* Şi am alergat de pe pod în mijlocul acelui spaţiu gol, era o piaţă. Poate că strada Morilor încă exista, trebuie să se fi aflat mai în afara oraşului, pe partea dreaptă a Dâmboviţei, la capătul uzinei Lemaître – aşa spunea mama –, la capătul actualei Timpuri Noi, şi acestea au revenit în conştiinţa mea cu maşini care se hurducă sau frânează brusc, printre care am reuşit să mă salvez doar ajungând pe trotuar. Dar, cu siguranţă, în timpul acestor decenii, complexul fusese extins, a înghiţit, ca şi construcţiile industriale de la noi, stradă de stradă (totuşi, copacii, copacii erau bătrâni!), şi eu căutam de-a lungul zidului şi a panourilor de tablă să aproximez unde se sfârşea terenul fabricii, am grăbit pasul: acolo jos, în spatele crengilor unui tufiş, se ivise stucatura şi frontonul şi eu alergam

pe stradă ca să obţin mai multă vizibilitate, nestingherit de copacii de pe mal, dar din nou pasul meu a început să ezite. Casa de la capătul fabricii care nu se numea Lemaître, ci Timpuri Noi, era o construcţie veche de cincizeci de ani şi vizavi de ea, unde odinioară această vilă cu portalul împodobit de ornamente ocupase un spaţiu important, se afla o casă într-un morman de moloz şi gunoaie, cu obloanele închise, ea însăşi hărăzită distrugerii. *Tu ne te desillusioneras jamais,* ricanam în gând, nu-ţi abandonezi niciodată iluziile. Şi de ce ar fi trebuit să mai existe ceva din vremea când mai cârmuia regele, pe nasul bunicului se lăfăia un pince-nez şi din acea fetiţă nu se mai zărea decât funda de pe cap din spatele trunchiului unui copac încă tânăr? Am ajuns la sfârşitul acelui drum, nu am găsit decât dărâmături şi moloz, gunoaie, mă uitam la strada care urca uşor spre capăt şi un câine negru mergea încet şi cu limba atârnându-i de un cot pe strada Morilor.

XVII
La capătul timpurilor noi

Cu albumul deschis în mână, bâjbâind din nou, comparând, mergând câţiva paşi mai departe, urmărit de un grup de ţigani, ghemuiţi pe jos, pătrundeam mai adânc în acea stradă care nu era decât un fel de albie prăfoasă cu mâlul uscat şi totuşi în acelaşi timp o fotografie pe care o ţineam în mână. Dar acest arc deschis larg al cerului senin de pe fotografia lui tata-mare, mărginit de case ce se retrăgeau în ele micşorându-se într-un refugiu îndepărtat, era acum acoperit de coroanele arborilor ce formau un tunel întunecat ascunzând şi casele până la faţade, un loc viran plin de dărâmături, vizavi de care se aflau case dărăpănate în spatele zidurilor şi gardurilor. Un băiat vânjos m-a lovit, fusese trimis de grupul de ţigani să se intereseze ce voia străinul aici, el se răsti la mine şi eu mi-am luat privirea de la obrazul acela duşmănos şi bănuitor şi am coborât-o pe fotografie, de aici la a treia casă şi am pus degetul pe poza din album, pe urmă am arătat cu mâna întinsă spre casă:

My mother's house! am ţipat. *My mother's house! Şi* s-a uitat la fotografie, i-a strigat ceva bătrânului care şedea pe prag, a luat-o din loc şi eu am fost pe dată înconjurat de o liotă de puradei aproape goi care urlau, în timp ce mă uitam la casa din strada Morilor nr. 7.

Pentru o clipă am avut impresia că aş fi intrat în fotografia pe care o făcuse tata-mare în octombrie 1912, atât de atent la detalii, că m-aş fi furişat în icoana familiei noastre şi aş fi rămas uluit că exista totuşi ceva în realitate în acel loc pe care îl

privisem mereu şi mereu în album pe când eram copil: sosisem în lumea secretă a mamei, despre care până acum nu cunoşteam decât nişte mirosuri, nişte feluri de mâncare şi obiecte, stăm în faţa acestei case care reprezentase pentru ea un mod de viaţă şi exista în realitate! Invenţia se unise aici, în faţa mea, cu descoperirea şi mergeam pe pietrele murdare ale drumului peste care uruiseră roţile trăsurii spre acea casă din spatele gardului cu zăbrele pe care tata-mare îl comandase în iarna lui 1917, după ce gardul de lemn fusese furat, şi încastrată în faţadă am descoperit figura de piatră, care ţinea, în nişa ei de lângă salon, în continuare braţul ridicat, această mesageră care mărturisise în Molasse, aşezarea dintre coline, bogăţia de odinioară – şi am pătruns, deşi prea târziu, la sfârşitul vieţii ei şi a unui veac, în spatele acestei perdele prin care mama se retrăsese de atâtea ori lăsându-mă pe mine afară doar cu presupuneri: acum vedeam cu ochii mei despre ce-mi povestise, păşeam pe caldarâmul care părea o reproducere, atingeam drugii de fier ruginiţi, şi puradeii mă asaltau în continuare, râzând şi ţipând, de parcă aş fi ajuns, în fine, o întreagă gloată.

Galbenul din resturile ornamentelor, acest amestec uscat de aromă de cafea şi ţigări, de miros de alamă în palmă şi strălucirea tulbure a medalioanelor de pe capacele cutiilor, galbenul meu. Iată, era aici pe perete, lângă uşa grilajului de la grădină şi am atins ornamentele niciodată renovate cu vârfurile degetelor şi erau ca de ceară, ca o piele deja lipsită de viaţă.

Plăcile aleilor, dale de piatră, cum puteam vedea acum prin drugii grilajului, pătrate cu şănţuleţe care se suprapuneau, cruciuliţe ca punctul cu care erau brodate iile, acoperite de nisip alb, sparte, înghiţite de iarbă, cu ieşituri şi adâncituri ca o coloană nealiniată, un tiv dezordonat de-a lungul casei, drumul dădea în pajiştea năpădită de iarbă pe care se aflau câteva ghivece mari şi un trunchi

putred, două urme vagi de roţi duceau spre un garaj care avea deasupra porţii o balustradă de beton ca o coroană grosolană. Se putea ajunge la ea pe o scară de fier. Pe frânghia de rufe erau agăţate două cârlige.

Fereastra mamei de unde îi privea pe zarzavagii când se îndepărtau în direcţia Dâmboviţei, siluete în iţari, cămăşi purtate deasupra pantalonilor ca o fustanelă, cu coşul pe cap şi strigătele se stingeau: *ardeiridichidelunăcartofi* – şi, lângă cotul casei, din mortar se rupeau cărămizile, o bucată mare de ornament fusese smulsă ca fâşia aceea din blana câinelui pe care potăile din strada Salcâmilor îl goniseră, şi, sub mâna împodobită cu blazon, spânzura de crucea înaltă a ferestrei o jaluzea trasă pe trei sferturi, o bucată de pânză complet uzată ca o pleoapă obosită.

— Ţi-am povestit că fratele tău a fost la Bucureşti, a vizitat casa noastră din strada Morilor, acum locuieşte acolo un doctor şi a sunat la soneria de alamă care este fixată atât de sus pe zid, încât copiii nu puteau ajunge acolo, nici Curt şi nici eu nu puteam ajunge atât de sus, dar noi nu am ieşit niciodată singuri în oraş. Se pare că şi azi sunt mulţi copii acolo, se joacă pe stradă, a fost întotdeauna o stradă liniştită şi casa a fost renovată excelent, mi-a arătat fotografii, este într-adevăr splendid renovată, înfrumuseţată şi zugrăvită proaspăt, doar grilajul dinspre stradă a rămas acelaşi pe care îl comandase papa, pe atunci, în plin război nu se mai găsea nimic, nici măcar lemn pentru foc, şi nici pavilionul, în care mâncăm la prânz sau primeam vizite la ceai, nu mai e, acolo se pare că acum este un garaj, grădina s-a modificat în general până la dud, ăsta e tot acolo, dudul meu, dar în rest grădina s-a schimbat, am văzut fotografiile. Totul e foarte frumos şi îngrijit, a rămas în continuare o zonă de locuit distinsă.

— Păi, ce să vă spun, m-am născut în acea casă şi am trăit mereu aici şi aici am să mor.

Şedeam pe scaunele de camping în iarbă cu o masă instabilă între noi, madame Filip, o femeie simţitoare de vreo cincizeci de ani, adusese o farfurie cu bucăţi de şuncă şi brânză, iar de băut, un pahar de suc, şi bărbatul ei, mai bătrân decât ea şi încă nerestabilit după un infarct, a răsfoit cu ochi obosiţi albumul, a dat din cap şi a murmurat „aşa a fost, aşa a fost”, şi o şuviţă din părul lui rar tremura ca o pană.

— Tata a cumpărat casa în 1927, era medic, cum am devenit şi eu, şi a construit această căsuţă în locul pavilionului, care azi e garajul şi mai cuprinde şi un laborator fotografic, i-a folosit drept cabinet medical. Mai târziu, a pus să se mai construiască o clădire în spate, unde fusese o curte pentru gâşte, în rest n-a mai vrut să transforme şi nici să renoveze nimic şi când am fi vrut să întreprindem ceva în acest sens, ce pot să vă spun, era deja prea târziu, ne lipseau banii şi timpurile erau aşa încât nu ştiam ce se va întâmpla. Mulţi evrei de pe strada noastră au plecat unde au văzut cu ochii. Casele nu au rămas goale, le-au fost luate şi, după război, date ţiganilor. Dintre ai noştri n-au rămas decât puţini. Domnul Wechsler are acum nouăzeci de ani, cu el mai joc şah până una alta, doamna Megiesch, vecina noastră, care a trăit până în 1957, cu fratele ei, care a dezertat în timpul războiului din Wehrmacht, ea era germană, totuşi familiile Wienert, Hechts şi cum i-o mai fi chemat au plecat şi nu se ştia ce se va întâmpla. Am fost şicanat ani în şir, au vrut să-mi ia casa, poate pentru ţigani, poate pentru o nouă construcţie, cine putea şti. Dar am refuzat: acum vedeţi ce a devenit. Ce să fac? Uitaţi-vă, aici unde mama dumneavoastră a stat pe scara dinspre salon, au căzut cărămizile, ferestrele sunt distruse, iar în interior, mai bine să nu mai vorbim. Dar şi inima mea e bătrână şi nu ştiu cât timp mi-a mai rămas.

M-a condus la intrarea în bucătărie şi am urcat scările până în vestibulul din faţa culoarului, de

unde mama îi urmărise pe copiii de ţigani, care se lipeau de mamele şi surorile lor, cu preţul păduchilor, şi era acelaşi prag pe care stătuse mama, aceeaşi uşă prin care trecuse ea şi am atins cu sfială clanţa de alamă. Am păşit în întunericul pâclos care se lumina treptat şi l-am urmat pe domnul Filip la capătul coridorului de unde, în colţul din dreapta, se intra într-un gang îngust şi foarte înalt ce traversa toată casa. Era luminat slab de luminatorul de pe acoperiş: un gang pe care micuţa Ruth trebuise să alerge, atât era de înfricoşător şi de îngust, de-abia puteai să te strecori pe lângă altcineva; încă mai răsunau paşii mici, mirosea a zăpadă, deşi era vară şi licărul albastru de pe tapet emana un aer rece şi pe podea zăceau aşchii de la lemnele de foc.

— Intrarea servitorilor, spuse domnul Filip, şi-si căută în pantalonul lui de pânză cheile. Salonul, sufrageria, biblioteca sunt legate între ele, dar pentru domestici, sau ca să se evite deranjul, se folosea acest gang. Fiecare cameră avea o uşă care dădea în el. Dar de mulţi ani încăperile nu mai sunt locuite. Sunt prea mari, ar fi trebuit transformate şi pentru aşa ceva nu sunt bani.

Domnul Filip vârî cheia în broască, învârti încoace şi încolo, în timp ce apăsa în mod repetat uşa, mormăia: Vedeţi aici, va trebui să o lipesc, scoase un oftat de uşurare când închizătoarea cedă, împinse cu umărul un pătrat de lumină brună ca o nucă.

Şi am intrat într-un spaţiu foarte larg, care servise drept salon. Avea o fereastră cu arcadă şi o ieşire ce dădea în curte, un cămin înalt şi uşa glisantă spre sufragerie şi mi-am închipuit că aici tata-mare a fumat şi a citit, mama-mare şi-a întins lucrul de mână pe genunchi şi familia Schachter a zăbovit mai mult în vizitele de iarnă, în vreme ce micuţa Ruth se zgâia prin crăpătura uşii: aceeaşi stucatură şi acelaşi tapet. Dar spaţiul era plin până la refuz cu mărunţişuri casnice, mobile şi ustensile,

haine, stofe şi ştergare, cu lăzi şi cutii, conserve de tablă cu şuruburi, oale pline cu monezi, chei, medalii şi ace cu gămălie, şi stive de farfurii, lămpi vechi, sfeşnice, tablouri şi sculpturi… o odaie de vechituri care se continua în sufragerie, prăfuită şi mucegăită, aerul un corp sticlos, străbătut de o lumină decolorată de jaluzele îngălbenite.

— Vedeţi singur ce se mai poate spune.

Şi stăm aici şi aveam un răspuns, în orice caz unul doar pentru mine, care trăgea după sine un sentiment de fericire. O găsisem aici, în interiorul casei pe mama, în sfârşit o vedeam, mai mult decât atât: aveam sentimentul că am pătruns în lumea ei cea mai intimă, în creierul ei bătrân şi deteriorat, acolo era totul la fel ca înainte, plafonul, pereţii, tapetul, doar îmbătrânite şi acum plin de lucruri care s-au adunat aici şi n-au vrut să fie date sau aruncate şi acum zăceau în stive, pe zi ce trece, într-o debandadă din ce în ce mai mare. Şi eu stăm pur şi simplu aici, în această lume agonică, o vedeam şi o găsisem şi mă simţeam eu însumi eliberat.

— Nu ştiu exact de ce familia mea s-a întors în Elveţia, am spus, când ne-am aşezat din nou pe scaunele de camping şi domnul Filip a scos o sticlă de ţuică, din care el nu bea, datorită inimii, după cum mă asigura, dar de aceea se pare că îmi turna mai cu sârg: o ţuică cinstită, cum spunea, făcută în casă de neamurile de la ţară.

— Tata-mare ar fi putut să-şi caute aici un post nou, firește, transformările survenite au făcut ca doar un număr restrâns de străini să poată rămâne la direcţie, şi fiul lui Weifiman s-a retras – dar străinii erau totuşi toleraţi.

În afară de aceasta ar fi putut, pur şi simplu, să trăiască din averea lui, trecuse de cincizeci, copiii erau mari. Ce i-a împins să se întoarcă, după atâţia ani petrecuţi în România, după o viaţă feudală, de modă veche, în care se simţiseră bine, chiar o savuraseră din plin? Mama-mare scrisese pe o

carte poştală, pe care o trimisese rudelor ei, cu puţin înainte de a părăsi România: *Plecarea urmează să aibă loc abia pe 17 sau 18 mai. Nu ne face nicio bucurie că plecăm de aici.* Atunci de ce au plecat, şi încă în Elveţia, în ţara asta atât de lucidă? N-am să aflu niciodată. Adevărul e că nu s-au putut acomoda, tata-mare şi-a pierdut averea, a fost uitat în cămăruţa lui, şi familia S., care se prezentase odinioară în această grădină, atât de mândră în faţa aparatului de fotografiat, s-a pierdut pe sine şi viaţa boierească pe care o dusese aici.

Am cerut permisiunea de a urca în balconul de deasupra garajului aflat sub acoperiş şi, după ce domnul Filip a fost de acord, regretând că nu putea să mă însoţească, scara era prea abruptă şi azi nu se simţea tocmai sigur pe picioarele lui, m-am căţărat singur până sus, bucuros să fiu o clipă nederanjat de nimeni. Am intrat în pătratul care amintea de o vană sau de un bazin şi în care atârnau crengile dudului. Ramuri cu frunze strălucitoare, mustoase, peste care am trecut cu mâinile, ca şi când aş fi putut, printre frunze şi ramuri, să ating cu degetele trecutul. Din sucul fructelor de dud bucătăreasa unguroaică pregătea delicioasele cuburi dulci pe care mama-mare le servea la cafea presărate cu zahăr pudră.

Privită de aici, de sus, grădina era un teren de construcţii pe care nu se construia de ani de zile şi eu priveam dincolo de el strada, epavele maşinilor sub husele zdrenţuite, priveam peste scutul acela confecţionat din tablă, acoperişul caracteristic de la portalul de intrare din care, oricum, nu mai rămăsese decât evantaiul ruginit al carcasei de sticlă. Acolo locuise madame Megiesch, la care alerga mama atât de des, când mama-mare zăcea pradă ameţelilor în camera întunecată. Madame Megiesch îi arăta florile din grădină şi punea să i se aducă ciocolată în pavilion, îi povestea istorioare, avea un bărbat cu pieptul îngust care suferea de astm şi era director la abator. O

nemţoaică, după cum auzisem, o adevărată doamnă, după cum susţinea mama, al cărei portret era lipit în album. Şi m-am întrebat, în timp ce mă uitam după turnuleţul pavilionului ei, care, culmea, exista încă sub dărâmături şi moloz, dacă visul meu despre vrăjitoarea de ciocolată, pe care îl visasem când aveam trei ani, parcă o văd cum mă gonea şi mă urmărea, ar fi putut să aibă de-a face cu această madame Megiesch, mama de ciocolată a mamei. Răspunsul nu mai conta. Acum aş fi vrut să plec, să las această lume trecută în urma mea, acum voiam s-o văd pe mama.

XVIII
Paharul cu ceai

— Iar ai înviat, mi-a spus mama, şi era iarnă, fereastra de la capătul coridorului arunca o lumină ceţoasă, sfâşiată de crengile arborilor de pe mal, mă privea, strălucind de bucurie, cum stăm cu paltonul pe mine şi pălăria pe cap în faţa ei, ai fost mort, spuse ea, muriseşi acum două zile şi mi-a spus supraveghetoarea că ar fi plâns ieri întruna: acum ai înviat din nou. E un miracol!

Am dat din cap. Pe masă era un pahar cu ceai, un cilindru cu un lichid roşcat de o claritate luminoasă ca un cristal.

Brusc, acum câteva săptămâni, a amuţit radioul care transmitea prin planşee şi pereţi ştiri despre familia S. Nimic, absolut nimic nu mai putea să audă mama despre familia ei. Nu ştiu unde e papa, spuse ea, şi nici de mama n-am mai auzit nimic. Nu sună niciodată. Papa a mai telefonat o dată, dar e mult de atunci.

Şi cu stingerea vocilor, anii dispăreau în Elveţia, anii care fuseseră şi cei ai vieţii noastre comune. Dispăreau ca o imensă banchiză de gheaţă care se topeşte, se scufundă în adânc şi este înghiţită. Nimic n-a mai rămas din copilăria şi tinereţea mea, nimic din familia noastră, din locurile unde am locuit, schimbate mereu, din călătorii, nimic din suişurile şi coborâşurile pe care tata le presărase cu regularitate în viaţa noastră de zi cu zi, până când a murit la şaizeci şi opt de ani.

Încă din timpul emisiunilor de radio, îl izgonise pe bărbatul ei, pe tata, care se pare că făcuse scandal în timpul unei vizite la căminul-spital şi s-ar fi comportat necuviincios în societatea

îndoielnică a altor morţi. De aceea fusese alungat şi degradat la rangul unei cunoştinţe pasagere, despre care nu merită să se mai vorbească pe viitor. Nu voia să mai fie îngropată alături de el, ar fi fost ridicol să fii înhumat lângă o afacere care şi-a pierdut orice însemnătate şi a rămas undeva, foarte departe în urmă: uitase numele tatălui meu, mă întreba dacă fusese vreodată măritată şi dacă avusese copii, se întorsese în propria ei copilărie şi tinereţe, care acum nu mai exista decât în povestirile mele.

— În salon, în faţă, pe stânga, lângă cămin, e uşa spre camera ta, o încăpere înaltă, lungă, cu două ferestre, una dând către stradă, una către grădină, jaluzelele sunt din pânză în dungi împotriva soarelui şi în interior atârnă perdele brodate din bumbac. Imediat, pe dreapta, lângă uşă, se află soba…

— Nu era din teracotă roşie?

— Un *vieux-rose.*

— Roze! Patru în exterior, una în interior. Erau roze pe plăcile de teracotă. S-au uscat de căldură.

Am încercat să-i descriu modelul tapetului, acest tapet desenat în aur, roşu şi verde, într-un Jugendstil, uşor baroc, şi mă asculta, spuse, ce bine îţi mai aminteşti toate astea, erau podoabe pentru madame Megiesch, cercei, coliere, o pafta de prins jos, unde începe burta, evantaie aurite, mai ţii minte, ba da, sigur, atunci vara, când mama îmi înfăşa picioarele în prişniţe cu oţet, erau războinici şi vrăjitoare. Doctorul Schlesinger le-a văzut şi el.

— Eu chiar am încercat, am spus, să găsesc pata de grăsime pe care puşca trebuie s-o fi lăsat pe tapet, când nemţii au ocupat casa. Dar despre asta nu ştia nimic.

— Beţi, beţi, trebuie să beţi mai mult, spuse asistenta, care aruncase în trecere o privire asupra paharului pe trei sferturi umplut cu o licoare cristalină roşiatică. Beţi prea puţin. O să vă simţiţi mai bine dacă beţi.

Madame dădu din cap, zâmbi fără să înţeleagă şi spuse cu un ton, de parcă ar fi vrut să liniştească pe cineva care nu ştia exact cum s-au petrecut lucrurile:

— La noi în casă n-au existat puşti. Tata nu ar fi suportat aşa ceva. La fabrică, da, din cauza şobolanilor, care veneau de la abator, şi Curt i-a dat o dată puşca logofătului, ca să împuşte şobolanii, dar acasă nu există puşti: tata n-ar răbda aşa ceva. Niciodată. Şi cu mâna tremurătoare împinse paharul cu ceai la o parte.

— Ca să ştii unde sunt, mi-a spus la vizita următoare, cum de ştii că mă aflu aici?

Şedea la capătul culoarului, singură la masă, dinainte cu un pahar de ceai, umplut pe trei sferturi, o licărire roşiatică.

— Tocmai m-am întors, mi-a spus, acum o oră. Tu eşti tot chelner? Nu-mi place în gări, acolo sunt fel de fel de indivizi, dar ce pot să fac? L-am vizitat pe Onkel Mendel. La Londra. A îmbătrânit.

Renunţasem de mult să-i explic cine eram eu în realitate şi că ea se afla în căminul-spital şi nu la gară, iar eu nu eram chelner, şi că Onkel Mendel murise la începutul anilor ’60. Fuseserăm atunci la înmormântare, întreaga familie, şi am rămas surprinşi de condiţiile modeste în care îşi dusese viaţa, dar, înainte de toate, am înţeles că şi el trăise în trecut, într-un trecut care începuse cu două zile înainte de sukkot 1941 la poarta grădinii şi revenea în fiecare noapte – făcând din ziuă un vis care îi aducea puţină împăcare, până când trebuia să se întoarcă seara din nou acolo, unde frica lua forma nenumăratelor cutii de medicamente stivuite pe noptiera lui, ajuns până la urmă un bărbat decrepit, abia târându-şi picioarele. Doar ochii voiau încă să scape din ochelarii cu rame de aur şi nu putuseră să evadeze din arealul încercuit, nu putuseră până în ultima clipă.

— Şi ce a spus Onkel Mendel?

— A fost la Bucureşti. A fost pe strada Morilor. Acolo locuieşte acum un medic, un oarecare Dr. Schlesinger. A intrat şi în interiorul casei, în salon şi în sufragerie. A spus că uşa de la camera mea ar fi lângă şemineu şi soba ar fi roz, ca ceaiul ăsta pe care trebuie să-l beau şi e fad şi nu are niciun gust.

Şi-mi arătă paharul umplut pe trei sferturi cu licoarea transparentă.

— Nu mai ştiu nimic, spuse.

Plângea.

— Nu ştiu nici măcar dacă mai exist.

Îşi şterse tremurând, nespus de încet, pleoapele înroşite.

— Poate am devenit altcineva care arată acum aşa ca mine.

O lacrimă s-a prelins într-o cută de pe obrazul ei palid.

— Sunt un om fără cap.

Îşi împături batista cu degete tremurătoare, un ghemotoc care deveni în mâna ei aşezată în poală din nou mai mare.

— Îmi amintesc că aveam amintiri! Amintiri frumoase.

Privi paharul, umplut pe trei sferturi, îşi şterse cu batista buzele crăpate.

— Îmi amintesc numai de lucruri foarte îndepărtate, îşi întinse mâna după pahar. Atât de îndepărtate încât nu mi le mai pot aminti.

A apucat paharul pe care nu-l putea ridica de câteva zile şi zornăia pe tava de plastic, lichidul se clătina, îşi frângea strălucirea, nu mai era decât ceai, pur şi simplu, care dădea peste margini, şi mama râse de parcă şi-ar fi amintit ceva, râse şi murmură:

— Se clatină.

Sfârşit

Mulţumiri

Mulţumesc Fundaţiei Culturale Pro Helvetia, Curatorium-ului din Aargau şi Fundaţiei Culturale Landis şi Gyr pentru sprijinul acordat lucrului meu la această carte.

Mulţumirile mele se adresează, de asemenea, Colegiului Noua Europă, Bucureşti, şi rectorului său Andrei Pleşu, Marinei Hasnaş şi Katharinei Biegger, Berlin, Norei luga pentru excelenta traducere şi Rodicăi Binder pentru postfaţa plină de sensibilitate, Editurii Pălirăm pentru ediţia românească, precum şi prietenilor mei Eva Koralnik, Monique Schnyder, Helena Stadler, Lilo Zinder, Paul Daian, Alexandru Manea şi, bineînţeles, mamei mele, Ruth Haller-Schmits.

Citatele despre pene sunt prescurtate şi prelucrate din: Adolf Portmann, Vom Wunder der Vogelfeder, *Piper Verlag, Munchen, 1984.*

Postfaţă: Iubirea şi literatura – două antidoturi împotriva amneziei

Cu romanul *Muzica înghiţită,* Christian Haller le aduce în dar şi cititorilor români o carte rară. Epitetul conotează, înainte de orice, calitatea cu totul ieşită din comun a celui mai recent roman al scriitorului elveţian, apreciat în termeni elogioşi în paginile ziarelor de limbă germană, îndată după apariţie. Nu mai puţin importantă este însă ancorarea spaţio-temporală a cărţii, în ansamblul său, pe reţeaua care se ţese între Elveţia natală a autorului, alias a eului narator, şi România, mai exact Bucureştiul cel de altădată şi cel de azi.

„Un minunat mozaic", titra *Tageszeitung* din Berna ampla recenzie a *Muzicii înghiţite* despre care suplimentul literar al Salonului Internaţional de Carte de la Frankfurt pe Main scria în toamna anului 2001 că ar readuce în prezent „umbrele trecutului", impresie împărtăşită şi de *Neue Ziircher Zeitung* în cronica intitulată „Reîntoarcere la faţa locului", cu alte cuvinte – în România primelor decenii ale secolului XX. Din această „fascinantă călătorie în trecut", prin cufundarea „într-o lume apusă" (potrivit Editurii Luchterhand), s-ar ţese cu „firul subţire al timpului"

(Lausitzer Rundschau) un text delicat şi…. misterios precum penetul păsărilor rare" *(Neue Luzerner Zeitung).*

Colajul de opinii culese din presă nu reprezintă poate pentru cititorul român mai mult decât un certificat de calitate, oferit în avanpremieră, înainte

de lectură. Condiţia marilor, surprinzătoarelor revelaţii pe care cartea lui Christian Haller le prilejuieşte o constituie însă lectura ei atentă, reluată pe alocuri; cititorul va fi din plin răsplătit pentru acest „efort”. Deşi intriga se lasă uşor povestită, *Muzica înghiţită* este un roman de atmosferă, în care construcţia epică nu se înalţă liniar, ci se desfăşoară în arabescuri succesive, extrem de subtile. Poate şi din acest motiv savoarea romanului nu poate fi decât vag aproximată în încercarea de a-l prezenta în cuprinsul câtorva pagini. Să începem cu titlul. O „muzică înghiţită” este o sintagmă provocatoare. Ne înghiţim lacrimile, ne înghiţim vorbele – dar putem înghiţi muzica? Christian Haller mizează nu de puţine ori pe funcţia metaforică a unor enunţuri; o face cu delicateţe şi discreţie, aşa încât metaforele par a fi mai degrabă rezultatul spontan al procesului de creaţie decât cel al unui demers artistic.

Totul începe de la un caz cu totul real – cel al mamei eului narator, ea fiind şi personajul central al cărţii. Ajunsă la anii senectuţii, este confruntată cu pierderea progresivă a memoriei, însoţită de o simptomatologie bizară: în interiorul corpului, ea percepe sunetele unei muzici, un cor al vocilor din trecut pe care le înregistrează şi cromatic: albastru, verde… îi face fiului această mărturisire rugându-l, de teamă să nu fie luată drept nebună, să păstreze secretul. Şi îl mai roagă, într-o situaţie în care zilele ei păreau a fi deja numărate, să plece în România pentru a vedea dacă acolo, peste decenii, ar mai exista şi altceva în *afara* propriilor ei amintiri.

Urgenţa îndeplinirii acestei rugăminţi este accentuată de promisiunea pe care mama i-o face fiului ei: îl va aştepta, întârziindu-şi moartea. Fiul porneşte la drum pentru a dezlega şi un alt secret perceput fragmentar, dedus din poveştile părinţilor şi din albumele de fotografii: cum de a putut Ruth

S., copilă şi adolescentă în România primelor decenii ale secolului XX, să fie într-atât de fericită acolo, încât, odată ajunsă în Elveţia natală, să se simtă până la capătul vieţii o emigrantă, în cele din urmă, călătoria fiului ei în România va fi poate mai mult decât o recuperare a timpului „pierdut", devenind o încercare de a capta „fericirea". Scriitura lui Christian Haller i-a determinat pe unii critici occidentali să întrevadă o anumită înrudire cu autorii sfârşitului de veac XIX. Comparaţia nu trebuie neglijată, la fel cum ar fi păcat să fie trecută cu vederea şi esenţa bergsoniană a romanului *Muzica înghiţită* sau tangenţiala lui întâlnire cu romanul lui Elie Wiesel *Der Vergessene (Uitatul)* – povestea, de această dată, a unui tată amnezic, care-si încredinţează fiului său amintirile ameninţate să se şteargă, dar şi trauma Holocaustului.

Muzica înghiţită începe cu secvenţa sosirii în ţară a bunicilor autorului, pe Dunăre în jos, la bordul unui vapor, în jur totul „se clatină": *alles schwankt.* Enunţul este o formulă-cheie a cărţii, el denotează şi conotează, în acelaşi timp, pendularea între trecut şi prezent, între culturi şi civilizaţii, între memorie şi amnezie, între imaginar şi real. Fiul, paleontolog de profesie (opţiunea are din perspectiva semnificaţiilor naraţiunii o puternică valenţă simbolică), reface iniţiatic călătoria mamei şi a bunicilor săi. Consultă în prealabil cărţi de specialitate, se înarmează cu hărţi şi tratate. Textul atestă acest efort documenta-ristic, generator al unei topografii a Bucureştiului deopotrivă imaginară şi reală. Ajuns în capitala României, eroul cărţii întâlneşte diverse personaje, supravieţuitori ai dictaturii, în postura de victime, de disidenţi, de adversari sau de complici ai regimului comunist, ale cărui urme devastatoare se văd încă peste tot. Descrierea dezastrului este lipsită de stridenţă, sugestiile delicate înlocuiesc frecvent descrierea brutală a realităţii date.

Observatorului nu îi scapă nici amestecul bizar al decrepitudinii surbanistice a Bucureştiului „sistematizat" cu însemnele modernismului occidental, totul ducând înspre acea „metamorfozare" a culturii în elemente folcloristice, cum se afirmă textual.

Peste paradisul copilăriei mamei s-a aşternut în timp zgura dictaturii roşii, acoperind şi relicvele unor aşezăminte în care au fost comise în anii '30 de către legionari crime pe care memoria colectivă le-a voit îngropate vreme îndelungată. Cu răbdarea unui arheolog temător să nu distrugă cumva, săpând, comoara căutată, autorul înlătură strat cu strat sedimentele trecutului, retrăind saga reală a familiei materne, dar integrându-se şi în existenţa anonimă a locuitorilor de azi ai capitalei României.

Tatăl (bunicul autorului) soseşte în primii ani ai secolului XX în Bucureşti pentru a prelua funcţia de director al unei ţesătorii de bumbac: întâmplător sau nu – şi acest detaliu este semnificativ din perspectiva unei anumite congruenţe a simbolurilor discursului romanesc – însăşi cronologia evenimentelor pare a se conforma mişcărilor unei suveici care poartă firul naraţiunii înainte şi înapoi, în prezent şi în trecut. Destinele personajelor se ţes, se întreţes şi se destramă continuu pe parcursul romanului. Există în cuprinsul celor aproape trei sute de pagini ale ediţiei originale a *Muzicii înghiţite o* scenă în care mâna fină, subţire, a mamei mângâie mereu o ţesătură veche, rărită de vreme ca şi memoria ei în care uitarea măreşte cu fiecare zi ce trece vidul.

O altă scenă conferă din nou valenţe simbolice unui obiect: o perdea de bumbac, brodată, de care mama nu s-a mai despărţit din 1926 încoace, anul reîntoarcerii definitive a familiei în Elveţia. Perdeaua are o funcţie protectoare, împiedicând nu atât imaginile din exterior să pătrundă în încăperea mamei, cât amintirile ei să treacă dincolo de marginile ferestrelor. Romanul lui Christian Haller

este el însuşi presărat cu astfel de detalii care-şi relevă componentele simbolice abia la o privire de ansamblu a textului. Cu totul remarcabilă este reuşita autorului de a fi ocolit cu suveranitate capcanele decorativismului literar chiar şi atunci când pasiunea pentru detaliu iese din când în când la suprafaţă.

Familia ajunsă la Bucureşti se instalează într-o casă frumoasă, pe strada Morilor: o casă boierească cu grădină, cu vecini cumsecade şi mărinimoşi… Bunicul personajului narator, care era şi un fotograf amator şi pictor de ocazie, îşi instalează îndată după sosire aparatul de fotografiat în grădină, încercând s-o prindă în obiectiv pe micuţa Ruth (mama autorului). Dar neastâmpărată cum era, fetiţa se mişcă şi iese din cadru, în fotografie nemairămânând decât un capăt, fluturat de vânt, al fundei ce-i lega părul… Ce alt simbol mai subtil şi mai pregnant în acelaşi timp putea fi aflat pornind de la o fotografie veche, de familie, pentru a exprima vremelnicia, ieşirea din cadru a amintirilor, decât urma imaginii fetiţei zburdalnice de odinioară care, aflată acum la amurgul vieţii, pierzându-si amintirile, va umple din nou suprafaţa fotografiei cu chipul şi lumea ei de odinioară, reconstituite şi repovestite de fiul pornit la drum şi reîntors din îndepărtatul Bucureşti – o capitală europeană care-şi dezvăluie nostalgic şi fermecător în paginile cărţii lui Christian Haller insulele de lumină, petele de umbră şi culorile pestriţe?

Unii critici i-au reproşat autorului faptul de a nu fi accentuat suficient în plan narativ episoadele de urbanitate, dar mai ales cele de barbarie ale istoriei României din secolul XX. Reproşurile porneau de la ideea că tema romanului ar fi favorizat accentuarea frescei istorice. Dar Christian Haller nu este un adept al contrastelor puternice, ci un maestru al nuanţelor delicate, abia perceptibile, precum cele din fotografiile vechi, în care

contururile uşor estompate ale unei lumi dispărute încurajează privitorul să reînvie pe cont propriu, în plan imaginar, dar de aceea nu mai puţin autentic, trecutul. De altfel, fotografia, albumul de fotografii devin ele însele figuri emblematice ale romanului *Muzica înghiţită.* Şi totuşi, există culoare în această carte. Aidoma unor laitmotive, revin în text, precum recurenţa unor motive în compoziţia unui covor sau a refrenului într-o piesă muzicală, pasajele în care sunt descrise culorile penajului unor păsări: galbenul, albastrul, verdele… Citatele sunt extrase dintr-un tratat ştiinţific consacrat minunii penelor de pasăre, o carte semnată de Adolf Portmann apărută la Piper Verlag din Miinchen în 1984.

Christian Haller a recurs la acest tratat din cel puţin două motive: el însuşi este biolog de profesie, iar din familia sa făcea parte şi un reputat comerciant de pene vopsite de pasăre, unchiul Alfred, care furniza curţii imperiale de la Viena fastuoasele podoabe. O dată cu prăbuşirea imperiului, după primul război mondial, nimeni nu mai avea nevoie de pene…

Familia mamei părăseşte România în 1926: se văd primele semne ale crizei economice, industria bumbacului are şi ea de suferit, iar legile restrictive şi chiar antisemite alungă practic investitorii şi producătorii străini din ţară.

Începe un alt capitol al istoriei şi al destinului unei familii…

Christian Haller a predat recent Editurii Luchterhand un nou roman care – aşa cum îmi declarase deja într-un interviu acordat în toamna anului trecut la Academia Schloss Solitude de lângă Stuttgart – continuă saga familiei sale, tematizând însă destinul tatălui, perioada anilor ’30, ascensiunea fascismului. Şi în acest roman, România este din nou prezentă. Dar deja cu *Muzica înghiţită* Christian Haller a avut extraordinarul sentiment că faptele şi întâmplările

pe care mama lui i le-a povestit s-au reîntors peste generaţii la sfârşitul unui veac, acolo unde ele s-au petrecut. Scena finală a romanului, una dintre cele mai emoţionante, confirmă în plan literar mărturisirea pe care autorul mi-o făcea. Eroul ajunge în sfârşit în casa din strada Morilor, unde familia sa a trăit fericită în primul sfert al secolului trecut. Peste casa boierească cu grădină anii şi vitregia vremurilor şi-au lăsat amprentele. Locatarii sunt acum alţii, necunoscuţi şi totuşi apropiaţi sufleteşte de vizitatorul iniţiat, care redescoperă legendarul salon, urmele tapetului, faianţa sobei de teracotă de un trandafiriu obosit. Prin forţa imaginaţiei, totul se metamorfozează, ca şi cum o maşină a timpului ar derula înapoi firul evenimentelor. Eroul trăieşte, simte, revede mai proaspete decât oricând miresmele, lumina şi culorile unui colţ de lume în care familia mamei sale şi-a aflat cândva o vremelnică fericire. Reîntors în Elveţia, fiul îi oferă mamei sale amnezice, care-şi mai „aminteşte doar că a avut amintiri", mărturiile unui paradis pierdut, recuperat prin forţa cuvântului.

Muzica înghiţită poate fi de-acum auzită şi de ceilalţi şi, de ce nu, chiar văzută într-o bună zi. Romanul se recomandă de la sine, prin calitatea scriiturii şi generozitatea temei, unei cât mai apropiate şi inspirate ecranizări. Dar până atunci, el merită din plin să fie citit şi… recitit.

Rodica Binder
Köln, ianuarie 2004

PROZĂ XXI

„Christian Haller e un portretist subtil şi tandru. ***Muzica înghiţită*** este un mozaic compus din fragmente multicolore, care reconstruiesc minuţios o epocă, o ţară – România – şi un oraş – Bucureşti. O apariţie editorială remarcabilă!"

Aargauer Zeitung

„Virtuozitate compoziţională şi forţă a limbajului de o mare poezie sunt instrumentele stilistice cu ajutorul cărora Christian Haller reînvie sub ochii noştri Bucureştiul antebelic şi pe cel al anilor '20-'30. O lume de mult dispărută pusă sub lupa prezentului."

Der Bund

„Impresionantă, strălucitoare şi densă, proza lui Christian Haller aminteşte de povestirea realistă de la sfârşitul secolului al XIX-lea. Reflexiv mai presus de orice, Haller ne aduce în faţa ochilor scene şi personaje dintr-un univers asfinţit."

Neue Zürcher Zeitung

EDITURA POLIROM
ISBN 973-681-546-3
www.polirom.ro

Pe coperta: Calea Victoriei, anii '30 © ARTEXPO

Cuprins

Despre autor
I N-o văd
II Fotografii
III Cărţi poştale
IV Dagherotipii
V Modelul
VI Planul oraşului
VII Dulciuri
VIII Abatorul
IX Urzeală
X Calea Victoriei
XI Albumul din cap
XII Natură statică
XIII Mâncăruri
XIV Zona demolată
XV Nocturnă
XVI Nu mă vede
XVII La capătul timpurilor noi
XVIII Paharul cu ceai
Mulţumiri
Postfaţă: Iubirea şi literatura – două antidoturi împotriva amneziei

Table of Contents

Despre autor	3
I N-o văd	7
II Fotografii	18
III Cărţi poştale	30
IV Dagherotipii	43
V Modelul	54
VI Planul oraşului	66
VII Dulciuri	75
VIII Abatorul	87
IX Urzeală	103
X Calea Victoriei	116
XI Albumul din cap	129
XII Natură statică	142
XIII Mâncăruri	154
XIV Zona demolată	167
XV Nocturnă	178
XVI Nu mă vede	188
XVII La capătul timpurilor noi	197
XVIII Paharul cu ceai	205
Mulţumiri	209
Postfaţă: Iubirea şi literatura – două antidoturi împotriva amneziei	210